İ. KÜÇÜKÖMER CUNTACILIKTAN SİVİL TOPLUMA

İDRİS KÜÇÜKÖMER

BÜTÜN ESERLERİ

YÖN VE ANT YAZILARI

CUNTACI-LIKTAN SİVİL TOPLUMA

BAĞLAM

İdris Küçükömer - Bütün Eserleri 1

CUNTACILIK'TAN "SİVİL TOPLUM"A

YÖN ve ANT YAZILARI

BAĞLAM

Bağlam Yayınları/80
İdris Küçükömer Bütün Eserleri-1

Birinci Basım Ekim 1994

ISBN : 975-7696-59-5

Kapak Tasarımı İlhan BİLGE
Tel : 0 (212) 513 34 52

Baskı Bayrak Matb. Ltd. Şti.

BAĞLAM YAYINCILIK
Ankara Caddesi, 13/1
34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 0 (212) 513 59 68

Bilmeyen ne bilsin O'nu
Bilenlere selam olsun!
Yunus EMRE

SUNUŞ

İdris Küçükömer'i ölümünden yedi yıl sonra okurlarla buluşturmak çok güzel bir duygu.

Eğer yaşasaydı, yaşamakta olduğumuz günler, yalnızca Türkiye için değil, tüm Dünya da İdris Küçükömer'le daha anlamlı olacaktı...

1973'nin güzünde, ziyaretine gitmiştim. Sonra birlikte yemeğe çıkmıştık. Üniversite'de bahçede, heykelin tam dibine geldiğimizde; benim içi slogan dolu bir lafımı kesip, kanımı donduracak şekilde şöyle demişti:

"Lenin, leninizm öldü, cenazesini kaldıracak bir babayiğit arıyorlar kuzey komşuda."

Bu sezgilere sahip bir bilim adamının, 1960'larda, hemen 27 Mayıs İhtilali'ni takip eden günlerde, açıkoturumların, yürüyüşlerin, mitingilerin birbirini izlediği bir ortamda, heyecan, saflık ve bilgiyi bir hamur haline getirip yoğurarak, yaptığı konuşmalar, yazdığı yazılar tabidir ki, çok ilgi görüyordu. Sayın Burhan Şenatalar'ın deyimi ile "1960'ların en sevilen hocası" idi.

Daha sonra cevaplandırmakta zorluk çekeceğimiz bir soruyu (soru İdris Küçükömer'in bir "general" mi, bir "politikacı" mı, yoksa bir "bilim adamı"mı olduğuydu) bir soru olarak oluşturup, kendimize soracak bilincimiz belki yoktu o günlerde.. Ama, bu günden bakılınca, galiba o günler, İdris Küçükömer'in "generallik" özellikleri ile "bilim adamlığı" özelliklerini yavaş yavaş birbirinden ayırdığı günlerdi... "Generallik"ten "bilim adamlığı"na yönelen bir arayışın, "Düzenin Yabancılaşması"nın ve sivil toplum arayışlarının habercisi olacak izler bıraktığı dönemdi. 1965'lerden söz ediyorum...O tarihlerde tanıdım, "Yön" de yazılarını okuyarak geldim,

İstanbul'a, ANT'da yazılarını okumaya devam ettim, tanıştım..

O yıllarda, Küçükömer, cuntacılığın, bonapartizm, iradeciliğin açmazını yakalamış, iktidarın topak gücünün, tek elde toplanışının anlamını farketmişti.. Talat Aydemir ile birlikte girdiği serüvenin en büyük yararı bu birikim olmuştu. Küçükömer, adeta bu birikimi dengelemek istercesine kalan ömrünün tümünü, sivil toplumu aramak, onu kurmak uğruna harcadı dense doğru olur. "İktidar"ın ürkütücü gücünün tek elde toplanmasının anlamını, Küçükömer'in bu arayışı kadar hiç bir şey anlatamaz. O nasıl bir öğreti idi ki, Küçükömer'i bu kadar etkiledi?

Cuntacılıktan, sivil topluma giden yolda, Sayın Asaf Savaş Akat'ın çok güzel ifade ettiği gibi "cuntacılığı bile sevdirecek kadar temiz duyguların ve parlak fikirlerin" adamı idi...Bu içtenlik, bilim adamlığı, cesaret ile birleşince, daha sonraki yıllarda ortaya çıkan sivil toplumun teorisyeni Küçükömer'i oluşturmuştu.

Bu kitapta toplanan yazılar, bütün bu gelişme çizgisinin başlangıcından Düzenin Yabancılaşması'na kadar olan dönemin ürünleridir.

Yazılarda görülecektir ki, 1960'lar Türkiyesi ile, 1990'lar Türkiyesi arasında maddi değişimin dışında nitel anlamda öze yönelik bir gelişme ve değişme yoktur. Yazılar yepyenidir. Yazıların öznelerini değiştirerek bu günü anlamak mümkündür. Şekli demokratikleşme temeldeki işleyişi değiştirmemiştir Devlet, dün de bugün de, merkezi topak gücün odak noktası olarak her şeye egemen gözükmekte, bütün ipleri elinde tutmakta ve beş yılda bir yapılan seçimlerle gelen, nöbeti devralan siyasi dar kadrolarca yağmalanmaktadır.

Eğer "sivilleşme" ve "demokratikleşme" ile, toplumsal işleyişin özüne yönelik önlem alınmazsa, bu topak, tek elde toplanan iktidar odağı dağıtılmazsa, YÖN ve ANT yazıları daha yıllarca taze kalacaktır.

Yücel YAMAN

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 7
YÖN YAZILARI 11
Türkiye'de Temel Kararları Kim Alır? 13
I- Planlama Trajedisi mi?
II- Uzmanların Plânı Sosyalist Plânı mı? 21
Bizim Liberallerimiz 27
Romantik Akım ve Irkçı Politika 35
Irkçı Milliyetçilik ve Türkiye 41
Vatanseverliğe Sosyal ve Ekonomik Açıdan Bakış.... 47
1- Politika Nedir, 2- Kalpazanlar Demokrasisi Nedir?. 53
Kapalı Rejimde Grev ve Toplu Sözleşme 61
Sosyal Siyasetimiz ve İnönü'nün Yeri 69
Egemenliğimiz ve Var Oluşumuz 77
Ereğli Demir Çelik Kurumu ve Egemenliğimiz 87
Dış Ticaret (Büyük Soygun Yolu:1) 97
Dış Ticaret (Büyük Soygun Yolu:2) 105
Dış Ticaret (Büyük Soygun Yolu:3) 113
Türkiye'de Çombeler 123
Türkiye Hukuk Hâkim Sınıfların Bir Aracı mıdır? 131
ANT YAZILARI 139
Sınıf Açısından 1966'da Türk Ekonomisi 141
1967 Türkiye'sinde Enflasyon, İşsizlik, Devalüasyon.. 147
Tip'in Programı Değişmelidir 155

ÇEŞİTLİ YAZILAR..... 161
Basının Fonksiyon ve Ekonomisi,
Yeni Basın-İlan Kurumu..... 163
Japon Kalkınması ve Türkiye..... 177
Bizim Sendikalar ve Politika..... 193
Çözüm Sistemin Değişimidir..... 201
İdris Küçükömer Kaynakçası..... 205

YÖN YAZILARI

TÜRKİYE'DE TEMEL KARARLARI KİM ALIR?

Türkiye'de sosyal fonksiyonlarda ve dolayısiyle kuvvet bölüşümünde yeterli değişiklik olana kadar, önemli bünye değişiklikleri kararları alınamaz...

Sorular

Türkiye'de, seçimlerde oy hakkı olan büyük kütleye, kendi meselelerinin sorusunu bulup sormak imkânı verilmemiştir. Bu neden böyledir, kütleler sorusunu neden soramaz veya sordurulmaz, politik kararı nihai olarak alacak parlamentoda çoğunluk neden son derece muhafazakârdır? Geri kalmış bir memleket olarak Türkiye'nin muhtaç olduğu bünye değişikliği için mevcut parlamento neden karar alamaz, neden imtiyazlara her nevi tekeller karşıt olamaz; değil sosyalist, modern mânâda radikal bir liberal tutum dahi ortadan beklenemez.? Bu soruların cevabını yazımın sonunda açıklamış bulunacağıma kaniyim.

Bununla beraber Türkiye, durgunluk halinden çıkmış, sosyal açıdan dinamik bir nitelik kazanmıştır. Türkiye'de (her yerde olduğu gibi) ilerleme ortamını yaratan karşıt radikal cephe teşekkül etmiştir. Statükocular karşısında radikallerin varlığının toplumu ilerlettiği, sosyolojik bir hakikat olarak kabul edilir. İç ve dış etkilerle geleneksel Türkiye eskisinden bünye farkı gösteren bir

kültür modeline gitmektedir. Teknik gelişme* ile küçülen dünyaya Türkiye daha çok yaklaşmada, itilmede ve orada geçer değer yargıları Türklerin de malı olmaktadır.

Duranlar ve yürüyenler

Radikallerin muhafazakârlardan farkı, olayları farklı açıdan yorumlama ve değerlendirme şeklinde ortaya çıkmaktadır. Muhafazakârlar arasındaki şahıs mücadelesi bu defa ayrı değerlerin, daha doğrusu ayrı sosyal sistemlerin mücadelesi safhasına dönmüştür. Halen Türkiye'de iktidar muhafazakârlarındır. Yani, parlamentoya girmiş C. H. P. nin büyük ekseriyeti ve diğer parti temsilcileri muhafazakârları temsil etmektedir.

Halbuki, Türkiye'de, son senelerin olaylarındaki gelişmeyi farklı yorumlayan radikal grubun etkisi ile bazı gruplara veya sınıflara da (şuurlu veya yarı şuurlu) mal olmaya başlayan üçlü iktisat politikası amacı belirmiştir. 1- İstikrar, bu sağlanırsa ekonomi dengeye gelir. Ekonomide denge, en basit tarifiyle, mevcut kaynaklardan kıymet alarak maksimum ürün kıymeti yani milli gelir sağlamak halidir. Bu halde maliyet minimum olur. 2- Dengeyi daha yüksek gerçek milli gelir seviyesinde sağlamak. Türkiye'de sık kullanılan ifade ile "dengeli kalkınmayı" gerçekleştirmek. 3- Batının mücadele ile yüz yıllarda kazınıp kurumlaştırdığı ve şimdi kültürel ekonomi hayat standardının minimumunu garantileyen refah prensiplerinin uygulanması: Aslında bu amaçları, netice olarak iktisat politikasının genel amacında, yani toplumun refahını arttırmak şeklinde hülasa edebiliriz. İşte bütün mesele, bu üçlü amaçta Türkiye'de gerçekleştirilmesi için lazım gelen tedbirlerin alınıp alınamayacağı meselesidir. Ben, radikal cephenin ön ayak olduğu bu amaçların, içinde bulunulan sosyal sistemde uygulanmasına müsaade edilmeyeceğini göstermek istiyorum.

Çünkü bu amaçları gerçekleştirecek tedbirlerin büyük kısmı, bünyesel denilen faktörlerin değiştirilmesine yol açacak politik

* Teknik gelişme, yenilikler ve bilginin bünyesini yaklaşık olarak mürekkep faiz formülü ile ifade etmek isteyen sosyologlar mevcuttur. Yeniliklerin üretime uygulanışı geri kalmış memleketlere hemen yapılmasa dahi, onun ürünleri her tarafa yayılır. Radyo, sinema, televizyon, basın araçları gibi.

kararların alınmasını icap ettirir. İktisadi analiz yapılırken sabit bazen de değişmiş olarak kabul edilen bu bünyesel faktörlere; toplumdaki zevkler, kaynaklar, teknik bilgi ile "iktisadi organizasyon veya sistemi" içine alan *sosyal sistem* de dahildir. Ekonomi politikasında milli geliri arttırmak, gelir ve servet bölüşümünü değiştirmek amacı ile alınacak tedbirlerin niteliği bilhassa sonuncu faktörün yani sosyal sistemin değiştirilip değiştirilmemesi ile ortaya çıkar. Mevcut sisteme dokunmayan politika muhafazakârdır; sistemde imtiyaz ve tekelleri temizlemek isteyen politika liberaldir (özellikle radikal); sistemde daha şumullü değişiklik amacı güden ise sosyalisttir. Yukarıda bahsettiğim üçlü iktisadi politika amacı ulaşma imkânları, gelişmemiş ülke olan Türkiye'de hemen genel olarak sayabileceğimiz şu değişiklikleri getirmekle açılır. Servet vergisi, müterakkiliği artan bir gelir ve veraset vergisi, imtiyaz ve monopollerin tasfiyesi, kamulaştırma, sosyal ürünü önemli şekilde arttıracak mülkiyet ve işletme anlayışıyla toprak reformu gibi...

Halbuki bugünün Türkiye'sinde genel olarak bu tedbirler, politik kararları alma mevkiinde veya rolünde olanlara karşıttır. İşte bunu gösterebilmek için aşağıda genel toplumsal aksiyonun anatomisini çıkarmaya, daha doğrusu toplumda karar aldıran mekanizmayı göstermeye çalışacağım.

Aksiyon ne demektir?

Toplumsal aksiyon, karşılıklı aksiyondur. Toplumda kişi ve grupların amaç ve çıkarlarını tayin ve gerçekleştirmede birbirlerini etkileyişi ile toplumsal aksiyon olmaktadır. Toplumda karşılıklı aksiyon olabilmesi için kişilerin kişilikleri olması lâzımdır; yahut, sosyal strüktür içinde rolleri bulunmalıdır. Öyle ise kişi aksiyonunun toplumsal aksiyonda yerini tayin etmeliyiz.

Toplumda, kişilerin tatmin edilmesi lâzım gelen ihtiyaçları vardır. Duruma göre, bunların bir kısmı aynı anda veya zaman içinde tatmin edilir. Fakat kişiyi aktif hale getiren ihtiyaç veya amaçların çok defa birlikte elde edilmesi çatışmaya sebep olabilir. Bu ise, onların bir kısmının tatminine gidilirken, bir kısmından vazgeçilmesine sebep olur.

Kişi netice olarak, aynı anda ve zaman içinde kendi tatminini maksimum ve vazgeçtiğini de minimum yapmaya çalışarak denge kurmaya uğraşacaktır. Kişinin böylece aksiyonda bulunması için önce bir yön alması gerekir.

Her aksiyona geçişin bir yönü vardır. Yön alma bir oluşumdur. Her aksiyonun yönü de, amaç ve çıkarları sağlamada araç olabilecek nesneler ile ilgilidir. Bu nesneler ise, fiziki kaynaklar, birikmiş kültürel kaynaklar, aksiyonda bulunacak kişi dışındaki kişiler, gruplar, sınıflar olabilir. Bütün bu nesneler, aksiyonda bulunacak kişi ve kişilerin gerçekleştirmek istedikleri amaç ve çıkarlarını sağlamanın değişik (alternatif) imkân ve sınırlarını tayin eder. Kişinin nesnelerle ilgisi, mevcut imkânlar içinden amaç ve çıkarlarına uygun olanı seçmesindedir. Kişinin kendine maksimum tatmini (çıkarı) ve minimum zahmeti (mahrumiyeti) sağlamak için, alternatifleri bilmesi ve onlar arasından bir seçiş yapması lâzımdır. Seçme işinde karar alabilmek için değerlendirme yapabilmelidir. Böylece seçilen alternatif ile aksiyonun yönü yahut grup veya sınıfı belli olacaktır. İşte kişilik bu takdirde vardır. Yani değişik yol ve imkânları bilip onları kıymetlendirip, en uygun olanı seçme kararını alabildiği takdirde kişi vardır. Eğer değişik imkânlar bilinmiyorsa, değerlendirme ve tercih yahut seçiş de yok demektir (kişilik yok). Eğer bilinen ve değerlendirilen alternatiflerden arzu hilâfına, seçilmeyecek olan, diğer kişilerin veya grupların zoruyla kabul edilmiş ise, kişinin hürriyetinin var olup olmadığı tartışma konusudur. Tartışma, hürriyet kısılışının toplum yararına yahut eğer kişi veya kişiler yararına olup olmamasına göredir.

Aksiyonun Yönü

Alternatifleri değerlendirme için kritere ihtiyaç vardır. Bu, tayin edilmiş kültür modeli ve onun değer yargılarıdır. Bazı kültür elemanları, nesne olurken; bazıları da nesnelerin hakikat olma derecesini amaca uygunluk derecesinin, moral normlarla iyi veya fena olma derecesini tayin eden ölçülerdir. Şu halde aksiyonu ve yönünü tayin eden, değişik imkânlar içinden seçişi yaptıran mevcut kültürün bu ölçüleridir. Toplumun bu ölçülerini değer yargılarını,

fertler toplumdaki yerlerine göre kazanır. İleri denilen toplumda fertlerin çoğu bu yargıları genel prensipler şeklinde öğrenirler.

Fakat gelişmemiş toplumlarda bu pek kabul olmaz; öğretim imkânları sınırlıdır. Bir an için tayin edilmiş olarak kabul ettiğimiz kültür modeli ve onun değer yargıları bir orta değişkendir. Onu tayin eden başlıca faktör toplumda ne üretildiği ve nasıl üretildiğidir. Bunlar değişince aksiyonun yönü de değişir. Kişinin aksiyonunda hal ve gelecek dikkate alınır. Kişinin gelecekte beklediği şeyler, toplumda diğer kişi, grup veya sınıfların kendi aksiyonuna karşı tutumlarının ne olacağı veya olabileceğidir. Kişi diğer kişilerin aksiyonları ile sınırlanacaktır. Kısaca sosyal aksiyon kişilerin karşılıklı aksiyonlarından ibarettir. Kişilerin aksiyonda birbirlerine karşılıklı etkileri değer yargılarının ortaklığı derecesinde TAMAMLAYICI olabilir. Bu ise ortak değerlerin zaman içinde devamlılığınca sürer. Şu halde "sosyal sistem" bu karşılıklı aksiyonların çok sayıda alternatifleri ile beraber tamamlanıp organize olmuş şeklidir.

Kişi, toplumsal aksiyon sırasında, diğerlerinin davranışında ve diğerleri de aynı şekilde onun aksiyonunda muayyenlik buldukça sosyal sistem gelişir; ve bu sosyal çerçeve içinde kişi değişik imkânlardan seçiş yapmada hürdür. Tamamlamaya giden, tekrarlanan aksiyonlar sosyal sistemde "fonksiyonlar" haline gelir. Zaman içinde ortak değerlere uygun fonksiyonlar "KURUMLAŞIR". Bu fonksiyonlar veya "ROLLER" sosyal sistemin yapısını teşkil eder. Sosyal yapıda önemli olan bu fonksiyon veya rollerdir; yoksa onu yapan kişiler değil. İşte bu kurum haline gelmiş fonksiyonlara uygun aksiyon, o toplumda yapılabilir; ona karşıt, onu değiştirmek amacında olanlar ise istenmeyen aksiyon olur. Kurumlara uygun olmayan hareketler önemine göre "sosyal dengesizlik" yaratır. Şu halde burada "sosyal kontrol" ve "kuvvet" ihtiyacı ortaya çıkar. Bu ise Sosyal aksiyonda rol tevzi edici ve tamamlayıcı fonksiyon ifa eden kurumları doğurur. Bunların en belirlileri devlet ve din gibi kurumlardır. Benzer fonksiyon gören alt kurumlar veya roller de vardır. İşte bütün bu kurumlar kuvvet ve prestije sahip olmakta, kendisine uygun aksiyonlara mükâfat,

karşıt olanlara da ceza verebilmektedir.

Her ne kadar kişiler önemli değil denilebilirse de, toplumda bu fonksiyonlar kişiler eliyle yürütülür. Kuvvet ve mükâfat kaynakların da uzun süren kalış gelenekçi toplumda normaldir*.

Gelelim Türkiye'ye

Sosyal bünyede dengesizlik, toplumun ortak değer yargılarında, diğer deyişle değişik imkanları tanıma değerlendirmede ve dolayısıyla aksiyonda farklılaşma başlamasıyla ortaya çıkar. Çevre böyle farklı yorumlanınca fonksiyonlarda değişiklik ve "sosyal kuvvette yeni bir bölüşüm" istenmeye başlanacaktır. Zamanla bu değişim yapılırsa toplum tekrar dengeye gelebilir. Fakat bu değişim genellikle böyle olmamaktadır. Tarihi gelişim içinde farklı değerlere göre kazanılmış rolleri tarihi değil de, tabii hakları kabul edenler veya o mevkilerin sağladığı menfaatleri terk etmek isteyenler, değişmiş değerlerin geliştirdiği kuvvetlerin zoruyla, (ihtilâl ile) o rollerden atılırlar. Bu duruma kadar türlü araçları kullanarak rolü muhafaza için yapılan gayretler uzun süre dengesizliği arttırarak seyretmiş ise, ihtilal de hemen denge getiremez.

Şimdi konuyu Türkiye açısından ele alalım.

Kişilik Problemi: Toplumsal dolayısıyla politik aksiyonda rol almak, karar birimi olmak bakımından durum öyle özetlenebilir: Halkın yarıdan çoğu okuma yazma bilmez. Bunların bir kısmı için değişik imkânlardan ve onları değerlendirip seçiş yapmadan bahsedilemez. Bu kütlenin fertleri karar birimi olarak sosyal aksiyona katılamaz, diğer gruplarla ve kamu otoriteleriyle münasebetlerinde sınırlıdırlar. Onlar namına, çok defa, sosyal aksiyonda, sosyal fonksiyonu bir vesile ile kazanmış kimseler (köyde ağalar, kasabada eşraf gibi) gözükür. Bobhouse'ın dediği gibi kütle, sistemin dışında, sapan veya traktör gibi bir nesne olarak kalmaktadır.

* Olayları başka değerlere göre bakıp yorumlayarak genel davranıştan uzaklaşanları, muhafazakârlar büyük kuvvet olarak tazyik ile ya konformist yapar ya da yozlaştırır. Aydın hiyaneti denilen husus konformist oluştadır. Fakat bir toplumun büyük kütlesi muhafazakâr ise, yeni değerlere karşı sağır ise sağırlık süresince aydın hiyanetinden kolayca bahsedilmez. Orada fonksiyonu olmayan aydın proleterden bahsedilebilir.

Yolları Kapatanlar

Türkiye'de kütlenin farklı yoruma ve aksiyona yöneltecek değerlere gidebilmesi için, imkân henüz verilmemiş veya ekonomik faktörler henüz yetersizdir. Ayrıca Köy Enstitüleri, statükocular tarafından kapatılmıştır. Kapatanlar, amaçlarını çıkarlarını iyi bilen sosyal politik fonksiyonlara bir defa sahip olmuş, memleketin değişikliğe, durgunluktan mânalı dinamizme gitmesini istemeyen muhafazakârlardır. Onlar için Türkiye'nin gelişmesinin gerekli şartı, eski fonksiyonlara veya rollere, daha doğrusu politik kuvvet ve oradan da mükâfat ve ceza dağıtmaya kendilerinin devam etmeleridir!...

Halbuki Türkiye'de iç ve dış etki ile değişen değerlendirme kriterinin ortaya çıkardığı farklı aksiyon artık büyümektedir. Fakat bu, büyük merkezlerde de henüz sosyal fonksiyonların değişmesini ve dolayısıyla politik kuvvetin tekrar bölüşümünü sağlayacak etkinlikte değildir. Türkiye'de sosyal rollere eşraf ve her türlü ağa hakimdir. Halkın çoğunluğu onların adaylarına oy vermek zorunda kaldıkça bu hâkimiyet devam edecek ve devletin idaresi onlar tarafından yürütülecektir. Şu halde sahip bu zümrenin kendi statülerine, çıkarlarına karşıt olan politik kararları alabileceklerini düşünmek güçtür. Başlangıçta söylediğim ve bünye değişikliği getirecek servet vergisi, müterakkiliği artan bir gelir vergisi, veraset vergisi, imtiyaz ve tekelleri tasfiye edici kanunlar kamulaştırma, sosyal ürünü önemli şekilde arttıracak mülkiyet ve işletme anlayışıyla toprak reformu gibi tedbirler alınamaz. Bunlar, bilen veya bilmeyen kütlenin yararına olabilir. Fakat sosyal fonksiyonu kapmış statükocunun yararına değildir.

Sonuç

Sosyal fonksiyonlara ve dolayısıyla politik iktidara muhafazakâr kuvvetler yahut statükocular hâkim iseler, bu gruptan veya onların temsil edildiği parlamentodan bünyesel mânada kararlar beklenemez. Fakat, Batıda halen moda tabiriyle "değişen rüzgâr" bizzat batıdan Türkiye'ye esmekte, yeni değerleriyle farklı sosyal sisteme Türkiye'nin sürüklenmesine yardım etmektedir.

Farklı sistem, farklı yorum, farklı değerlendirme ve farklı aksiyon demektir. Bu farklı aksiyon yeni aksiyondur. Türkiye'nin asıl "zinde kuvveti" de budur. Sosyal, politik ve ekonomik dengesizlik yeni aksiyonun sosyal fonksiyonları ve kuvvet bölüşümünü değiştirmeye muktedir olmasına kadar devam edecektir. Diğer muhafazacı tedbirler dengesizliği sürdürecektir. Asıl tehlike, gelişen kuvveti durdurmak, onu yok saymak için muhafazakârların alacakları tedbirlerdedir. Bu ise, bir süre sonra gerçek ihtilâlin kapılarını zorlamaktadır kanaatindeyim.

Türkiye'nin bazı liberal eğilimli iktisatçıları modellerini meselâ vergicilik sahasında, bazı tedbirlerin alınabileceği varsayımı üzerine kurmaktadırlar. Mevcut sosyal sistem ile o çeşit kararların alınıp alınmayacağını, karar alınsa da uygulanıp uygulanamayacağını, düşünürlerse biraz daha aydınlığa çıkabilirler sanıyorum.

27 Haziran 1962, **YÖN**

I - PLÂNLAMA TRAJEDİSİ Mİ?
II- UZMANLARIN PLÂNI SOSYALİST PLÂNI MI?

Plânın hazırlanmasına katılan İktisat Fakültesi doçentlerinden Dr. İdris Küçükömer, Kalkınma Plânının nasıl mutlu azınlığın çıkarlarına âlet edildiğini anlatıyor.

I) Evet ortada bir plânlama trajedisi mevcuttur. Trajedinin özelliği kaçınılmaz belli bir sonucu olmasındadır. Vakanın kahramanları önceden çizilmiş bir sonuca varacaklardır. Batılı bazı yazarlar eski Yunan trajedisi ile, Orta Doğuda kullanılan "Kısmet" kelimesi arasında ilgi kurarlar. Benim, uzmanların hazırladığı plân ile trajedi arasında kurduğum ilgi, plânın akıbetinin önceden belli olmasındadır. Türkiye'de yürüyen sosyal sistemde onu yürüten muhafazacı grup veya sınıflar kısa dönemde çıkarlarına aykırı politik kararları aldırmayacak veya alırlarsa da uygulatmayacaklardır. Hatta teklif edilen kararlar kısa dönemde kendilerinden biraz fedakârlık istemekle beraber, ileride lehlerine olacaksa dahi, bunu görmeyecek ve kararları reddeceklerdir. Aşağıda göstereceğimiz gibi, hazırlanan plânın durumu da aynen böyledir.

Plânla ilgili trajik neticeye şu iki yoldan varılabilir:

a) Plân uzmanların gösterdiği prensiplerle kabul edilmez veya,

b) Prensipler sulandırılarak yuvarlak ifadelerle kabul edilse de, amacı gerçekleştirecek şekilde uygulanmaz. Bu neticeye varışın nedenlerini, bu dergide daha önceden yayınlanmış "Türkiye'de Temel Kararları Kimler Alır" isimli yazımda izah etmeye çalışmıştım*.

* YÖN, sayı 28.

Orada söylediklerimden biri, Türkiye'ye hakim, muhafazacı güçler kişisel çıkarlarından hiç bir fedakârlık yapmak istemezler, hatta bu fedakârlık yapısal ve politik dengeyi sağlamaya yardım etse dahi. Genç kuşağın seçkin temsilcisi plâncıların istifası, yukarki ifadenin gerçekte teyididir. Nitekim basının açıkladığı kadarı bile, plâncı uzmanların muhafazakâr parlamento ve onun hükümeti ile kavgasının prensip kavgası olduğunu göstermektedir... Kavganın özü M. B. K. Hükümeti ve Koalisyon Hükümetince kabul edilmiş "Plân Strateji"sindeki genel amacın gerçekleştirilmesinde kullanılacak araçların seçimindedir. Bunu biraz açıklayalım:

Plân stratejisinde, karma bir ekonomik düzende, az gelişmiş bir ülke olan Türkiye'nin hayat standardını ileri milletlerinkine yaklaştırmak için plânlı bir gelişme ile sağlanacak ana amaçlar gösterilmiştir. Bunlar plânda şöyle ifade edilmiştir.

"Onbeş yılda ulaşılacak hedefler: yüzde 7 lik bir gelişme hızının sağlanması, istihdam meselesinin çözülmesi, dış ödeme dengesine ulaşılması ve bu hedeflerin sosyal adalet ilkelerine uygun olarak gerçekleştirilmesi, şeklinde özetlenebilir."

Daha genel olarak şöyle denilmektedir:

"Asıl amaç, sosyal meselelerin çözümü ve genel refah seviyesinin yükseltilmesidir"

Acaba amaçların, sosyal adalet ilkelerine uygun gerçekleştirilmesi zorunluluğu nereden ortaya çıkmış ve ana bir hedef olmuştur? Yirminci asrın ikinci yarısında bir ülke gelişmemiş dahi olsa orada sınıflar arasında gelir farkını, belli sınıflar lehine arttıran veya sürdüren enflasyonlu gelişigüzel kalkınma, sosyal meseleler yaratır; bu meseleler sosyal ve dolayısıyla politik dengesizliğe sebep olur. Türkiye'de muhafazakârlar eli ile ve Demokrat Parti aracılığı ile yürütülen benzer politika dengesizlik yaratmış ve Menderes'i toprağa sürüklemiştir. Muhtemelen Menderes bunu ölürken dahi anlamamıştı. Çok önceden anlasaydı da aksine harekete muktedir olamazdı*. İşte bu gerçek, Sosyal adalet içinde kalkınma amacını Türk politikasına getirdi. Gerçeği yani gayri

* 1955 de mütevazı arazi vergisi tasarısının Hükümete iadesi hatırlardadır.

adil gelir bölüşümünün bugüne kadar devam şeklini, plândan alarak ilerici gazeteler açıklamışlardır.

İşte böylece Hükümet sosyal adalet içinde kalkınmayı kabul etmişti ama, sosyal-politik denge için dahi olsa onu gerçekleştirecek Batı anlamında belli iktisat-maliye tekniği araçlarını kabul edecek mi idi? Edemezdi, ve etmemiştir. Plân stratejisi belli olunca (sosyal adaletli kalkınma) onun teknik araçları uzmanlarca belli idi. Mesele, bunların uygulanacağı anlamlı derecenin tayini idi. Fakat kendilerinden bu araçları sadece önemsiz, sembolik hale getirmeleri istenirse, onların yapacağı iş, güç de olsa istifa etmekti. Bu bakımdan kendileri Türkiye'nin büyük sorumlu ilk fikir şövalyeleridirler.

Peki amaç farkı neredeydir? Bu plânın gerçekleştirilmesi için kullanılacak fonların sağlanma tarzındadır. Bunun için uzmanlar sosyal adalet amacı ile, kalkınma fonu sağlanmasında önemli araç olarak güce göre vergileme prensibini kabul etmiştir ve enflasyona karşıt olmuşlardır. Onlar, ziraatten makul bir vergi almayı, veraset ve intikal vergisini yükseltmeyi, gayri menkuller üzerine kıymet artışı vergisi koymayı, ithalatı vergilemeyi teklif etmişlerdir.

Hükümet ise bu değişikliklerin kendilerinin temsil ettikleri muhafazacı sınıflar çıkarına, bazılarını ya reddetmiş veya sembolik önemsiz dereceye indirtmek istemiştir. Kısaca sosyal adalet ilkesi sözde kalsın istenmiştir. Plâncıların teklifleri, mevcut sosyal sistemin az çok dengeye getirilerek muhafazasını sağlayacak tedbirlerdi. Yoksa bu düzeni sosyalist bir düzene çevirici teklifler değildi ve teklifler sosyal ve politik dengeye hizmet edici olduğundan uzun dönemde muhafazacıların da lehine idi. Fakat bunu muhafazacıların anlaması için sosyal sistemimizin tarihi safhası henüz erkendir. Ve aslında plânlama trajedisi, muhafazacıların ve dolayısıyla Türkiye'nin trajedisidir.

İşte olayların bu ortamı içinde "Çirkin Amerikan - Ugly American" tarzında olmayan bir ses sorumlu bir Amerikalı'dan yükseldi. Bu ses, plâncı uzmanlarla çatışmada ön safta olan ve Amerika'dan Para Fonu ve Dünya Bankası güvernorlar toplantısından dönünce dış yardım hakkında beyanat veren iki bakanın (Ekrem Alican ve

Ferit Melen) yanıldıklarını ve uluslararası temaslarda tecrübesizliklerini ifade ile iç kaynaklar tamamen kullanılmadıkça ve enflasyona baş vurulacaksa dış yardım verilmeyeceğini adeta ihtar eden Van Dyke'e aitti*. Kendisi Türkiye Uluslararası Kalkınma Teşkilât Başkanı'dır.

Van Dyke'ın beyanatında, Amerika'nın gelişmemiş memleketlere şimdiye kadar yaptığı yardımdaki tutumundaki değişimi gösterilmektedir: ve bu arada ekonomik ve politik istikrar arasındaki bağlantıya işaret edilmektedir. Plâncı uzmanlar amaçlar ile araçlar arasında denge kurmak isterken verilmiş plân stratejisine bağlı kalarak karma ekonomi düzeninde batılı anlamında "Refah Devleti" kavramına uygun bir plân yapmışlardı; yoksa sosyalist bir düzenin ekonomik temellerini kuran bir plân değil. Kısaca, mevcut düzenin mümkün bir sosyal denge ile muhafazası açık amaçtı.

II) Plân Neden Sosyalist Hüviyetli değildir?

Tam bir sosyalist ekonomide, toplumun material ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayan emek dışı üretim faktörleri (toprak, sermaye) mülkiyeti topluma aittir. Bununla beraber sosyalist bir ekonomide sosyalist sektör yanında değişik önemlerde kapitalist sektör ve küçük özel müteşebbis (kendi topraklarında çalışan köylüler ve kendi araçlarıyla çalışan sanatkârlar) bulunabilir; fakat ekonominin işleyiş tarzı ve sosyal strüktür, ağırlığı veya önemi fazla sosyalist sektör tarafından tayin edilir. Sosyalist sektör iki alt - sektöre ayrılır**. a) Üretim faktörlerinin mülkiyetinin devlete ait olduğu millileştirilmiş teşebbüsler, b) Üretim kooperatifi şeklinde teşebbüsler.

Esasında kapitalist bir ekonomide yapılan plânın sosyalist amaçlı olabilmesi için plân döneminde sosyalist sektörün nisbi öneminin, ağırlığının artması gerekir; yani sosyalist bir ekonominin temellerini atmak üzere bir geçiş safhası gözükmelidir. Türkiye'de geleneksel Zirai kesimde ve küçük sanatlarda teşvik ile üretim kooperatiflerine geçilmesi kolay olmadığının ilk basit kıstası, kamu ve özel

* 28 Eylül 1962, **Milliyet Gazetesi**. (Beyanat bugüne kadar tekzip edilmemiştir).
** Oscar Lange, **Essays on Economic Planning**, Indian Statiscal Insitute 1961 s. 1-2.

yatırımların temayüllerini mukayese etmektedir.

Bu amaçla plânın Harcama hedeflerine ait tablodan çıkarılmış aşağıdaki tabloya bakalım. Bu tabloda özel ve kamu yatırımları miktar,

(1961 Fiyatlarıyla - Milyar TL)

Yıllar	Özel Yatırım	Kamu Yatırımı
1963	3,8	5,8
1964	4,2	6,6
1965	4,7	7,1
1966	5,3	7,8
1967	5,9	8,4
G. S. M. H.'nın Yüzdesi olarak		
1963	6,7	10,3
1964	7,0	10,9
1965	7,3	11,0
1966	7,7	11,3
1967	8,0	11,4
Yıllık Ortalama Artışlar (Yüzde olarak)		
1963-1967	11,0	10,6

Gayri safi Milli Hâsılanın yüzdesi olarak ve yıllık ortalama artışları yüzde olarak gösterilmiştir. Beş senelik bir tablodan çıkan ilk netice, yıllık artış ortalamasının özel sektörde (%11), kamu sektörüne (%10,6) nazaran yüksek oluşundadır; yani özel sektör yatırımları daha süratle büyütmektedir. Burada kamu yatırımlarının önemli kısmının sosyal sermaye (yol, köprü, baraj gibi) yatırımları olduğu dikkate alınırsa, mukayesemiz açısından özel yatırımların nisbi büyümesi daha fazla kabul edilebilir. Buradan da sosyalist sektör lehine bir transferden bahsedilemeyeceği neticesine varabiliriz.

Öyle ise sosyal adalet ilkesini sözde bırakan ve böylece "Refah Devleti" kavramını da bir tarafa itenlerin elindeki plân (sosyalist bir plân da olmadığına göre) ne rol oynayacaktır, veya neyin aleti

olacaktır? Bana göre, kendilerini politik kuvvete sahip zanneden muhafazacılar elinde tek tarafa yontan bir keser rolünü tarihi bir görev olarak yapacaktır. Sosyal ve politik dengeyi bozucu olarak bu rol tarihi olduğu halde çok tabii gözükmektedir.

10 Ekim 1962 / **YÖN**

Birleşen partiler: Motorlu kağnılar

BİZİM LİBERALLERİMİZ!

Türkiye, Atatürk'ün ifade ettiği gibi çağdaş uygarlık düzenine ulaşmak ister. Bu düzene ulaşmak için gerçekleştirmek istediği kalkınma sosyal adalet içinde olacaktır. Bu amaç 27 Mayıs ile kamu oyunda belirmiş ve Anayasaya da geçmiştir. İşte bu amaçları gerçekleştirmek için politika sahnesinde olan ve halen birleşik davranan partilerimizin her birini veya hepsini birlikte motor takılmış bir kağnıya benzetiyorum. Bu partiler amaca yöneldiklerinde, ya motor kağnıdan fırlar veya sarsıntıdan kağnı dağılır. Kısaca bu tehlikeler karşısında çok yavaş gitmeleri veya müzelik olarak yerlerinde durmaları icap eder. Halbuki, gelişmemiş memleketlerin gelişmesinin kabul edilmiş anlamı bünye (strüktür) değişimidir; yoksa gelişmiş ülkelerin kendiliğinden yürüyen büyümesi gibi değişim değil.

Sosyal sistemimize hakim oldukları kanısında olan bu motorlu kağnılarımız takip etmek zorunda kaldıkları politikaları ile yaratılan sosyal ve politik dengesizlik karşısında birleşmişlerdir! Yani hataları ile bira raya gelmişlerdir. Bizim bildiğimiz birleşme gerçek bir kuvvete karşı olur. Türkiye'de karşıt gerçek kuvvet, bünyesel değişim (Sosyal ve ekonomik ciddi reformlar) isteyen zinde kuvvetlerdir. Bu kuvvetler içinde de asıl kuvvet ordu ve onun yanında gençliktir. Fakat "Birleşik Partiler" karşılarında bu kuvvetin bulunduğunu söyleyebilecek kadar açık olamayacaklarından, ortaya komünizm umacısını rahatça atacaklardır. Ve orduya saygılarını sunacaklardır!

Zinde kuvvetler karşısında birleşen partiler, bir turnosal çelmesine maruz kalmışlardır. Başbakan İsmet İnönü de bu çelmenin içindedir. Çünkü, bazılarının zannettiği gibi partilerin

birleşmesi, Başbakanı kuvvetlendiren bir manevra eğil, Türk politika tarihinde çok önemli bir safha olarak gerçek devrimcilerin ve onların karşısında gericilerin saflarını alma olayıdır. Bu açık ayrılış, gelecek olaylar için gayet olumlu bir başlangıçtır. Ve gelecek olaylar, kişi manevralarını aşacak bünyesel olaylardır; bünyesel ve dinamik. Aşağıda asıl konuya geçmeden bir noktaya arada işaret edeceğim: 27 Mayıs öncesinin aynı olan, aynı şekilde yürüdüğü açık bulunan bu sosyal sistemde, gençliğe sokaklarda affa karşı nümayiş yaptırdığını zanneden politikacılar 27 Mayıs amaçlarını anlamamış kimseler olarak, gençliğe en büyük hakareti yapanlardır.

Bu yazı serisinde, birleşen partilerimizin tamamen sağcı, muhafazacı olduklarını göstereceğim. Aşağıdaki satırları okumak zahmetine katlanırlarsa bazı parti başkanlarının hayrete düşeceklerini tahmin ediyorum. Bunun için hemen konuya girelim. Bu günkü yazının başlığı "Bizim Liberallerimiz" dir. Görüldüğü gibi başlığın sonunda bir de nida işareti mevcut. Bundan kastım şudur: Programında liberal olduğu kaydedilmiş partilerin veya kendilerini öyle tanıtan politikacıların tutumu acaba gerçek liberalliğe uygun mudur, veya bizde memleketimizin şartlarına göre gerçek liberal var mıdır? Partiler tutumlarıyla birbirlerine nazaran nisbî olarak sağda veya solda olmakla beraber, genellikle sağ veya sol olarak ikiye ayrılırlar. a) Sağcı partiler: muhafazacılar, ırkçılar; b) Solcu partiler: gerçek liberaller, sosyalistlerdir. Gerçek liberallerin batıda, özellikle İngiltere'de, solcu olarak kabulü gayet tabiidir ve sebep onların reformcu, radikal olmalarıdır. Liberallerin solcu olarak kabulünü halk için yayınlanmış kitapçıklarda da görmek kabildir*

Bizde liberalin kim olduğu anlaşılamadığından, liberal solcu olarak kabul edilmemiş fakat, yürüyen düzende mevcut imtiyazlara karşıt olanların bir kısmı liberal bir görüşü ifade ettiği için solcu olarak kabul edilmiştir. Bu bilinmeden yapılmış doğru bir yakıştırmadır. Liberallerin reformcu, radikal oluşları hakkında biraz izahat verip Türkiye'deki duruma geleceğim.

* Örnek. İngiliz Muhafazakâr Partisi yayınlarından. T. E. Utley. **Modern Political Thought,** içinde sahife: 25.

Batı'da Liberaller

Gerçek liberaller, başlangıçta yaşanan tarihi safhanın zorunluluğundan ve felsefesinden dolayı radikaldirler. J. Locke'un bireyci (ferdiyetçi) felsefesinde temelleri bulunan liberalizm, yeni gelişen büyüyen güçlerin akımıdır. Bu güçlerin gelişip büyümesi, mevcut bağlayıcı, sınırlayıcı kurumları yıktırmayı veya değiştirmeyi icap ettiriyordu. Böylece liberalizm felsefesi ile, orta çağa ait kurumlara karşıt olmuş ve ticarette, endüstride, ilimde daha önce bağlı sayılan enerjiyi serbest bıraktırmak istetmiştir*. Gelişen güçler yeni bir sınıfın (burjuva) ortaya çıkması şeklinde gözükmektedir. Bu ilk dönem ihtilâller ve meşhur bildiriler (Amerika istiklali, Fransız ihtilali, insan hakları) dönemidir. Bunu faydacılarla, liberalizmin "Felsefi Radikalizm"** dönemi takip eder. J. Bentham hareketin temsilcisidir. Bu hareket ekonomik, politik ve hukuki reformlar istemektedir. Bentham özellikle hukuk alanındaki reformlar üzerinde durmuştur. D. Ricardo felsefi radikalizmin ekonomik alanda temsilcisidir. Ekonomik hayatı bağlayan bağlardan kurtulma, rasyonel hareket ortamının yaratılması anlamını taşır. Bu bağlardan kurtuluş için parlamentonun onları kaldırıcı (reform) tedbirler alması gerekmektedir. Durumu biraz açıklayalım.

J. Bentham'ın "faydacı felsefesinin temelindeki prensip" "en büyük kitlenin en büyük hazzıdır" Bu şu demektir: İnsanların mümkün en büyük ekseriyetinin yine mümkün en büyük hazzı sağlaması imkânlarını açmak.

Bireyci olan bu felsefe bireyin gerçek çıkarı ile toplumun çıkarının aynı yönde olduğunu kabul eder. Birey kendi çıkarını gerçekleştirmek çabası içinde; yani elemden kaçıp hazzını arttırmakla (diğer bireyler de aynı şekilde hareket etmekle) toplumun çıkarı yahut refahı artacaktır denilmektedir. Şu halde birey bu haz ve elem teorisine uygun hareket için kayıtlardan kurtarılmalı ve böylece kendi çıkarını arttırırken fertlerin çıkarları toplamı olan toplumun çıkarı da artmalıdır. İşte bu esas üzerinde olan radikal liberallerden Bentham İngiliz hukukunda geniş değişiklik istemiş ve bunlar

* B. Russell, **History of Western Philosophy**, 1954 Baskısı s. 621.
** G. H. Sabine, **A History of Political Theory**. 1959 Baskısı s. 562-586.

zamanla yeni gelişen kuvvetlerce de sağlanmıştır.

Ekonomide A. Smith ile ortaya çıkan klâsik iktisatçılar, toplum için en büyük ürünü elde edişi ve onun dağılımını serbest piyasa düzeninin sağlayacağını iddia etmişlerdir. Bu serbesti içinde şahsî çıkarını takip eden rasyonel insan faaliyeti fiyat mekanizması içinde meşhur "görünmez el" tarafından yürütüleceği kabul edilmiştir. Bu ekonomik görüşün asıl radikal temsilcisi D. Ricardo'dur. Devrin şartlarına göre bunların sistemi makbul kabul edilmiş ve dünyada ilk gelişen İngiliz endüstrisi için pazar açmaya yarayan fikirlerin uygulanmasını sağlayacak tedbirler istenmiştir. Bu tedbirler ancak, İngiliz politikasında monopolcü durumda olan toprak ağalarının monopolü kırılarak alınabilmiştir. Bu ise parlamentoya, gelişen sınıfların temsilcilerinin mücadele ile girmesinin sağlanması ile olmuştur. İşte bu değişiklikler, gelişen kuvvetler ve onun felsefesi ile, radikal reformlar şeklinde yapılabilmiştir.

Fakat sonra gelişen büyüyen endüstri (sermaye birikimi) ile ortaya çıkan yeni düzende, kişi çıkarı ile toplum çıkarının çatışma halinde olabildiği gözükmüştür. İngiliz sosyalist fikir adamı Profesör R. H. Tawney'in dediği gibi Jefferson, Turgot, A. Smith'i kendi şartları içinde tenkit abestir. Onlar kendi günlerinde gözüken kötülüklerle mücadele etmişlerdir. Sanayileşmenin sonra ortaya çıkaracağı önceden tahmin edemeyecekleri kötülükler için onları muaheze edemeyiz*.

Ricardo'dan hareket eden ilmî sosyalizm bu şartlar içinde ortaya çıkarken, liberal J. S. Mill ve sonrakiler eli ile liberalizm değişikliğe uğramıştır. Bu değişim özde değildir. Fakat kişi çıkarını takip ederken büyük endüstriyel kuvvete sahip olmakla monopolcü durumuna geçip toplum aleyhine bir hüviyet kazanabilmiştir.

İşte yeni liberaller bu yeni kuvvetin toplum aleyhine bir üretime ve gelir bölüşümüne yol açmasını önleyecek tedbirleri ortaya koyarak yine reformcu hüviyetleri muhafaza edilmiştir.

Serbestîye mani olan yeni kişisel kuvvetlere karşı kanunlar çıkarılmıştır. Batıda, hemen bütün memleketlerde örnekleri bulunan

* R. H. Tawney, **The Acquisitive Society**, Fontana 1961 Baskısı s. 23.

Monopollere, kartellere, imtiyazlılığa karşı olan bu kanunların meşhur örneği 1890'dan sonra Amerika'da kabul edilmiş Anti-Trust kanunlarıdır. İşte bu kanunlara dayanarak Amerika Cumhurbaşkanı J. Kennedy General Electirc, Westinghause gibi firmaların yoğaltıcı (müstehlik) aleyhine yüksek fiyat uyguladıklarını tesbit ettirerek, bu firmaların ileri gelen idarecilerinden bazılarını hapse attırmış ve para cezasına çarptırmıştır. Gerçek liberalin tutumu böyledir işte.

Bugün batıda gerçek liberaller yeni şartlar altında gelişen işçi sınıfı ve sosyalizmin etkisini kabul ile radikal reformları getirmiş ve tatbike çoktan geçmiş bulunuyorlar.

Türkiye'de Liberaller

Bu kısa izahattan sonra şimdi gelelim bizim liberal parti ve partilerimizin tutumuna. Bizimkiler kendilerine liberal sıfatını takmayı yahut yakıştırmayı uygun görmüşler. Fakat yukarda anlattığım anlamda bir faaliyeti veya tutumu hiç bir zaman benimsememişlerdir. Örneklerini sıralayalım: Ortada, Ortaçağ bozuntusu bir ağalık kurumu var, bizim liberaller kişiyi (yoksa sadece ağaları değil) hürriyetine kavuşturmak için mücadele mi ediyorlar? Bu sorunun cevabının "hayır" oluğunu bütün zinde kuvvetler bilir. Türkiye'de kamu eli ile kamu çıkarı için kurulmuşlar istisna edilirse, yerli ve yabancı bir sürü monopoller açık veya gizli mevcuttur. Bunlar yoğaltıcıyı (müstehliki) yüksek fiyatları ve miktar tahdit oyunları ile sömürürler. İçinde bulunulan şartlar icabı devletin alabileceği geliri bunlar rahatça alırlar. Bizim liberallerimiz bu eksik rekabetin türlü şekillerini yaratanlara (iç ve dış) karşı kendi felsefelerinin icabı olan mücadeleyi açarak rekabet şartlarını sağlamaya mı çalışıyorlar? Böyle bir mücadeleyi liberallerimizden şimdiye kadar göremedik. Türkiye'de para ve sermaye piyasası bankalar ve sigorta müesseselerinin bütününü kavrar; (ayrıca batıdaki anlamda işleyen bir sermaye piyasası yoktur). Bu piyasada da gayet açık bir eksik rekabet yürümektedir. Halktan toplanan çeşitli mevduatın büyük kısmı a) ya bankaların kendi kurdukları firmaların finansmanına gider, b) ya da ekonomik

ve politik açıdan büyümüş firmaların finansmanında kullanılır. Geri kalan mahdut miktar da keçiboynuzunda şeker kabilinden küçük firmalara türlü güçlüklerle verilir. Bunu, bütün ticaret ve sanayi âlemi bilir; ve açık anlamı, büyük firmaların sahasına yenilerin girmesine imkân vermemektedir. Yani rekabetin en önemli şartını yok etmektir. Bizim liberallerimiz bu piyasanın karşısında ne yaparlar? Bunu bütün zinde kuvvetler bilir! Bizim liberaller kurulmuş bu istismar düzeninin içinde ya kendilerini yahut yakınlarını o firmaların savunucusu müşavirler veya avukatlar olarak bulurlar. Öyle ise neden gerçek bir liberal gibi hareket etsinler, kendi çıkarına karşı hareket edebilirler mi?

Kısaca varılacak netice şu olacaktır: Bizim liberaller gerçek değil sahte liberaldir veya liberalizmin ne olduğunu bilmeyen cahillerdir. Diğer bazı aydın kişilikli samimî liberallerimiz ise, herkes kapısını süpürsün şehir temiz olur kuralı ile kendi kapılarını süpürmekle yetinmekteler. Bu ise bana kandil ile kazan kaynatmak isteyen Hoca'yı hatırlatıyor.

Cumhuriyet Gazetesi'nde 19 Ekim 1962'de çıkan ve "Üç Akım Ortasında Demokrasimiz" başlıklı yazısında Sayın Profesör Bahri Savcı, dinci - muhafazacı - gelenekçi olarak sıfatlandırdığı akımın politikasını liberal olarak kabul etmektedir. Yukarda verdiğimiz izahata göre sayın profesör yanılmaktadır. Kapitalizmin ilkel safhasında olan Türkiye'de dinci - muhafazacı- gelenekçi oluş ile liberallik paradoksaldır. Çünkü muhafaza edilecek olan hususlar gerçekte imtiyazlar monopoller, tarihi olarak sağlanmış çıkarlardır; ve onların özel teşebbüsü, bu ortama oturmuş özel teşebbüstür ki liberalliğin rasyonel hesap yaptırdığı söylenen serbesti ortamı bu değildir. Gerçek liberal kişileri önce bu bağlardan kurtarmaya (libere etmeye) fikri ve faaliyeti ile çalışan kimsedir. Sayın profesör liberal kabul ettiği bu dinci - muhafazacı- gelenekçi karşıt ihtilâlci akımın sosyal adalete de taraftar olmadığını belirtiyor. Bu gün batıdaki liberalizm, kişi ve toplum çıkarının her zaman aynı yönde olmadığını tecrübesi ile görüp kabul etmiş ve netice olarak teknik ifadesi ile "Kamu politikasını (Public Policy) uygulamaya geçerek

sosyal adaletten yana olmuştur. Şu halde profesör Bahri Savcı'nın liberal dediği akım modern anlamı ile de liberal değildir.

İşte bir tarafta bizim liberallerimiz! Öbür tarafta da gerçekleştirilecek çağdaş uygarlık düzeni amacı! Bu vaziyette müsaade ederseniz ben bizim liberallerimize bir numaralı motorlu kağnımız diyeceğim. iki numaralı olan da, romantik akım veya felsefenin Türkiye'deki sözde temsilcileri ırkçı - milliyetçilerdir ki, gelecek yazımda onları ele alacağım.

24 Ekim 1962 / **YÖN**

1 - Irkçılığın Kaynakları ve Türkiye

ROMANTİK AKIM ve IRKÇI POLİTİKA

Yanılmıyorsam 1960 senesi başlarında idi, Londra'da Tate Galerisi'nde, Romantik döneme ait resim sergisi açılmıştı. Galeriye girince karşıda, galerinin merkezinde oda duvarı büyüklüğünde bir resim duruyordu şahlanmış bir atın üstünde uçuşan peleriniyle romantik dönem idealizmini sembolize eden herkesin tanıdığı bir Fransız generalini gösteriyordu. General Napolyon'du. Bu ideal öyle zorlu, sarsıcı coşkun duyguları temsil ediyordu ki, Germen Goethe, milletinin orduları Jena'da onun tarafından yenilince müteessir olmayacak: Lord Byron Elbe dönüşü Napolyon'un muvaffak olmasını arzu ettiğini ilân edecek ve Waterloo'da kendi milletinin ordularına mağlûp olduğunu işitince de "bunun için kahroldum" diyebilecektir. Crlyle de bir İngiliz olarak "Bizim son Büyük Adamımız" yargısına varacaktır. Nietzsche ona hayran olacak ve "İyi Avrupalı" olarak onda, kendi idealinin en modern sembolünü görecekti. Hegel, onu "Dünyanın at üstündeki ruhu" diye kabul edecekti.

Onsekizinci yüzyılın sonunda doğan, ilmi ve rasyonel (akılcı) tutuma karşıt olan bu akım etkilerini bütün Ondokuzuncu asır boyunca sürdürmüş; içinde bulunduğumuz aşırda da faşizme ve Nasyonal sosyalizme genel çerçeve olmuştur. Akımın esaslarını şu iki kısımda özetleyeceğim. I. Kişisel davranış olarak romantizm; II. Politikada ırkçı milliyetçilik; III. Akımın ekonomik görüşleri ve Türkiye açısından ırkçılık.

I. *Kişisel Davranış Olarak Romantizm:*

Cermen idealizmini de içine alan bu akım, kişinin kendi kendini

geliştirmesinin bir yolunu göstermek iddiasındadır. Bir hareket olarak ortaya çıkışı asilzadeler karşısında, sanayileşme dolayısıyla burjuva ve işçi sınıflarının gelişmesi sırasına rastlar. Kurulan ve gelişen sanayi ile Batının maddî ve fikrî çehresi değişmekte fakat muhafazacı çevrelerde (özellikle soylu denilen çevrede) bu değişiklikler, çirkinlik olarak karşılanmaktadır. Ayrıca değişimin kendisinde, Rönesanstan beri gelen rasyonellik ve faydacılık destek bulmaktadır. Bu sanayi inkılâbı sırasıyla liberal ve sosyalist akımları getirirken, romantizm de reaksiyoner bir şekilde ortaya çıkmıştır. Romantik baş kaldırma akılcılığa (rasyonelliğe) ve faydacılığa karşıt olmuştur.

A) Sanayileşme ile burjuva ve işçi sınıfları gelişirken ortaya çıkan sosyal politik problemler romantiklerin konusu dışında kalmış; sanayileşmenin getirdiği çirkinlik karşısında, onun faydacı kaidelerini Romantikler estetik motifler lehine reddetmişlerdir. Yalnız bu estetik motifler eskiye ortaçağa, uzak Asya diyarlarına ait acayip, korku ve heyecan verici hikâye ve sahnelerden alınacaktır. Bu akımla bir taraftan eskiye ait kır hayatı, orta çağın katedralleri, diğer taraftan seller fırtınalar, korkunç yarlar ve hayaletleri konu alan sanat eserlerinin ortaya konuluşu görülmektedir. Örnekleri bütün Ondokuzuncu asır Sanat hayatında (T. Gericault'un Medusasalı, E. Delacroix'in Dante ve Virjil'i, Sardanapal'ın ölümü tabloları, Byron'ın kahramanları, Mary Shelley'in Frankenstein'i gibi) görüyoruz.

B) Romantik hareket, kişiye coşkun, kuvvetli duygulu bir hayat açmak ister. Bunun gerçekleşmesi bağlayıcı ve temkinli olmaya sevkeden rasyonelliğe karşıt bulunmayı gerektirir. Kişi öyle bir hayatı, mevcut sosyal kurumlara, normlara ahlâk kurallarına aldırmadığı, onların çemberini yarabilecek güçte olduğu takdirde yaşayabilir. Nietzsche'nin moral kaide olarak hazcılığı reddetmesi ve insanı aksiyonda kuvvete ulaşma derecesiyle değerlendirmesinin ve kuvvetli iradenin aksiyonla kuvvetinin arttığını söylemesinin anlamı budur. Kişiyi sulh ve sükûndan uzaklaştıracak olan bu davranış anarşist anti-sosyal bir davranıştır. Romantikler, tabii olarak dine de karşıdır.

Peki bu nasıl gerçekleşecektir? İşte konumuzun önemli noktası buradadır. Romantiklere göre, rasyonel ve çıkarcı olarak hareket, insanları çevreye uymaya, sürüye katılmaya sevk eder. Halbuki içgüdüye tâbi olmakla, çevrenin moral kurallarına karşıt çıkılarak tek veya yalnız kalışa varılır. Duygular ne kadar kuvvetli olursa, bu bağlar o kadar kolay çözülür veya onlara tahammül edilemeyerek, koparılıp fırlatılır. Böylece bağlardan kurtuluşla yeni enerji ve kuvvet kazanılmış olur. Çevreden kurtuluş, kişisel ve toplumsal neticeleri ne olursa olsun, kişiye ilâh gibi yükseliş veya iktidar sağlar. Bağımsızlık vecdi içinde ilâhlaşan veya ilâh olan kişinin yaptıkları, diğerleri için hakikati, onun emirleri de değerlerinin görevlerini gösterir. Bu akımda Nietzsche'nin "üstün insan" ve Carlyle'in "kahramana tapınma" kavramlarını görüyoruz. Nitekim Carlyle "Dünya tarihi büyük adamların biografyasından ibarettir" diyecektir. Yani toplum "kahramana tapınmağa tâbidir". Bu mistiklere has kişisel veya tek kalışın vecdi içinde, ilâhlaşma için, kimler toplumun gerçeklerini, kurallarını, aklı ve ilmi bir tarafa itebilir? Böylece kimler önünde açık gözüken iki yoldan, yani a) Anarşizme ve b) Despotizmden birine gidebilir? Russell'a göre bunlar deliler ve diktatörlerdir. İşte böyle davranan ve akılcı ve faydacı olmayan kişi için, "hukuk dışı bir ego"yu örnek alan tutumu ile millî çıkara da hizmet ediyor denemez. Acaba "akla isyan" ettiren Romantik akım, tarihi olayları kahramanın iradesine bağlarken, bu iradenin kaynağını nerede bulur? Bu soru bizi ırkçı milliyetçiliğe götürür.

II. *Politikada Irkçı Milliyetçilik*

Romantik akımda halk (Volk) bireylerin bir yığını kabul edilmez Onun kollektif bir ruhu vardır. Bu ruh zaman zaman kahramanlar çıkarır. Kahramanlar veya üstün adamların akıl ile değil "*kanda tevarüs edilen ırkî sezgi*" ile yaratıcı olacaklarına inanılır. Millet, ırkî bir bütün olup onun kollektif bütünlüğünün "kan şuuru" ile sağlandığı kabul edilir. Bunu romantiklerin sevgi anlayışı ile daha açık kılabiliriz. Kişiler arasında sevgi, bağlılık birbirlerinde kendilerini görmek veya bulmaları ile vücut bulur. Bu ise kan bağı ile olabilir. Kan bağının en yakın şekli akrabalar arasında bulunacağından, bu izahın örneklerini romantikler çevreyi aşarak

bizzat kendi yaşayışları ile vermişlerdir: Byron ve Nietzsche'nin kız kardeşlerine olan alâkası. R. Wagner'in iki kardeş kahramanı Siegmund ve Siglinde arasındaki bağ gibi. Bu kan bağlılığı ile ulaşılan sevgi akraba arasında evlenmeye (endogami) götürebilir.

Millet; ırk ve ırkı da kan şuuru ile ele alan romantikler, fert için istedikleri yaşayış tarzını (mistikçe yaşayış), milletler için de düşünürler (ırklar), geniş bir bir devletin sınırları içinde kalırlar. Şu halde bu milletler (ırklar) bağımsızlığa kavuşmalıdırlar. Ferdin çevreden sıyrılması gibi, milletler de hareketlerinde serbest olmaları için, bağlardan özellikle diğer milletlere bağlılıktan kurtulmalıdırlar. Yani milletin müşterek ruhu ancak kendi sınırları, devlet sınırları olduğunda tezahür edecektir. Politikaya böyle bir milliyetçilik anlayışı ile giren romantizm, Aryan ırka (aslında bir dil grubudur) mensup Avrupalı milletlerin, içinde bulundukları devletlerden kurtarılması hareketini getirmiştir. O devirde büyük devletlerden Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu Avrupa ve Balkanlar bakımından özelliği mevcuttur. Türklere karşıt olan tutumun kökleri çok daha eskiye gitmekle beraber, Romantizm Doğu Avrupa'yı Türklerden kurtarma kampanyasını üzerine almıştı. Eğer Batıda hürriyet felsefesi derslerinde hürriyetin değişik tarifleri arasında, dar anlamda, bir tarif olarak "Türklerden kurtarma", özellikle "Grekleri Türklerden kurtarma" şeklinde olanlara rastlanırsa hayret etmemek gerekir. Nitekim Byron hayatını mevcut kaidelere karşıt çıkarak orta zamanın günahkârlarından addedilen bazı meşhurlar gibi yaşamış, Yunan bağımsızlık hareketini Türklere karşı bir haçlı şövalyesi tutumu ile desteklemiş ve Türk siperleri önünde ölmüştür. O devir Romantiklerinin Napolyon'a hayranlığı ve onu Avrupalı milletleri hürriyete kavuşturacak kimse olarak görmeleri, İmparator, Avrupa idealinin gerçekleşmesini sağlayacak tutumu temsil ettiği içindir. Romantizm, esir milletlerin bağımsızlığına yol açan bir cereyan gibi gözükmekle beraber, kan şuuru yoluyla üstün ırka diğerlerini idare etme, boyunduruğu altına alma yolunu açmaktadır. Kendi ırkını tabii olarak üstün gören ve bu sistemi kabul eden milletler, hele mazide büyük devletler de kurmuş ise, diğer milletleri kendilerine tâbi kılmaya çalışacaklardır.

Ondokuzuncu Asır Romantizmi bu ırkı, Aryan Avrupalı olarak kabul eder. 20 inci Asırda Nasyonal Sosyalizmde veya Hitler Almanyası'nda bu ırk sarışın Cermen ırkı olmaktadır. Daha önceki "Prusya Sosyalizmi"de Cermen ırkı için benzeri görüşler taşıyordu. Fakat gariptir ki, Nasyonal Sosyalizm tarafından görüşü kabul edilen Nietzsche, bir Cermen olmasına rağmen, Cermen ırkında "esir ruhluluk" bulur ve Polonyalılara üstünlük atfeder. Aynı şekilde İtalyan faşistleri de Romalı idealin peşinde idiler.

Üstün ırkın hâkimiyeti ve onun getirdiği tutum milletleri birbirine karşı mütecaviz olmaya sevkeder. (Aynen kişiyi anarşist anti-sosyal davranışlara ittiği gibi). Bu ise, uluslararası işbirliğine engel olur. Diğer taraftan kan ayrılığı tezi önce memleket içinde ekonomik kuvvet olan Yahudileri hedef alır (Anti-Semitizm).

Kan şuuru ile bağlanan millet şu unsurlara ayrılır: a) Kişisel davranışını yukarıda verdiğimiz kahraman lider (üstün adam) b) Liderlerin çevresinde idareci sınıf olarak seçkinler, c) Bazen halk denilen yığınlar.

Kişi gibi, milletin de kendini geliştirmesi, kuvvetini kabul ettirmesi, diğer ırkları tâbi kılmak için açtığı mücadeleye, kısaca savaşlara tâbidir. Esas amaç bu olunca, diğer problemler bu amaca göre ayarlanacaktır. En başta ekonomi, üstün ırkın giriştiği savaşın emrine verilecektir.

Irkçı milliyetçiliğin ekonomik tutumunu ve Türkiye'nin durumunu gelecek yazımızda inceleyeceğiz.

5 Aralık 1962 / **YÖN**

2- Irkçılığın Kaynakları

IRKÇI MİLLİYETÇİLİK ve TÜRKİYE

Tereyağ yerine silâh

Kişisel davranış için bu sistemin tavsiye ettiği yol, bir çeşit barbarca veya kuvvetli hislerle yaşama idi. Bu biçim hayatı, kahramanlar olarak gördüğümüz liderler kan şuuru dışında hiç bir bağa tabi olmaksızın yaşarlar. Fakat halk için bu tarz davranış, sınırlıdır. Çünkü liderin emrinde milli disiplin içinde kalabilmek fedakârlık ister, liderin doğrudan veya "seçkin zümre" eliyle açıkladığı emirleri milli görev olarak kabul edilmelidir.

Ekonomi aşağıdaki iki sebeple devamlı olarak harp ekonomisi niteliğinde olmak zorundadır. 1) Kandan tevarüs edilen ırkî sezgiye uygun hareket, kişisel hayatla olduğu gibi milli ölçüde de, kuvvet sağlayan hareket olacaktır. Milletin (üstün ırkın) güçlenmesi diğer milletleri tâbi kılmada (savaşta) gerçekleşir. Öyle ise devamlı gelişme, harp için kurulu devamlı bir düzen istetecektir. 2) Diğer taraftan, tarihî olarak teşekkül etmiş ve edecek sosyal grup veya sınıfların çatışan menfaatlerini "sınıfsız bir millet olmak" sloganı ile hal mümkün değildir. Tarihî ve gerçek olan sınıf çatışmasını, sosyal düzeni değiştirmeden ırkçı milliyetçiler şöyle halletmek isterler: a) Sınıfların çatışmasını milli görev için yasaklamak. Gerçekte Nazi Almanya'sı ve Faşist İtalya'sında kapitalistler serbest kalmış, işçilerden veya sendikalardan "itaat etme" istenmiştir. b) Tarihi sınıfların çatışan ekonomik ve sosyal menfaatlerini devamlı harp hazırlığı ortamında bağdaştırmak. Nitekim Nasyonal Sosyalist Almanya'da, Faşist İtalya'da hükümet geçici olmayan birer harp hükümeti ve ekonomileri de harp ekonomileri idiler. G. N. Sabine

bunu "devamlı politik sistem" olarak kabul eder, halbuki harp ekonomisi gerçekten buhranlı zamanlarda uygulanacak bir sistemdir. Bir memleketin saldırganlık üzerine örgütlenmesi neticesinde, saldırı er veya geç gerçekleşecektir. Bu saldırının hududunu askerî güç teyin edecektir. Askeri güç bir taraftan kana bağlanan milli bir myth'e itaatkârlığa, diğer taraftan silâh ve teçhizata dayanır. Burada, üretim (istihsal) kaynaklarının hangi mal ve hizmetler üretimine tahsis edilmelidir şeklindeki, halkın refahı ile ilgili ekonomik probleme, Göring'in verdiği cevap gayet kesindir. "Alman Milleti tereyağ değil, silâh istiyor". Askeri güç olduğu sürece saldırganlık ne yönde olacaktır? Bunu jeopolitik mülâhazalarla "hayat sahası" (lebensraum) tayin edecektir. Bunun misallerini Naziler ve Faşistlerin saldırılarıyla yakın mazide gördük. Hatırlanacaktır ki, gerek Naziler ve gerekse Faşistlerin "hayat sahası" Türkiye'yi içine alıyordu! Bu onlarca iki sebebe dayanıyordu. a) Türkiye'nin jeopolitik mevkii: b) Aryan ırktan olmamak. Askerî güç arıtışına göre teşkilâtlanmış ekonomilerin özellikle Alman ekonomisi ne gariptir ki, milli gelirin önemli bir oranını harp içinde harbe tahsis edememiştir! Almanya'nın karşısında çarpışanlar harp içinde milli gelirin daha büyük oranını harp ihtiyaçlarına ayırabilmek gücünü bulmuşlardır. Burada ekonomik gücü hiçe sayıp myth'e inanan Musolini'nin İtalyan Ansiklopedisindeki şu sözlerini tekrarlayalım.

"Faşizm, halen ve her zaman, kahramanlığa ve ululuğa inanır; kısaca doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik saiklerin tesiri olmayan hareketlere inanır." Gerçi bu akımın yirminci asırdaki temsilcilerinde ekonomiye uygulanan bir plân görüşü vardır; fakat bu, harp hedeflerine göre yürüyen bir plândır"

1933 seçim kampanyasında bir programla çıkmayı reddeden Hitler şöyle diyecektir: "Çünkü bütün programlar nafiledir". Aynı Hitler 1930'da sosyalistleri tarafına çekmek için "kahrolsun kapitalizm" dediğini ve bunu politik sebeplerle yaptığını bir sanayiciye yazmıştır. Değişik sınıf gerçeklerini oportünist tarzda bağdaştırmakta Mussolini de Hitler'den farklı değildi.

Gelelim Türkiye'ye

Türkiye'de Türklük üzerine yazı yazmış kimse olarak Ziya Gökalp ırkçı milliyetçiliği reddetmiştir. Bununla beraber diğer neşriyattan da açık olduğu üzere ırkçı milliyetçilik Türkiye'de vardır. Irkçı milliyetçiler kendi sistemleri içinde tutarlı hareket ettiklerinde, memleketimizin içinde bulunduğu problemler karşısında ne tutum alabilirler?

Türkiye gelişmemiş bir memlekettir, yani kişi başına gerçek milli gelir düşüktür. a) Kalkınma bunu yıldan yıla artırma çabasıdır. b) Fakat bu artış kâfi bir ölçü değildir, sosyal ve politik denge sağlamak için artan gelir âdil bölüşülmelidir. Kalkınmanın tek yolu, yüksek nüfus artışı karşısında daha fazla yatırım yapmaktır. Yatırımın gerçek kaynağı da gerçek iç ve dış (yabancı kredi) tasarruftur. Şu halde, bu tasarrufu artıran yolları bulmak zorundayız. Diğer taraftan bölüşümün âdil olması için, millî geliri bölüşen taraflardan yahut sınıflardan biri diğeri tarafından istismar edilmemelidir. Bu ise istismar imkânlarının kaldırılmasına bağlıdır. Bu kaldırmayı yapabilmek için de istismar edilen taraf davasını kamu oyunda ve gerekli politik kurumlarda bir baskı grubu olarak ortaya koyabilmelidir. (141-142 nci maddelerin anti-demokratikliği bundandır). Halbuki, ırkçı milliyetçilik sosyal ve ekonomik bir değişim getirmediğine göre, yani reformcu olmadığından, mevcut sosyal düzen ile yukarki problemlere nasıl bir hal şekli getirilebilir? Irkçı milliyetçilikte bunların makul bir cevabı yoktur.

Aksine, milli kalkınma ve insanca yaşama ereği, onlar tarafından sistemleri içinde ele alınamaz. Daha fazla gerçek milli gelir ve onun insanca bölüşümü ırkçı prensiplerle bağdaşamaz. Savaşçı olmak, acımamak, Hitler'in tabiriyle "erkekçe hareket" âdil bir bölüşümün yanından geçemez. Hümanist bir tutum onların tavsiye ettiği kişisel ve milli davranışa aykırıdır. Onlardan halen Anadolu'nun her köşesinde orta çağda da eski şartlar içinde yaşayan büyük kütlelerin kamu oyuna gelmiş problemlerinden hangisine eğildikleri ve hangi yolu gözettiklerini sormak gerekir. Onlar,

"komünizm tehlikesi" sloganıyla çalışanların ezilmesinin başlıca âleti olmaktadırlar.

Irkçılık, sosyal ve ekonomik açıdan muhafazacı kaldığına, Hitler'in söylediği gibi sosyalizm kelimesini sadece diplomasi için kullandıklarına göre, mevcut sosyal ve ekonomik sistem içinde nelere sebep olabilir?

Önce içinde bulunulan sistem ve şartlar icabı şu varsayımlar yapılabilir:

1 - Türkiye savunmasını çeşitli anlaşmalara bağlamıştır. Şu halde bu bağlar mevcut iken savaşçı saldırgan olamaz.

2 - Nüfus artışı oranı yüksek, dolayısıyla tasarruf oranı düşük olduğu için sermaye birikimi için yabancı sermayeye (krediye) muhtaçtır. Halbuki yabancı sermaye uluslararası, yani millî olmayan özellik taşır: ve yabancı finansman merkezlerinde ırkçıların karşıt oldukları Musevilerin nüfuzu büyüktür.

3 - Türkiye'de çeşitli ırklardan azınlıklar mevcuttur.

4 - Türkiye'de gelir bölüşümünde büyük adaletsizlikler mevcuttur (planlama hesapları).

Şimdi ırkçı bir politik sistemi biz kendi içinde tutarlı kabul edip Türkiye'ye tatbik etmek istediğimizde (yani sistemi de tutarlı şekliyle aldığımızda, derme çatma olarak kabul etmediğimiz varsayılınca), yukarki varsayımlar veya şartlarla hemen görülecektir ki, ırkçı tutum Türkiye'de tezatlı yollara girecek, problemleri ağırlaştırarak bizzat millî gücü düşürecektir. Neticede eklektik tam dejenere despot bir sistem olacaktır.

Üstün ırk sloganı ile beslenen, savaşçı diye yetiştirilen kitleleri tutmak gıdalandırmak savaşla olur. Hangi silahlarla kime karşı savaş başlatılacak? Anlaşmalar müsaade etmeyeceğine, daha doğrusu ırkçı bir Türkiye'nin katılacağı bir müşterek harp kararında Türkiye'nin önemli bir sözü olmayacağına göre, saldırganlık mevcut azınlıkların fethedilmesi yönünde olabilir. Halbuki bizdeki azınlıklar meselesi artık dünya kamuoyunda uluslararası bir konu

olmuştur. Azınlıklar içinde musevi vatandaşların kaderi yabancı yardımla yakından ilgilidir.

Diğer taraftan, "millet sınıfsız bir yığındır" görüşü ile hareket edildiğinde, sosyal adalet onlarca mesele olmayacağından sınıf farklarının yarattığı problemler Türkiye'yi sonu meçhul neticelere sürükleyecektir. Büyük şehirlerin yarısına yaklaşan büyüklükleri ile gecekondu gerçeği ırkî myth'lerle halledilemez. Irkçılar bu konulara eğildikçe ve konuları eklektik değil de bütün olarak ele aldıkça çelişmelerin içinde bocalayıp duracaklardır. Irkçılar Batı ölçüleriyle, gelişmemiş Türkiye'nin sorunlarına eğilme cesaretini gösterebilirler mi? Bunun için önce bugünün Batı kıymetlerini tanımaları şarttır. Kağnıya myth'ten yapılma bir motor takmayalım.

Konuyu bu noktaya getirince gelecek yazıda, vatanperverlik ve millî savunma gücüne sosyal ve ekonomik açıdan bakacağım.

12 Aralık 1962 / **YÖN**

Türkiye'de kendilerine "Devlet Adamı" denilen kişilere: I

VATANSEVERLİĞE SOSYAL ve EKONOMİK AÇIDAN BAKIŞ

Güneş her gün yeni bir Güneştir.
Heraclitus

Vatan Kimin için?

Evet güneş her gün başka bir güneştir, fakat günlere, yıllara asırlara rağmen, Türkiye dediğimiz şu topraklar üstünde yaşayan insanların büyük ama çok büyük çoğunluğu aynı hayatı değişmeden yaşayagelmiştir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında Türkiye'de hayvan ile meskenini paylaşan insanlar, tezeği ve balçıktan evi ile orta zamandan önceki hayatın niteliğini hâlen devam ettirmektedirler. Senelik milli gelirimize dahil ayakkabı üretiminden nasibi olmayan, aynı millî gelirdeki etten hisse almayan, hayvanlar gibi ebesiz doğum yapan, bir defa dahi doktor görmeden ilaç yerine üfürük yutmuş insanlar bu vatanın sahibi midirler? Kanaatimce vatan, onların karşısına geçip, müsbet bir tahlil süzgecinden geçemeyecek vatan, millet nutukları atanların veya daha doğrusu attıranlarındır. Çünkü onların hayatı daima değişmiş hattâ bu memlekette artan nimetlerden daha süratli bir oranda artarak değişmiştir. Onlara göre bu vatanın şartları veya vatan üzerindeki şu sosyal sistem aynen kalmalıdır. Çünkü tabiat böylece ne güzel bir düzen yaratmıştır! Gerçi ekseriyetin veya bu dünyadan nasipsiz olanların öbür dünyası, cenneti sağlanmıştır. Fakat vatan, din nutukçuları nedense bu dünya nimetlerini, Avrupa Amerika seyahatlerini döviz ve vergi kaçakçılığını, lüks hayatı nutuklarına

rağmen daha çok severler. Acaba neden öbür dünyayı düşünmezler de bu vatanın nimetlerini daha çok ve daha çok kendilerine ayırırlar; ayırmak kudretini bulurlar?

Devlet Otoritesinin Kaynağı nerededir ve Devlet Kimindir?

Modern politika teorisinde, iktisadî demokrasilerde Devlet otoritesinin gökten zembille indiği kabul edilmez. Bir devletin otoritesi halkının kültürel ve materyal ihtiyaçlarını tatmin edebilmesinden doğar. Daha doğrusu bu otorite kültürel ve materyal mutluluğun sağlanmasının bir fonksiyonudur. Halkın ihtiyaçları daha iyi karşılandıkça devlet kudreti artacaktır; aksi halde azalacak, çok geçen deyimle huzursuzluk gelecektir. Yukarki tarife uyarak hemen Türkiye'ye bakalım. Kültürel ve materyal mutluluk kime sağlanıyorsa devlet kudretini onlardan alıyor demektir. Yâni devlet onların devletidir. Peki, bu zümreye kimler dahildir? Bir süredir edebiyatı yapılan "Mutlu Azınlık" Halbuki kentinde, köyünde yaşayan büyük halk kütlelerine yeni ihtiyaçlar öğretip onların insanca yaşamalarını sağlamak bir yana, bildikleri ilkel ihtiyaçlarını karşılayabilmek dahi devlete kudret verir; ve milli denge nisbi olarak sağlanır, huzur bulunurdu. Gerçek bunun aksinedir. Kanaatimce şimdiki devlet kudretini halkın ekseriyetinin mutluluğunu sağlamaktan almamakta daha doğrusu alamamaktadır; alınmasına imkân verilmemektedir.

Denge-Huzur

Dengeyi şüphesiz mutlak değil nisbi alıyorum. Acaba Türkiye'de denge veya huzur neden bozulmuştur? İlk yaklaşım olarak şunları söyleyeceğim: Türkiye'nin sosyal ve ekonomik bünyesi uzun seneler iki unsuru ihtiva ediyordu, a) Mutlu azınlık, b) ilkel yaşayışta büyük halk kütleleri. Bu ikili bünye kendi içinde küçük farklarla alt sınıflara ayrılabilir. Ve bu ikili Türk toplumu, uzun süre statik şartlar altında niteliğini, statükosunu devam ettirmiştir. Fakat şimdi götürü olarak zinde kuvveler denen ve onun da merkezinde sayıları gittikçe çoğalan sosyalistler bulunan yeni bir grup ortaya çıkmıştır. (Bu dergide önce

yazdığım bir yazıda Türkiye'de gerçek liberalin bulunmadığını, liberalin kim olduğunu batıdaki tarifini yaparak iddia etmiştim. Eğer gerçek liberal olsa idi, şimdiki statükonun karşısına çıkacaklarından, onlar da zinde kuvvetlere dahil olacaklardı!). Bu zinde kuvvetler, ilk iki grup arasındaki uçurumun ki gittikçe artmaktadır, gerçek çehresini görmekte ve bu halin devamının bu memleketin millî varlığı için nasıl bir tehlike olduğunu anlamaktadır. İşte bu anlayış ve mutlu azınlığın anlayışsızlığı zinde kuvvetleri huzursuz etmekte, onların huzursuzluğu kendilerini gerçekleri açıklamaya sevketmekte, bu ise mutlu azınlığı huzursuz etmektedir.

İşte bu karşılıklı huzursuzluk, Türkiye'deki gelecek değişikliklere sebep olacak bir değişikliktir. Buna, sosyologların deyimiyle sosyal örgüt-bozuluşu (social disorganization) na başlangıç diyeceğim. Bu yazının başlığına cevabı, A-Sosyal örgüt bozumu veya dağılımı sebeplerinden ve B-Tekrar örgütleme gidiş çarelerinde arayacağım.

A- Sosyal Örgüt Bozuluşunun Sebepleri

1. Toplumda işleyen sosyal sistem mevcut değerlerin, kaidelerin, kurumların karşılıklı ilişkisine bağlıdır. Bu ilişkiler nisbi olarak birbirini kontrol ederken aynı zamanda tamamlayıcı olabiliyorsa o toplumda bir denge ve tamamlaşma var denilebilir. Hareketlere yön veren bu değerler, kaideler ve kurumlardır. Fertler bunlara uygun hareket ettiklerinde (conformity) toplumda tasvip görürler; aksini harekette hareketin önemine göre cezalandırılırlar. Fakat eğer fertlere, gruplara yön veren değerler, kaideler, kurumlardan bir kısmında bir değişiklik, diğerleri ile önemli derecede çatışır şekilde ortaya çıkıyor ve çatışan aksiyonda eskiden ayrılanlar gittikçe artıyorsa, sosyal sistemde denge bozulmuştur: Sistem içinde artık kişilerin önemli bir kısmı eski kaidelere uymayan yeni kaideler getirmek ve sosyal sistemi değiştirerek yeni bir denge, yeni bir tamamlaşma istiyorlar demektir. Bu dinamik bir davranıştır. İşte bu, eski değer yargılarından ayrılış eskiye karşıt oluş, bir örgüt bozumudur. Tekrar tamamlanmaya gitme konusuna geçmeden Türkiye'de bu ayrılışın sebebini ortaya koyalım.

Türkiye'de ekonomide bir değişme olmuş ve olmaktadır. Ekono-

mide iç ve dış kaynakların kullanılışı ile millî gelir artma göstermiş, kamu ve özel sektörde büyüme olmuş, bu arada münakale imkânları artmıştır. Fakat yürüyen sosyal sisteme göre yapılan gelir bölüşümü aradaki farkları mutlular lehine daha da artırmıştır. Sistem böyle işlemiş ve işlemektedir. (Bu husus planlama hesapları ile de tespit edilmiştir.)

Buradaki ve benzer hallerdeki gerçek şudur. Sosyal sistemin altında ekonomik bünye gerçeği vardır. Bu ekonomik bünye, tarihi, çıkarlara, tekellere göre kuruludur. Piyasaların bünyesi bu unsurlar dolayısıyla son derece hastadır. Bunun anlamı ise şudur: Bu fakir memleketin çok kıt olan ekonomik kaynaklarından elde edilmesi mümkün nisbi bir azami ürün elde edilememektedir. Bu nisbi azami yerine daha az ürün üretilmektedir. (İstihsal edilmektedir.) Halbuki değil sosyalist iktisat teorisine uygun bir politika, klâsik iktisat teorisini alet olarak alan bir politika dahi bunu reddedecektir. İşte bu üretilmesi kabil olan daha fazla ürün veya millî gelir yerine daha azını üretme "ekonomik dengesizlik" demektir ki, bu, kıt kaynakların israf edildiğinin kat'î ifadesidir. Ayrıca üretilen malların muhtevasına baktığımızda, piyasaların bünyesinden ve sosyal sistemden doğan gelir bölüşümü sebebiyle, mutluların talebi çok halde öncelik kazanmakta ve onları karşılamak üzere lüks mal ve hizmet üretimi yapılmaktadır. 1962 geçiş programı dahi bunu göstermiştir (Örnek lüks inşaat).

İşte, mevcut piyasa ve sosyal sistem ile gelişme, ekseriyetin değil, azınlığın mutluluğuna hizmet etmektedir. Bu, a) ekonomik dengesizlik yani israf; b) aynı zamanda yan yana duran sınıflarda büyük gelir farklarını arttırarak (planlama hesapları) sosyal dengesizlik; c) ve nihayet ikisine bağlı olarak politik dengesizlik yaratmaktadır. Böylece devlet daha büyük halk kitlesinden değil, mutluluğuna hizmet ettiği azınlıktan kuvvetini almaktadır. Ve bu şartlar altında büyük halk kütlelerine dayanmayan devletin ve hükümetinin durumu millî bütünlük açısından ele alınmalıdır. Bu noktada, devlet adamları ve politikacılar bakımından muhtevasız palavra nutuklar yerine, tahlile tabi tutulabilecek gerçek memleketseverlik ölçüsü belirtmektedir.

4000 senedir yolunan bir memlekette yıllık %3 nüfus artış oranı ile ekonomik bir değişme, daha doğrusu gelişme çabası, mevcut değerlere, kurumlara göre yürütülen sosyal-politik sistem içinde gece-kondu ve "Türkiye Ağahanları" gerçeğini yan yana koymuştur. a) İşte zinde kuvvetler bu hal ve benzeri tabloları izlerken yeni değerler sistemine gitmektedir b) zinde kuvvetler, teknik gelişmeler ve yeniliklere gittikçe küçülen dünyamızda Türkiye gerçeğinin nisbi yerini tayin etmeye çalışırken, Türkiye'nin yitme imkânlarının mevcut oluşunu ürperti ile görmektedirler. Onun içindir ki, bu üçüncü grup, devletin kudretini arttırmak için (başlangıçtaki tarifimize uygun olarak) kamu mekanizması, bu vatanın nimetlerinden azınlığı değil büyük halkı daha iyi faydalandırılmasını sağlasın, isterler; kısaca Atatürk'ün "Halkçılığını" isterler. Onun için eski değerlere ve yürüyen ayırıcı bölücü sisteme karşıttırlar. Ve yeni daha yukarıda dinamik bir denge amacını taşırlar.

B- Tekrar Örgütlenme

Bunun gözüken yolu içinde yaşanılan sistemde sağlanamayan a) ekonomik, b) sosyal, c) politik nisbi dengedir. Bu nisbi dengeye isterseniz huzur da diyebilirsiniz. Ama beyler! Efendiler! Siz politikacılar! Şunu kabul ediniz ki, az gelişmiş bir memleketin kalkınması "Değişim" demektir. Fakat bu iktisatçıların, sosyologların, antropologların kabul ettiği üzere bünye değişimidir; yoksa gelişmiş ekonomilerin kendiliğinden yürüyen büyümesi değil. Ekonomik sosyal bünye değişimi politik bünye değişimi yani politik kuvvetin yeniden bölüşümü, yani halk yararının emrine verilmesi anlamını taşır. Bunların nasıl olacağı hususunda devamlı neşriyat mevcut, fakat bizim zahiri kuvvet sahibi politikacılar yukarki çerçeve içinde bahis konusu değişimi (yeni değerleri, kurumları) getirme şartlarını düşünmek dahi istemezler. Zira değişim kendilerine karşıdır. Şüphesiz politikacıyı, politik karar verme vetiresi içinde Ağahanlardan ayırmıyorum.

Fakat Türkiye, ekonomik-sosyal-politik dengesizliklerle değişime kendiliğinden itilmektedir. Dünyanın değişimi de buna yardım

etmektedir. Uzun dönemde bu değişimin mutlaka olacağına kaniyim. Bu ifademi dogmatik bulanlar olursa, onlara münakaşa kapısının açık olduğunu bildiririm.

Yazımın başına Heraclitus'tan bir cümle koymuştum; yine Heraclitus'tan bir cümle ile bitireceğim: "Aynı nehre iki kere giremezsin, çünkü senin girdiğin yere durmadan taze sular gelir."

2 Ocak 1963 / **YÖN**

Kendilerine devlet adamı denen kişilere: II

1- POLİTİKA NEDİR? 2- KALPAZANLAR DEMOKRASİSİ NEDİR?

Politikanın ne olduğu veya sınırları üzerinde tarih boyunca bazı değişimler olmuştur. Aristo'ya göre politika, bütün vatandaşları ilgilendiren problemleri kavrar. Eski Greklerin "site devleti"nde halka ait münakaşalı bir problem ortaya çıktığında o problemin halledilmesi için bir karar alma icap ettiğinde yapılan faaliyetin kendisi politik faaliyet olarak kabul edilirdi. O devrin site devletinde henüz özel ile kamu ayrımı belirmemiş olmakla beraber, Harvardlı Prof. H. J. Spiro'nun da söylediği gibi, eski Greklerin bu tarifi bugün için de doğru kabul edilir. Yani halkla ilgili bir konuda ortaya çıkmış münakaşalı problem politiktir; ve onu halletmek için alınacak karar da politik bir karardır. Halka ait politik problemin ortaya çıkmasıyla, onun halli için karar alma bir vetire (process) içinde olur. Vetireye giren bütün faaliyetin ortak sıfatı politiktir. Bu noktada karar alma vetiresine nelerin girdiğini anlamamız gerekir. Kanaatimce bunun açıklık kazanması, halen Türkiye'de demokrasi adına, bazılarınca samimiyetle, bazılarınca da kasıtlı olarak oynanan oyunların teşhisine yardım edecektir. Bunu yaparken gerçek demokrasilerde, gerçekte neyin politik olduğunu göstermeye çalışacağım. Sonra da Türkiye ile kısa bir mukayeseyi sorular şeklinde yapacağım.

A - Karar alma mekanizması

Basitlik için evvela "karar almanın yapısı" (strüktürü) ile, o yapı

içinde, neticede karar haline gelecek "politik hammaddeyi birbirinden ayırmak doğru olur. Sonra bazı hallerde her ikisinin aynı olabileceğine de işaret edeceğim ki, bu politik sistem değişimi ile ilgilidir. Politik karar alma yapısı: Buna, alınacak kararların muhteva ve sınırını tayinde çatıyı teşkil eden Anayasa dahildir. Anayasa uygun diğer kanunlar veya kaideler çatıyı teferruatlandıran yapı parçalarıdır. Bu yapı içinde, kararın alınmasında nihaî faaliyet devletin esas fonksiyonudur. Bu fonksiyonu devlet yaparken kullandığı otoritesinin kaynağı ise, problemleri halledecek kararların alınışında, sonuçta halkın çoğunluğunun mutluluğunu sağlayagelmiş olması ve bunun devamlılığındadır; yahut otorite bu tutumun bir fonksiyonudur. Diğer taraftan yapının alt kısmında, gerçek demokrasilerde, a) bir taraftan politik ham maddeyi ortaya çıkaran, b)diğer taraftan da alınacak kararın şekillenmesinde etki yapan, yardım eden (lehte veya aleyhte tutum ile) halk içindeki kişiler gruplar ve sınıflar vardır. Bu alt kısım politik karar alma yapısından ayrılırsa, o siyasî rejim, mutlakiyet veya oligarşi veya faşist bir rejimdir.

İşte bu alt yapıdır ki, toplumun ekonomik, sosyal dinamizmi ile politik ham maddeyi, yani hakkında karar alınarak halledilmesi zorunlu münakaşalı problemleri yaratacaktır. Problem yaratmayan, halkta mevcut kişi veya gruplar veya sınıflar bakımından hiç bir çatışması bulunmayan, statik ve dengeli bir toplum gerçekte mevcut olamaz veya şeklî olarak bir düşünüşten ileri gidemez. Şu halde, politik ham madde, halk ile ilgili olarak, kişiler, menfaat grupları ve sosyal sınıflar arasındaki çatışmalardan doğacaktır. Çatışma, gerçekte grup veya sınıfların gerek amaç veya gerekse araçlarında (veya ikisi birden) uygun düşünmemeden doğar. Bu sosyal çatışmayı ortaya çıkaran grup veya sınıflar demokratik vetirenin etkin (efektif) işleyişinin kaçınılmaz bir parçasıdır. Ekonomik sosyal hayattaki dinamizm (değişim) onların yoluyla fonksiyonel bir tarzda şekillenir. Bahis konusu dinamizm yeni grup veya sınıflar da getirebilir: ve bu yeni sınıfların, problemlerinin demokratik karar yapısında aksedebilmesi için, kendileri karar yapısına girebilmeli veya Profesör T. P. Jenkin'in dediği gibi mutlaka kanalize olabilmelidir.

Bu sosyal grup veya sınıfların karar almadaki fonksiyonlarını özetlerken siyasî partilerle ilişkilerini ele alacağım, yalnız daha önce, alınacak hal kararlarının niteliğine bir bakalım. Kararların bir önemlilik hiyerarşisi mevcuttur. Bu hiyerarşinin tepesinde, aslında politik sistemin değişimi anlamını taşıyan, genel çatının anayasanın, temel kanun ve kaidelerin değişimini sağlayan kararlar yer alır. Onun için yukarıda, politik hammadde ile karar çatısı aynı şey olabilir demiştim. Politik sistemi gerçekten değiştiren kararın ham maddesi olan sosyal grup veya sınıfların çatışmasının önemli oluşu, çatışmayı halletmede rol oynayacak yeni veya değişik bir çatıya ihtiyaç olmasındandır. Daha radikal bir değişim, yani grup veya sınıfların doğup kuvvet kazanması ile (ki bu sosyal yapının değişimidir) yapılır. Aslında bu çatışma bir taraftan önemli grup veya sınıflar çatışması şeklinde gözükürken, diğer taraftan bazı grup ve sınıflarla devlet arasında önemli bir çatışmayı bize gösterir. Çatıya ait değişim ihtiyacı önemli sosyal ve politik dengesizliğin, veya büyük huzursuzluğun belirtisidir. Yani bizzat çatı hastasıdır. Hiyerarşinin aşağısına doğru halk açısından önem derecesi düşük kararlar yer alacaktır. Burada kişiyi demokratik vetireden adeta ayrı tutan ve yalnız grup veya sınıflardan bahsetmemin nedeni aşağıda ilkel liberal "atomizm" görüşünün reddi ile ortaya konacaktır.

B - Halka ait faaliyetlerin bölümlere ayrılış yanlışlığı

Politikanın ne olduğu tanımlanınca hatıra hemen şu soru gelmektedir: Mevcut kanunlarda, üniversite kitaplarında, yazılan eserlerde, çok defa bizzat politikacı denen tipin ağzında, halkın bütünü ile ilgili olduğu halde, siyasî, iktisadî, dinî vesaire gibi sınırlı bölümlere (Kompartmanlara) ayırmaya rastlıyoruz. Bu ayırım kısmen kabul edilebilirse de, acaba gerçek demokrasilerle idare edildiği iddia edilen memleketlerde doğru mudur, veya bu ayırımın asıl sebebi nedir?

Eski Greklerde bu ayırım politikanın içinde bahis konusudur. Politika bunların hepsini kavradığı içindir ki, Eflâtun ve Aristo

politikaya baş (master) ilim demişlerdir. Zamanımızda önemi, gerçekten tükenmiş olan bu ayırımın asıl ve tarihi sebebi, Burjuva sınıfının kendi gücü ile, ihtilâllerden de geçerek getirdiği liberal sistemin felsefî ilkelerindedir. Orta çağdan gelen lonca düzeni daha sonra özellikle dış alemle ticarette kârlı çıkmak amacıyla devletlerin tahditçi "merkantilist iktisadi politikası", burjuvaların daha da gelişmesi için bir cendere, kırılması zorunlu bir kafes haline gelmişti. Burjuva düzeninin oluş nedeni, Liberal felsefenin iki ilkesine dayanılarak savunuldu. (Sınıf filozoflarıyla birlikte gelmişti).

Birinci ilke, tahditleri kaldıran hürriyet ilkesidir. Hürriyet anlayışının devleti, ekonomik hayata müdahale etmeyen "jandarma devlet" haline getirirken, politik faaliyeti çok dar bir kompartımana sokuyor, ekonomik faaliyeti ayrı bir bölüm olarak alıyordu. Böylece, başlıbaşına birer bölüm alan, biri diğerinden bağımsız kompartımanların varlığı ve bunların çok sayıda olması ile Prof. Jenkin'in dediği gibi "hürriyetin devamlılığının garantisi" sağlanmış oluyordu. Ve bir kompartımana ait husus, diğerlerinden bağımsız olunca kamuya ait olmayan (non public) kabul ediliyordu; yani diğerlerini ilgilendirmez sayılıyordu. Jefferson "en iyi hükümet en az hükümet eden hükümettir" derken bu kompartmanlara ayırmayı ifade etmekteydi.

İkinci ilke, "Atomizm" ilkesidir. Bu genel ilke, grup veya sınıflar yerine, karar birimi olarak birey'i (ferdi) almaktadır. Bu ilkeler iki esas sebeple gerçekleşememiştir. a) Liberalizm Laissez-Faire prensibiyle, kapital birikimini iç ve dış sömürme ile başarmıştır. Dışta sömürgelerden bir ses gelmemekle beraber, içte işçi sınıfının gelişmesi, ekonomik sömürmenin sosyal-politik problemiyle devletin ekonomik hayata müdahalesini süratle arttırmıştı. Zamanımızda devletin müdahale etmediği veya karışmadığı saha kalmamış gibidir. b) Atomizm prensibi politik karar ve seçim işlerinde hiç bir surette yürümemiştir. Toplumda menfaat grup veya sınıfı olmayan kimse adeta mutlak yalnızdır. Kişiler, birliklere katılarak çıkarlarını yürütebilirler. Piyasada atomizm ise, özellikle satıcı açısından hemen de hiç yok gibidir. Öyle ki, liberalizmin daha başlangıcından itibaren tekeller, karteller, tröstler piyasalarda

rekabeti (ki bu liberal rasyonellik mekanizmasının şartıdır) kaldırmışlar veya hiç değilse eksik rekabet şartlarına sebep olmuşlardır.

Sonuç olarak: a) Atomizmin bulunmayışı toplumda kişi yerine grup ve sınıfları karar birimi olarak ikame ettirmiştir. Daha doğrusu bağımsız kişinin olmadığı kabul edilmiştir; b) Sosyal yapının değişimi ve devletin müdahalesi ile toplumdaki faaliyetlerin dar kompartmanlara ayrılması artık kabul edilmeyen bir husus olmuştur. Kompartmanlara ayırmayı reddettiren daha önemli sosyolojik gerçek, toplum hayatındaki oluşumda fonksiyonel bağlılıkların ve genel seviyede karşılıklı bağlılıkların kabul edilmesindedir. Bu bağlılıklar kompartman sınırlarını yıkacak ve ilk liberal görüş kalıntısının yerine politik faaliyet anlamını genişletecektir. Böylece bugün grupların veya sınıfların varlığı ve faaliyetlerinde karşılıklı tabiyetini kabul ile, eski Greklerdeki gibi, politik faaliyet, bütün sosyal faaliyeti içerir.

Burada Türkiye'den olmak üzere hemen bir örnek verelim: Ta 1947'den beri sendikalar grev ve toplu sözleşme hakkı elde etmenin peşindedirler. Bu faaliyet yayımla, mitingle, partileri etkileme çabasıyla tam bir politik faaliyettir. Eğer işçilerin sendikalar yolu ile demokratik işleyişe iştirakini istiyorsak, bu hak onların en doğal haklarıdır. Grev hakkı elde edildiğinde bir kaide veya kurum kurulmuş olacaktır. Bu hakkın verilmesi ve sonra kullanılması, sadece işçi ücretlerinin etkilenmesini, değil, kamunun hemen de bütün kesimlerini etkileme sonucunu yaratacaktır.

C - Gruplar, sınıflar partiler ilişkisi

Şimdi karar almada gruplar veya sınıflarla siyasî partilerin ilişkisini ortaya koyalım. Bunu onların fonksiyonları aççısından ele alabiliriz. Önce parti sistemlerinin iki ana gruba ayrıldığını söyleyelim. (a) çok partili sistem; bunun kabul edilen özelliği, çeşitli sosyal grup veya sınıfların amaçlarını gerçekleştirmek üzere kurdukları veya katıldıkları partiler oluşudur. Politika lisanındaki deyimle, grup veya sınıfın tutumu ile partininki arasında özdeşlik (ayniyet) mevcuttur. Batıda esas anlamında koalisyon böylece değişik

tutumlu partiler arasında olmaktadır (sosyalist liberalle veya liberal muhafazakârla gibi). (b) Kitle partileri, ki bunlar da iki gruba ayrılabilir; birincisi, İngiltere'de olduğu gibi yine de sınırları kesin olarak belli ana iki-parti tipi; ikincisi ise, bizde görüldüğü üzere, sınırları gerçekte belli olmayan her grup ve sınıfı temsil etmek isteyen kitle partisi tipidir (programlardaki fark gerçek dışı şeklî farklardır ve tarifler iyi yapıldığında şeklî farkların da olmadığı gözükür). Kısaca parti sistemi, ya çok grup veya sınıf partileri; veya kitle partileri şeklinde ana iki parti tipindedir. Bu iki esas nevi parti sistemine göre, demokratik vetirede politik kararın ham maddesinin nasıl yaratıldığını ve onun karar haline nasıl geldiğini menfaat gruplarının (Batıdaki anlamı ile baskı gruplarının ki, bazan bir sınıf şeklinde gözükür) fonksiyonuna işaret ile gösterelim. Önce de belirttiğimiz gibi, halk, grup, ve sınıf ile politik sistemi tamamlayan bir parçadır. Diğer deyişle gruplar politik karar bünyesinde ve karar almada "tamamlayıcı bir fonksiyon" görürler.

Tamamlayıcılık halkı teşkil eden çeşitli amaçlı kişilerin amaçlarını bütünlenmiş veya toplanmış bir şekilde karar mekanizmasına arzedilmesindendir. Ve bu kamu oyunda, onu etkilemek üzere açıklamalarla gelişir. Ve bu değişik alternatifleri ortaya koyarak kamu önünde tartışmaya yol açar. İşte bu şekilde tamamlayıcı fonksiyon yerine gelirken, diğer taraftan da, bazı sosyal grupların veya sınıfların kitle içinde yozlaşması (alienation) nı önleyecek şekilde, grup veya sınıfların özelliklerinden doğan ayrılıkların belirli kalması sağlanır. Bu da toplumda farklılığın (ki bu aslında yapıcıdır) gözükmesini sağlayan bir fonksiyondur. Grup veya sınıfların bu iki fonksiyonu yapabilmeleri halinde "açık toplum sistemi" vardır denebilir. Genellikle partiler de karar mekanizmasına kamu oyunun daha geniş bir bütünleme ile aksetmesini sağlarlar. Fakat H. Ecktein'in dediği gibi bu "oldukça seyrek" yapılır. Karar almada grup veya sınıfların fonksiyonları ile çok parti sistemi grup veya sınıfların partilerinden meydana gelmiş ise fonksiyonlarda ayniyet (ve hattâ devamlılık), az veya çok mevcut olacaktır. Halbuki bu İngiltere'de ki sınırları gerçek olarak ayrılmış kitle partilerinde dahi, grupların fonksiyonu kabul

edilirken, bizde gözüken kitle partileri için rahatlıkla fonksiyon ayrılığı ortaya çıkacaktır. Gruplar ve onların fonksiyonu olmaksızın, kitle partileri eli ile çalışmalar veya hal için alternatif yollar ortaya konamaz; ve grup veya sınıfların farkı gözükmeyince de iki fonksiyon da yerine gelemez; yani bazı grupların veya sınıfların amaçları kamu oyunda gözükmeyeceğinden diğerleriyle çatışıp çatışmadığı belli olmayacağından, bir karara konu olmayacaklardır. Şu halde, kitle partileri sisteminde, etkin bir demokratik karar alma yapısı, sosyal grup veya sınıfları mutlaka içine almalı ve onların çıkar ve amaçlarındaki çatışma politik ham madde olabilmelidir. Sosyal rasyonellik ve aşağıdan yukarı işleyen gerçek demokratik vetire ancak bu şekilde sağlanabilir. Gruplar veya sınıflar birleşebilmeli, ifade imkânı bulabilmelidir. Bu birleşme hürriyeti eşitliğe götürebilir. Bu noktada, kitle partilerinin bulunduğu bir memlekette, grup veya sınıfların partiler dışı fonksiyonu, etkin bir karar almada tamamlayıcı ve belirtici olmaktadır; partilerin dışında derken devletin içinde parlamentoyu teşkil mücadelesi dışında demek istiyorum ki, parlamentoya aday gösterip seçim rekabetine giriş partilerin esas ileri gelen fonksiyonudur.

II - Kalpazanlar Demokrasisi

Şimdi yukarki izahlar üzerine şunları varsayalım (farzedelim): a) Kitle partileri sistemi vardır, b) Grup veya sınıfların örgütlenip menfaatlerini, amaçlarını açıklayıp kamu oyunu etkileme imkânları bazı kanunlarla kısıtlıdır. Kısaca bazı grup veya sınıflar karar alma yapısına dahil edilmez ve karar ham maddesi yaratmada rol oynamazlarsa, demokrasi onların dışındakiler için var demektir. Kısaca demokratik karar yapısına bazı grup veya sınıfların girmesine engel olunan bir memlekette, o sınıflar, gerçek halkın dışında tutuluyor demektir. Kalp para gerçek paraya benzeyebilir. Fakat bir memleketteki karar alma mekanizması demokrasiye daha da az benziyor ise, müsaade ederseniz ben o demokrasiye kalp demokrasi; ve onu demokrasi diye sürmek isteyenlere de kalpazan politikacı diyeceğim.

Türkiye'ye gelince, bunu çok kısa geçeceğim ve sadece sorular soracağım. 1946'dan beri yürürlükte olan, değil yeni, eski anayasanın ruhuna uygun olmayan kanunlar yoğun olarak var mıdır, yok mudur; halktan yukarıya doğru biçimlenecek politika ham madde yaratmaya katılması zorunlu sosyal grup veya sınıflara demokratik tartışma içinde şuur verdirmeye engel kanunlar var mıdır, yok mudur? Kanun maddelerini bir tarafa bırakalım, demokratik denen ortam içinde sosyal grup veya sınıf çıkarlarını ortaya koymaya, zorbalıkla karşı koyanlar var mıdır, yok mudur? Hatta yüzyıllarca sömürülmüş yurdumuz halkının utanç verici gerçekleri ortaya konulduğunda, milliyetçilik adına gerçeklerden uzak tutulmuş ve tutulmak istenen halkın, bizzat kendisine karşı olanların aleti haline getirilme dramı Türkiye'de oynanıyor mu, ve hatta hükümet bu drama katılıyor mu? Yurdumuzda çamur tacirleri hakim sınıftan mıdır, değil midir? Bu soruların cevaplarını ve sonuç yargısını size bırakıyorum. Benim yargım bunları yazmam ile açıktır. Memleketimizi ziyaret eden bir İngiliz sendikacısının "sendikalar siyaset yapmaz demek saçmadır" sözünü hatırlıyorum. Bizde işçilerin tâbi kitleler haline getirilmesini arzu edenlerin aracı olarak ortaya düşmüş bazı sarı sendikacıların durumuna da bir iç burkuluşu ile bakıyorum.

Türkiye böyledir. Fakat neden bilmiyorum hatırıma Roma imparatoru Caligula geliyor!...

6 Şubat 1963/ **YÖN**

Kendilerine devlet adamı denen kişilere: III

KAPALI REJİMDE GREV ve TOPLU SÖZLEŞME

Gerçek bir toplu sözleşme ve grev hakkı verilmesi neden istenmiyor? Bu sorunun nedenleri, gerçekten alınmış (verilmiş değil) toplu sözleşme ve grev hakkı ile başlayacak olan kontrol mekanizmasındadır. Öyle bir kontrol ki bu yolla, vergi ve döviz kaçakçısı, karaborsacı, istismarcı ve nihayet insana makine, alet şeklindeki eşya kadar değer vermeyen işverenlerin tutumu ortaya konacaktır. Ve onlar üstünde, hükümetlerinin yanlış iktisadî politikası, oldukça disiplinli yeni bir grup veya sınıf tarafından izlenecek "Sosyal Kuvvetteki" hissesine göre kamu oyuna açıklanacaktır; kamu oyu kazanıldıkça da politikaya yön verilecektir.

Dikkat edilirse yukarda verilmiş yerine, alınmış haktan söz ettim. Verilen hak verilen çıkar demektir; yeni kuvvetler karşısında daha fazla kaybetmemek için, yeni kuvvete hak verilir. İşte bu verme değil almadır. 1946'dan beri demokrasi verilmemiş; 1950'den sonra bizzat İsmet İnönü kendine göre bir çeşit demokrasiyi getirme mücadelesini yapmak istemiştir! Yakın tarihimiz bazı demokratik hakların alma mücadelesi şeklinde gözükmektedir. Bunların sonucu, yeni bir Anayasada kâğıda geçirilmiştir. Fakat, açıkça anlaşıldığı üzere, Anayasada yazılı hakların büyük kısmı alma mücadelesi ile sağlanacaktır; örneğin Toplu Sözleşme ve grev hakkı.

Araç Haklar

Bahis konusu haklar yoluyla işletilecek çok taraflı demokratik

kontrol mekanizmasını anlayabilmek için, önce hakların sosyal denge veya sosyal adalet aracı olarak yerini tayin edelim:

Okurlar hatırlayabilirler, geçen yazımda halk içinde gruplar veya sınıflar arasında meydana gelen çatışmaları politikanın ham maddesi olarak ele almıştım; bu çatışmaların halli için alman genel kararlar politik kararlardı. Sosyal veya politik kuvvet alınacak karar etki yapabilme gücü ile ölçülür. Toplumda değişiklik gerektiren kuvvet sosyal politikaya yön verebilen kuvvettir. Grup veya sınıflar, karar verme fonksiyonunun kontrol edebildikleri ölçüde kuvvetlidirler. Şu halde grup veya sınıflar arasındaki çatışma, mücadele, H. Blumer'in gösterdiği gibi, "kuvvet ilişkilerinin neticesidir". Çatışmalar, mevcut sosyal gidişten bir dengesizliğe geçiş olduğundan bir zümre tarafından arzu edilmeyebilirlerse de, bu bir oluştur; kabul edilmesi zorunludur, gerçektir.

Toplu sözleşme ve grev, işçi sınıfının kendi amaç ve çıkarları bakımından elde etmek istediği haklardır. Aslında araç anlamında birer haktır. Bu hakların alınması, sosyal-politik sistemde değişim getirecek kararların alınması demektir. Çalışanların sosyal-politik kuvvet sağlamakla ulaşacakları amaç, çalışanlar olarak yurt nimetlerinden faydalanmada daha büyük bir azamiye yönelmektir. Onun için yukarda dedim ki, bu haklar araç anlamında birer haktır. Bu araç haklar elde edilince, yeni kurumlar kurulmuştur. Ve bu kurumlar, çalışanlar adına sendikalar tarafından kullanılacaktır. Toplu sözleşme ilk bakışta, sendikalarla işverenler arasındaki çatışmaların, kuvvet münasebetlerine göre uzlaştırılması için yapılacaktır.

Çatışma gerçek, devamlı ve temele ait sosyal bir oluşumdur. (Çatışmayı aşağıda daha somut kılacağım). Mesele, çatışmayı ekonomik ve sosyal hayatı devamlı çalkantılar içinde tutmadan, üretimde ve istihdamda devamlılık ve artış, ve elde edilen ürünün bölüşümünde adalet sağlayabilmektedir. Kısaca toplu sözleşme iki taraf arasında nisbî sosyal sulh için yapılması adeta zorunlu bir uzlaşmadır. Bu uzlaşmanın gerçekte iki taraflı bir anlaşma olabilmesi, sendikaların gerçek grev silâhı ile donatılmasına bağlıdır. Yani işçi sınıfı, hakkını alabilmek veya koşullarını toplu

sözleşmede kabul ettirebilmek için son çare olarak greve gidebilmelidir.

Genel olarak çatışmada iki taraf vardı. 1 - İşçiler adına sendikalar, 2 - İşverenler. Taraflar mücadelelerini kuvvetlerine göre iki alanda yürütürler: a) Çok defa sun'i bir görünüşle alt-iki grup arasında kendi iş kesimi alanında; ki, Toplu Sözleşme işte bu alt veya münferit iş yerleri içinde yapılır. Fakat bütün endüstri ve endüstriler arasında, toplum içindeki bağlılık veya karşılıklı etki iki tarafı daha büyük grup veya sınıflar olarak karşı karşıya getirir; b) Taraflar veya gruplar uzlaşamadıkları hallerde, özellikle sosyal-politik karar almaya kadar götürülmek istenen durumlarda, halka ve hükümete hitap edecek şekilde, çok defa millî alanda ve daha toplu olarak mücadelelerini yürütürler. Böylece, çatışmaya, üçüncü bir taraf olarak halk ve hükümet de karışır. Halk olarak, iki ana grup dışında sadece yanlarında kimseyi çalıştırmayan, serbest meslek sahiplerini, aile işletmesi şeklindeki tarım ve zanaat mensuplarını, ve işverene yakın seviyede olan müstahdemleri (beyaz yakalılar) görürüz.

Şimdi, bu üç tarafın çıkarları ve kuvvetleri açısından ilişkilerini ortaya koyarak toplu sözleşme ve onun bir silahı olan grevin nasıl bir demokratik kontrol mekanizması getireceğini gösterelim:

1) Sendikalar işçiyi işveren karşısında yalnız bırakmayan organizmalar olarak, işçilerin refahını arttırmak için savaşacaklardır. Bunun en basit söylenişi şöyle olur: İşçilerin ücret haddini yükseltmek, iş saatlerini azaltmak; işyerinde güvenliği sağlamak ve sosyal-politik alanda genel seviyede (makro) alınacak kararlarla veya yeni kurumlarla işçilerin genel sosyal güvenliğini sağlamak. Bu sonuncu yolla sadece kendi iş yerinden yaratılan gelirden hakkını almak yanında, özellikle millî gelirden sosyal denge için pay alma şeklinde tekrar bölüşüm mekanizması bahis konusudur (sosyal sigortalar). Neticede bütün bunlarla işçi, refah dengesine toplu bir grup olarak yönelir.

a) Prof. Harbison'un (Princeton Üniversitesi) dediği gibi, sendikalar ilgili organlarıyla, iş sahasını ve işin yürütülmesini

"bekçi gibi" gözlerler.

b) Sendika grevlerini yapabilmek için gerekince bütün halka hitabederek çatışmaya üçüncü tarafı da katarak daha kuvvetli bir organik kuvvet haline gelmeye çalışır. Harvardlı Prof. B. M. Selekman'ın dediği gibi sendikalar nitelikleri icabı "mutlaka meydan okuyucu olmalıdırlar"

2 - İşverenler ise, kârlılığını esas olarak, üretimi yürütmek ister. Bu amaçla mevcut gücünü, kendi iş yerinde ve halk içinde ve hükümet nezdinde çıkarına kullanacaktır. (İşveren olarak sadece özel işveren önce ele alınmaktadır. İktisadî devlet teşekkülleri bakımından konuya, aşağıda yeri gelince değineceğim).

3 - Halk ise normal olarak yoğalttığı (istihlâk ettiği) mal ve hizmetlerin devamlı arzını ister. İşçiler ve işverenler arasındaki çatışma şiddetine göre ülkedeki bütün sosyal-ekonomik gidişi etkileyebilir. Bu sebeplerle kamuoyu ve nihayet kamu otoriteleri üçüncü taraf gibi çatışmaya katılırlar. Fakat bu katılış aşağıda göstereceğim gibi hükümetin iktisadî-sosyal politikasını kontrola da kapı açar.

Özet olarak diyeceğiz ki, işçi çıkarı işveren çıkarı ile çatışır. Birinin çıkarını mutlak veya nisbî olarak arttırmak diğerininkini eksiltmektir. Yani işçiye sağlananlar, genel olarak işverenin kârını azaltan veya maliyetini yükselten faktörler olacaktır; ve nihayet onların çıkar savaşı kendileri dışındakileri de zararlı kılabilir. Öyle ise, sosyal ve endüstriyel sulh için, meseleleri mümkün olan ölçülerde öznel (sübjektif) sahadan nesnel (objektif) sahaya aktararak, gerçeklere dayanan anlaşmalara gitmeye zorunludurlar. Bunun modern aracı ise, gerçek toplu sözleşme yoludur; elbette gerçek grev ile desteklenen toplu sözleşme yolu!

Toplu Sözleşme ve Grev açık rejim ister

Toplu sözleşmede sendikalar ve işverenlerin sosyal sulh için kendi amaçlarını gerçekleştirmek üzere kullanacakları araçlar bakımından iki hususta tartışırlar.

1 - Usul üzerine tartışma, 2 - Kuvvet strüktürü; daha doğrusu iş

üzerinde karar almaya katılmada tartışma (Prof. R. Dubin). Bunları bir örnekle biraz açıklayalım:

Diyelim ki, bir iş alanında ücret haddi üzerinde anlaşma yapılacaktır. Bunun için iki tarafın o iş alanında üretimin ölçülme metodu üzerinde anlaşmaları gerekli olsun. Modern toplu sözleşmede, aşağıdaki hususlar dikkate alınır; diğer benzer endüstrilerdeki veya firmalardaki ücret hadleri, o iş alanındaki istihsalin, stokların, satışların, carî yılın kazançlarının, gelecek sene olabilecek temayülün (sermaye ihtiyacı hesaba dahil edilerek) gerçek rakkamları ortaya konulur. Bunlara geçim indeksleri de ilâve edilebilir. (Prof. C. A. Myers, Harvard, Massachuset İnstitute of Technology) İşte bu hususlar gerçek olarak ölçülecek veya ortaya konacak mıdır? Bunlar yapılmadan işçinin o işyerindeki payını veya hakkını hesaplamak kabil olur mu? Bu konularda, bir usul anlaşmasına ihtiyaç vardır.

İşyerinde karar almaya katılmayı veya kuvvet strüktürüne dahil olmayı ise, şöyle anlatabiliriz: Ücret yükseltilmesi istendiğinde, maliyetlerin, fiyatların yükselmesi, satışların eksilmesi ve nihayet üretimin azaltılmasıyla iki tarafın da zararlı çıkıp çıkmayacağı hususlarını tartışmak ve üretim miktarı üzerinde işverenle birlikte karara katılmaktır. Böylece sendikalar firmanın asıl kararlarında rol sahibi olacaklardır.

Gerek usul, gerekse karara katılma hususunda tartışmalar, ücret haddi problemi dışında kalan (örneğin: iş saatleri, iş emniyeti, sosyal güvenlik gibi) hususlarda da olacaktır.

Gelelim Türkiye'ye

Şimdi toplu sözleşmenin sadece ücret haddi ile ilgili (usul ve karar almaya katılma) kısmı üzerinden yürüyerek konuyu Türkiye'ye getirelim.

A - Firmaların kontrolü.

Türkiye'de hangi firma, yukarda söylenen usul ve karar alma bakımından modern anlamı ile bir toplu sözleşme yapmak iktidarında olabilir dersiniz? Enflasyonla veya nüfuz ticaretiyle kurulmuş

ve yahut da fiilen yürüttüğü tekelci tutum ile hangi firmalar, satışlarını, stoklarını, istihsal miktarlarını gerçek olarak hesaplayıp, o hesaplamaya sendikayı karıştırmak ister? Düşününüz, tekelci bir imtiyaz ile Türkiye'de bir hangarda montaj ameliyesi yapan ithalatçı yarı mamullerin geldiği memleketteki gerçek toptan ve komisyonsuz fiyatın, sendikalar tarafından bilinerek döviz kaçakçılığının anlaşılmasını ister mi? Ücret yükseltilmesine manî olmak üzere, açık hesaplaşmada vergi kaçakçılığı ortaya çıkacak firmalar, masa başında sendika temsilcisi ile nasıl konuşabilir veya hesaplaşabilir? Bugüne kadar bilerek veya bilmeyerek yağma Hasanın böreği diyenler, gerçek bir toplu sözleşme hakkı hususunda acaba parlamentoya "yağma yok!" demezler mi dersiniz?

B - Hükümetin İktisadî ve Sosyal Politikasının Kontrolü

Diyelim ki, firmalar dürüst çalışmaktadır ve sendikalarla işverenler arasında Toplu Sözleşme yapılmıştır. Fakat Hükümet enflasyonist bir politika takip ettiğinde, bunların etkisi bütün iş kollarında görüleceğinden, bütün sendikalar, toplu olarak (ücret haddi ile ilgili olduğundan) bir sınıf halinde hükümetin karşısına çıkacaklardır. Bizim hükümet, acaba işçi sınıfını karşısına böylece alabilir mi dersiniz?

C - İktisadî Devlet Teşekküllerinin Kontrolü ve Reorganizasyon Konusu:

Bu kurumlarda sendika, toplu sözleşme yapar ve karar almaya katılırsa kurumlarda reorganizasyon konusunu ortaya çıkacaktır. Halbuki, bir önemli bahane atfedilen söz şöyledir: "Bu kurumlar reorganize edilirse, özel teşebbüs batar" Fakat bir taraftan da Çalışma Bakanı, işçinin kararlara katılması Batıda hem özel ve hem de kamu sektöründe mevcuttur derken, Türkiye'de bunu sadece kamu kesiminde uygulamak ister! Galiba sayın bakan getireceği mekanizmanın neticelerini hükümet politikası açısından almamaktadır. Almamaktadır amma, işletmede karara katılma hususunda ilaçlık bir özel firmayı da aynı yola sürüklemeli değil mi idi? İşçiye hoş görünmek için rahatça kamu sektörü neden seçilir? Bütün bu soruların karşılığını okuyucuya bırakıyorum.

D - Halkın Kontrolü:

Çatışmalar uzlaşmaya varmayınca, durum kamu oyuna açıklanacaktır, yani bir iş yerindeki ücret hadleri, iş yerinin emniyet şartları, fiili çalışma saatleri, işverenin kazancı ilâh. Bunların açıklanması ve mevcut kamu oyunun tepkisi kontrol mekanizmasını çok taraflı ve demokratik hale getirir. Ne dersiniz, bunlar açıklanabilir mi Türkiye'de!.. Unutmayalım ki, açıklama araçlarının başında gelen basın da türlü işletmelerden kurulmuştur!

Yukarda anlattığım karşılıklı kontrol kanaatimce işletilmeyecektir, hakim grupların yaptığı veya yaptırdığı kanun ve kararlar anayasaya gerçekte aykırı olsa da, daha uzun süre işletilecektir. Böylece hukuk ve hukuk adamları büyük bir sorumsuzlukla alet olarak kullanılacaklardır.

13 Şubat 1963/ **YÖN**

SOSYAL SİYASETİMİZ VE İNÖNÜ'NÜN YERİ

Toplumdaki gidişi, sosyal sistemi tanımakla anlayabiliriz. Sosyal sistem materyal ve kültürel ihtiyaçlarımızı tatmine yönelmiş bir bütündür. Bu bütünün 1- Yapısı, grup veya sınıflardan kurulur. 2- İşleyişi (veya yön alışı) grup veya sınıflar eliyle, mevcut kurumlar (Devlet dahil), kaideler, kanunlar, prensiplerle sağlanır. Kişiler grup veya sınıfına göre işleyişte rol (fonksiyon) sahibi olur; toplumla ilgili kararlara katılırsa kararlar topluma dahildir, aksi takdirde toplum dışındadır. Kısa dönemde kişinin grup içinde ve dışında mevcut rol hiyerarşisinde yeri de değişebilir. Tarihi diyebileceğimiz uzun dönemde ise yeni grup veya sınıflar doğar yer değiştirir, bazıları da yitebilir (aristokrasi gibi). Bu değişiklikler olurken bir taraftan da işleyişi sağlayan kurum ve kurallar değişir. İşleyiş de sonucunu gelir bölüşümünde bulur. Bölüşüm de karşıt olarak işleyişi etkiler. Burada iktisattaki meşhur soruyu sorabiliriz: Kimlerin ihtiyaçları ve ne derecede karşılanacaktır, veya elde edilen millî gelirden kimler ve ne derecede ihtiyaç maddesi ve hizmet satın alabileceklerdir? Cevap: Grup veya sınıflar içinde kişiler a) üretim kaynaklarına hakim oldukları veya kontrol edebilecekleri b) dolayısıyla de sosyal işleyişi etkileyebildikleri ölçüde millî gelirden pay alacaklardır. İşte bu payların büyüklüğüne göre ihtiyaçlar karşılanabilir ve daha fazla pay için de politik sisteme türlü yollardan etki yapılır. Bölüşüm gerçekleşirken, grupların kendi açılarından daha fazla pay alma çabasına düşmeleri tabiidir ve bir grubun aldığı diğerinin alamadığı şeklinde gözüktüğünden aralarında aykırılıklar (antogonizm) olması da tabiidir. Fakat eğer çok küçük bir grup üretim kaynaklarını kontrol ederek veya sistemdeki ana fonksiyonlara hakim olarak a) Millî gelirin çok büyük kısmını alır, b) bunun çok büyük kısmını yatırımın yegâne

kaynağı olan tasarruf aleyhine yoğaltıma (istihlâke) hem de lüks yoğaltıma tahsis ederse; biz bugün böyle bir gerçeğin toplum aleyhine olduğu sonucunu kesinlikle çıkarabiliriz. Böyle bir durumun olduğu yerde ana politika bu israfçı farkın azaltılmasını amaç almalıdır. Çünkü fark bir taraftan sosyal dengeyi bozucu, öte yandan da israfçı yoğaltımı ile gelişmeyi engelleyicidir. Aksine büyük gelir farkları yaratan bölüşüm mekanizmasıyla sosyal sistemi devam ettirmek istenirse ve bu meşruluk hukukilik adı altında yürütülürse; temeli olmayan böyle bir meşruluk veya sözde hukukilik topluma karşı kurulmuş bir tuzaktan başka bir şey değildir. Konuyu Türkiye'ye getirirsek, sosyal sistemimizin nasıl işlediğini, onun ana fonksiyonlarına kimlerin hakim olduğunu, sonuç olarak, yurdumuzdaki gelir bölüşümünü keskin tarafı ile açıklayabiliriz. Yapılan hesaplara göre, milli gelirimizin yüzde 35'i çalışan nüfusun yüzde 1,5'u tarafından pay diye alınmaktadır. Amerikalı Prof. Enos'a:

> "*Bu kadar kötü gelir dağılışı bulunan bir memlekette, aydınların bu adaletsizliği çok daha enerjik bir şekilde protesto etmemelerini hayretle karşılıyorum*" dedirten bu gerçekte yurdumuzun ana sorunları yatmaktadır.

Büyük sanayici, ithalatçı, bankacı ve sistemimizin feodal tarafına hakim olan büyük toprak ağalarının dahil bulunduğu bu mutluların tutumu ile kalkınma konusunu yanyana getirip Başbakan İnönü'nün davranışını da göstererek sonuca varabiliriz. Bu mutlu grubun aldığı payın önemli bir kısmını tasarruf edip yatırımlarında kullanmaları halinde katı bir kapitalizm içinde bir dereceye kadar savunmaları yapılabilir. Halbuki gerçek böyle değildir. Bu zümrenin yıllık yatırım tutarları, yüzde 35'ini aldıkları millî gelirin yaklaşık olarak yüzde 5 ine eşittir. Kemal Kurdaş iki oran arasındaki farkın (yüzde 30) grubun şahsi aile ihtiyaçlarına karşılık olduğunu; yani yoğaldığını "istihlâk edildiğini" söylemektedir ki bu bir yanılmadır. Çünkü bu grubun yatırımlarında (yüzde 60'ı da inşaat olmak üzere) kullandıkları fonların büyük kısmını, hakim oldukları bankalarda, halkın birikmiş tasarruflarından sağlarlar. Şu halde onların her sene yoğalttığı (istihlâk ettiği) pay milli gelirin yüzde

30 unun üstündedir. Bu ise Batı'da ne sanayileşme döneminde ne de sonra görülmüş bir israftır. Bu zümre, Atatürk'ün halkçılığının bir aracı olan devletçiliği devlet kapitalizmine dejenere ederek, son 15 yıl içinde halktan kendilerine gelir transferinin rahat bir yolunu bulmuştur. Onların yurdumuz iktisadi kaynakları üzerinde hakimiyetinin politik kararlarda yansımasına geçmeden önce, aşağıdaki hususları bilmeliyiz:

1- Batıda kalkınma, yerli halkı ve müstemlekeleri sömürenlerin yüksek tasarruf ve yatırım temayülü ile olmuştur. 2- Türkiye'nin müstemlekesi yoktur; iç sömürme tasarrufa değil, yukarıda gösterildiği gibi israfçı lüks yoğaltıma yol açmaktadır; yurdumuzdan politik ve ekonomik sebeplerle sermaye kaçışı vardır. Gelen özel sermaye de kısa zamanda amorti edilecek bir sömürme aracı olmaktadır (Yabancılar buna sebep olarak Türkiye'deki politik kararsızlığı göstermektedirler) Yurdumuz nüfus artışı tasarruf imkânını kısacak şekilde yüksektir.

Bu şartlar altında nasıl bir kalkınma çıkmazında olduğumuz gözükmektedir. Çünkü gelir bölüşümündeki sakatlık, sadece dar anlamlı bir sosyal adalete karşı oluşu değil, esasta kalkınmanın engellendiğini açıklamaktadır. Yukarıda demiştim ki, üretim kaynaklarını kontrol etmekle, a) sosyal sistemde gelir bölüşümünden büyük pay alırken; b) alınan payla, sistemin işleyişini daha doğrusu, politik karar almayı etkileyebilme imkânı doğmaktadır. Bu yolla tekrar daha fazla üretim kaynağını kontrol yetkisi elde edilmektedir. İşte bu fasit daire toplum yararına bozulmazsa, sistem, toplum aleyhine olarak azınlığın çıkarına bir "devri daim makinesi" halinde işler. Bu işleyiş ise, sosyal hastalıkların dengesizliklerin huzursuzlukların ana kaynağıdır. Bu devri daim sistemi hâlen yurdumuzda işlemektedir. Mutlular a) çıkarlarından en küçük bir fedakarlık yapmamak ve b) kendilerini savunmak için, politik kararları da kontrol etmektedirler. Bu amaçla, a) gerçekleri görüp haklılığın ne olduğunu, seçemeyen büyük halk kitlelerini statülerinde tutabilmek için onlara orta çağın Hasan Sabbah metodları eğitim adına uygulanacak, b) gidişe uymayanlar, konformist olmayanlar ise türlü yollardan tehdit edileceklerdir. Bu sömürme

sistemi, zamanla patlamalar yaratır. 28 Nisan-27 Mayıs 1960 küçük bir patlama örneğidir. Öyle küçük bir patlayış ki, nedenlerinin bilincine onu yapanlar da varamamıştı. Gerçekten gelir farklarını arttıran (milyoner yetiştiren) işleyişin bir aleti olarak D.P. 27 Mayıs'a sürüklendi. Dış yardımlar bu işleyişi kolaylaştırdı. Ve iddia edeceğim ki, bu gelir bölüşüm mekanizmasile kalındıkçça, dış yardım iki misli de olsa, sosyal dengesizlik artacak ve Türkiye'ye huzur gelmeyecektir. 27 Mayısçılar, sosyal sistemi değiştirme bilincine neden varamadılar ve radikal değişime neden gidemediler? Aslında cevap yukarıda verilmişti; burada bir hatırayı açıklayacağım: 1961 Baharında, Maliye Bakanlığında, bir M.B.K. üyesi, uzmanlar, subaylar önünde, dış ticaretle ilgili tedbirler üzerinde konuşuluyordu. Tavsiye edilen tedbirler için zamanın Ticaret Bakanı Baydur: "Bu tedbirleri biz de almak isteriz fakat tüccarlar kuvvetlidir. Eğer biz, bu tedbirleri alırsak, onlar Cemal Paşa'ya giderler ve tedbirlere engel olurlar" demişti. Kısacası, sosyal sistemimize gerçekte hakim olanlar. 27 Mayısçıları da değişik yollardan kontrole girmişlerdi.

27 Mayısla bir nefes alan devrimciler, Anayasaya "Sosyal adalet" gibi ilkeleri soktular. Bu ilkede hem sosyal huzurun ve hem de kalkınmanın anahtarları bulunabilir. Fakat, bugün amaç ve araçları arasındaki uyuşmama bulunan sözde-plân ile "sosyal adalet" ilkesi ölü ilke haline getirilmiştir. Olaylar bize açıkça gösteriyor ki, 27 Mayıs olmadan yazılacak bir Anayasaya o ilke giremezdi. Bunu açıklayan örnek olay kamu harcamalarına fon sağlamak için baş vurulan yolların anayasaya aykırılığına rağmen Hükümetçe teklif edilip halk adına Parlamentoca kabul edilmesidir. Bu vergileme yolları Anayasaya aykırı olarak, bir yandan fakir halkın yükünü arttırırken öte yandan mutlulara gerçekte dokunmamakta, onların israfçılığını âdeta teşvik etmektedir. (Son günlerde gazetelerimizde İsviçrede satılık villa ilanları görüyoruz). Neticede kıt iktisadî israflı kullanılışına sebep olunmaktadır. Bakınız Prof. Enos ne diyor: "Hükümet bu adaletsizliği giderecek tedbirler almak şöyle dursun, hem de reform adı altında, adaletsizliği arttırıcı ve Anayasaya açıkça aykırı tasarılarla ortak ortaya çıkmaktadır." Bir

Amerikalı profesörü dahi böyle konuşmaya iten bir vergi anlayışının getirdiği vergi ve zam kanunlarını ayrıca burada teşhire lüzum görmüyorum. Sadece, İnönü'nün Maliye Bakanı Ferit Melen'in ağzında ifadesini bulan tutumu 17 Mart 1963 tarihinde başında çıkan iki cümle ile teşhir edeceğim. Melen diyor ki: "Vergilerde esas mükellef mukavemetinin az olmasıdır... Zamlardan başka çıkar yol varsa muhalefet bize onu göstersin". Birinci cümlede safça, "Vergiye kim itiraz edemeyecekse ondan alınsın" denilmektedir. Bunu, halk deyimiyle "Vurun abalıya" diye özetliyebiliriz. Bu sözleri Anayasaya rağmen söyleyen "Maliye Vekili" aslında kimin vekili olduğunu açıklamıyor mu? Öte yandan sayın Bakan kendilerince kurnaz bir politika oyunu yapmaktadır. Şöyle ki, muhalefet zamdan başka yol gösterememektedir diye. Adalet Partisini güya itham etmektedir. Adalet Partisi ile kendilerinin aynı zümreleri temsil ettiği gerçeğini onların açıkça başka vergileme istemeyeceklerini bilen bakanımız kendi kapasitelerinde politika yapmaktadır. Yani, Adalet Partisi, tarımdaki mutlu azınlık doğru dürüst vergilendirilsin, veraset ve intikal vergisi gülünç durumundan kurtarılsın, beyhude ve hatta toplum aleyhine olabilecek yatırım indirimi olmasın mı desin? Bunlara siz cesaret edebildiniz mi Sayın Bakan! Bütün bunlar parlamentonun kimleri temsil ettiğini veya sistemimize kimlerin hakim olduğunu açıklamıyor mu? Burada kararını vermemiş okuyucu varsa, son vergiler hakkında özel kesim temsilcilerinin gazetelerde çıkan sözlerini hatırlasınlar: "Özel sektör vergilerden memnundur". Bütün bu gerçekler arasında Başbakan İnönü Plan vesilesi ile, açıkça "Biz sosyal adaletli ve dengeli olarak kalkınacağız" diye beyanat verebiliyor. Bu bence iki anlam taşır:

a) Ya, İnönü sosyal adaletin ve dengenin ne olduğunu; daha doğrusu, sosyal denge ile ekonomik denge arasındaki ilişkiyi bilemiyor.
b) Veya biliyor da, açıkça demagoji yapıyor. Hükümetin bu noktadaki tenkitlere cevabını, pervasızca susuşunda bulabiliriz.

Bu durumda, Başbakan İnönü şu soruların cevabına göre sosyal yapıda, kendi grup veya sınıfını ve oradan da fonksiyonunu tayin edebilir:

1- Hukukilik, meşruluk diye diye 1946'dan bugüne kadar, muhalefette ve iktidarda olduklarında, halk sömürücüsü tekellere ve imtiyazlara karşı bir tutumları olmuş mudur; veya böyle bir konunun farkında mıdırlar?

2- Kendilerinin özel kesimden temas ettikleri kimselerin Türk ekonomisindeki, dolayısıyla sosyal sistemdeki yerlerini biliyorlar mı?

3- Ve son günlerde görülen yapmacık inşaat malzemesi darlığını yaratan stokçuların kimler olduğunu biliyorlar mı?

4- Kromit şirketinin dış borcunu (ki gerçek miktarı üzerinde şüpheler vardı) ulusumuza ödetmek isteyen kapitülasyoncu kanun Meclise hangi hükümet tarafından getirildi? Bu yolla kimin haysiyeti harcanıyor?

Kısaca Başbakan'ın kendilerine haber, fikir veren kimselerin yukarıda bahis konusu edilen firma veya kurumların (eskiden veya halen) sahipleri, akrabaları, müşavirleri, avukatları olduğu hususunda bir endişeleri yok mu? Bu soruları cevaplandırmağa çalıştığında İnönü 1946'dan beri sosyal sistemimizde grubunu ve fonksiyonunu görebilir kanısındayım.

Peki, neden bu duruma düşüldü. Tarihi oluşumları, hiç değilse kısa dönemlerde, biraz da sorumlu kişiler kanalize ederler. Yukarki soruya, Başbakan İnönü'nün geçenlerde gazetelerde okuduğumuz bir bildirisinde sözünü ettiği bir kural ile cevap verelim: Kural şu "başlangıçta yapılan bir strateji hatası tesirini sonuna kadar devam ettirir." Evet, Sayın Başbakan sizin 1946'larda yaptığınız stratejik hata hepimizin istediği amaca yönelmek yerine, bugünkü şartlara bizi ulaştırmıştır. O tarihi hata şudur: Demokrasinin seçim sistemine geçerken a) bir taraftan kendi partinizden daha devrimci, radikal ve solda bir parti kuruluşunu kabul edemediniz. b) Öte yandan kendi partililerinizle birlikte, Atatürkçülüğün sosyal faydayı arttırıcı bir değişim metodu olduğunu da anlayamadınız. Böylece, demokrasi adına satıhta şahıs çatışmaları yıllardır sürdü geldi ve tabi temel konulara el atılamadı.

Şimdi düşünelim, yukarda söylediğim tarzda radikal, devrimci bir parti kurulsa, 1950 seçimlerine girse ve CHP ye karşı olan

(haksız veya haklı) husumet sebebiyle 50-60 milletvekili çıkarsaydı, Parlamentodaki tartışmalar acaba geçmişte olanlardan oldukça farklı olmaz mıydı? Bugün toplumda ortaya çıkan konulara çok önce girişmiş bulunmaz mıydık? Acaba 27 Mayıs olur muydu: Olsa da bundan farklı olmaz mıydı? Şüphesiz bu sonuncu sorular birer fikri spekülasyondur; fakat düşündürücü değil mi?

Mustafa Kemal'in halkçı devletçiliğini uygulama görevini yüklenmiş eski Başvekil İsmet Paşa bugün nerededir? Açık kanım, O, Türk sosyal sistemine hâkim gözükenlerin elinde hapistir. O hapseden kozanın örülmesinde, tarihi sebepler yanında, kendilerinin de rolü olmuştur. Sayın Başbakan bu hapsedilmiş olmayı bugün belki de idrak etmiş bulunuyordur. Fakat o kozadan çıkma veya fonksiyon değiştirme çabasının kendilerini düşüreceğini de anlıyor olmalılar. İşte İnönü'nün yeri, çıkmazı ve trajedisi buradadır.

10 Nisan 1963 / **YÖN**

Politikacılara Sunulur: 1

EGEMENLİĞİMİZ ve VAR OLUŞUMUZ

Bu yazı serisinde, bazı varsayımlar ya da postulalar kabul etmek suretiyle kuracağım genel bir çerçeve ve analiz kadrosu içinde, mevcut sosyal sistemimizin yöneltiliş stratejisini ve yöneticilerimizin bu strateji içindeki durumunu açıklayacağım. Demek ki, yazımın iki amacı vardır: Birincisi, ulusal bir strateji için genel bir sosyal çerçeve vermek. İkincisi ise kendi değerler sistemini mutlak ve doğal salt gerçek diye kabul edip çıkarlarının karşısında olanları yurt düşmanı diye ilân edenlerin boylarının kaç çeyrek karış olduğunu göstermek! Şimdi varsayımlarla kurulacak olan ve sosyal stratejinin kaynağı olacak genel çerçeveyi belirleyelim.

Söz konusu varsayımlar şu hususlar üzerine yapılacaktır. A) Egemenlik (Hâkimiyet,) B)Devlet kudretinin kaynağı ve meşruluğu. C) Ekonomik kaynakları kontrol ile egemenliğin kısıtlanabilmesi ya da şartlandırılabilmesi. D) Bugünün batılı, doğulu, tarafsızlı dünyamızda ulusların var oluş savaşının ekonomide büyüme hızına bağlanması.

Şimdi bunları ele alıp ilişkilerini gösterelim ve bundan mantıki olarak çıkan stratejiyi ortaya koyalım.

A) Egemenlik: Bunun esas ölçüsü şudur: Egemen olan kendisi hakkında karar alabilmeli ve bu karaların uygulanışının nihaî kontrolünü yapabilmelidir. Bir ulusun egemenliği, ulusun kendi kararlarını kendisinin alıp alamaması ve onları nihaî olarak kontrol

edip edememesi ile belirir. O halde, bir ülkede alınacak ulusal kararları (kanun vesaire biçiminde) alıp bunların uygulanmasının nihaî kontrolünü yapanlar, ulus içinde egemen olanlardır. Eğer bu işlemleri bir ulus içinde bir kişi yapıyorsa, egemen olan sadece odur; yani o mutlak egemen (hâkim) başka bir deyişle diktatördür. Eğer ulusal kararlar bir zümre tarafından alınıp kontrol ediliyorsa, egemen olan sadece o zümredir; yani oligarşi egemenliği vardır. Eğer bunlar gerçekte, halk tarafından yapılabiliyorsa halk egemendir. Bu da ya halk tarafından doğrudan (eski Greklerde ve İsviçre'de görüldüğü gibi) ya da temsilî (parlamento sisteminde olduğu gibi) olabilir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bir ülkede yaşayan halkın büyük ya da küçük bir kısmı söz konusu karar alma ve nihaî kontrol mekanizması dışında kalabilir. İşte bu kısım siyasî topluma dahil sayılmaz. Aynı şekilde, kararlara katılmaları tarihî sebeplerle, sınıf ya da grup çıkarları sebebiyle sınırlanmış şartlanmış olanların egemenliği gerçekte var sayılmaz. Bu kimselerin egemenliği sözde ve biçimseldir (pseudo, formel). Yukarıda belirtilen kusurların mevcut bulunduğu demokrasilerde, halk egemenliği, gerçekte zümre egemenliğine dönmüştür. Bundan dolayı, eski Grek demokrasileri gerçek demokrasi sayılmaz; ve Rousseau, zamanında İngiliz parlâmento sistemini İngiliz halkının kendini aldatması saymıştır. Karara katılma ve uygulamayı nihaî kontrol hakkının sözde ve biçimsel kalması, aşağıda belirtilecek üçüncü temel varsayımımızın konusudur.

Özet olarak diyeceğim ki, ulusal egemenlik ulusal kararlara gerçek katılma ve kontrol ile ölçülür. Bu birinci temel varsayımdır. Matematik bir ifadeye bağlarsak, Egemenlik karar alabilme ve uygulayabilmenin fonksiyonudur:

(1) *Egemenlik = f (karar alabilme ve uygulayabilme)*

O halde hemen Türkiye'mize dönüp bakalım. Türk ulusu gerçekte ne derece egemendir; yani ulusal kararlar, ne derecede halk tarafından ya da halk adına şartlandırılmadan, yani içten ve dıştan türlü çıkarlarla saptırılmadan ve zorlanmadan alınıp uygulanabilmektedir?

B) *Devlet kudretinin kaynağı ve meşruluğu:* Bu kudret ile halkın mutluluğu arasında fonksiyonel bir ilişki vardır. Şöyle ki, devlet kudreti halkın mutluluğunun bir fonksiyonudur.

(2) *Devlet kudreti = f (halkın mutluluğu.)*

Bu matematik ve modern devlet teorisine uygun ifadeye göre ülke halklarının mutluluğunu artırıcı bir yola yönelmiş sonunda devlet kudreti artar; mutluluk azalırsa devlet kudreti azalır. Halkın mutluluğu denince geniş anlamda maddî ve kültürel mutluluğu, daha doğrusu tatmini anlıyorum. İşte, devlet bunun sağlanması derecesinde kudretli olabilir.

Mutluluk araçlarının sağlanması, esasta ülkenin ihtiyaçlarını karşılamada rol oynayacak mal ve hizmet üretim kapasitesine bağlıdır. Bu da özet olarak millî gelirin mutlak seviyesi ve onun büyüme hızında belirir. Bu ilişki ile aşağıda gösterilecek olan dördüncü temel varsayım arasında ilgi kurabiliriz.

Devlet otoritesinin kaynağı halkın mutluluğunda olduğu gibi, meşruluğun kaynağı da oradadır. Halkın mutluluğuna karşı olan bir devlet otoritesinin meşruluğu düşünülemez. Ve böyle bir devlet yönetimine karşı durmak meşrudur. O halde üçüncü bir matematik ifadeye geçebiliriz: Devlet kudretinin meşruluğu da halkın mutluluğunun bir fonksiyonudur.

(3) *Devlet kudretinin meşruluğu = f (halkın mutluluğu)*

Yalnız yukarki (2) ve (3) numaralı fonksiyonlarda belirtilen, halkın mutluluğuna bağlı olarak devlet kudretinin artması ve devlet kudretinin meşruluk kazanması, bir özdeşliğin (ayniyetin) gerçekleştirilmesi şartına bağlıdır. Bu özdeşlik, halkın istekleri ile devletin gerçekleştirmek, tatmin etmek istediği isteklerin özdeş (ayni) olmasıdır. Yine matematik ifade ile özdeşliği denklem biçiminde şöyle yazabiliriz.

(4) *Halkın istekleri = Devletin istekleri*

Halbuki, sözü edilen özdeşliğin gerçekleşmesi de ulusal kararların halk tarafından alınmasına yani ulusal egemenliğe bağlıdır.

Yine matematik bir ifade ile:

(5) *Özdeşlik = f (egemenlik)*

Çünkü, halkın egemen olduğu ölçüde, yani ulusal kararları alıp uygulayabildiği ölçüde halkın istekleri devletin istekleri olarak tezahür edebilecektir. Bu apaçık değil midir? Bu taktirde halkın isteklerinin devletin istekleri haline gelmesiyle alınacak kararlar ve onların uygulanması, halkın lehine olacağından, halkı tatmin edecek; yani halk mutlu olacaktır. Zaten sözü edilen özdeşliğin sağlanmamasının diğer bir anlamı da sosyal dengesizliktir. Yani halk ve devlet ayrı ayrı yönelimde iseler toplum dengesizdir. Bu, çeşitli biçimlerde problem yaratır. Şu halde, esas yöneliş özdeşliğe doğru olmalıdır. Ve böylece halk daha mutlu, devlet daha kudretli ve kudret meşru olacaktır.

Görülüyor ki, ulusal egemenlik, devlet kudreti ve meşruluk birbirine bağlı kavramlardır. Yalnız, ulusun tarihi ve devamlı hayatı düşünüldüğünde, söz konusu özdeşlikten ne anladığımızı daha iyi belirtmek için burada bir ayırım yapmak zorunludur. Bu, kısa ve uzun dönemde özdeşlik ayırımıdır. a) Kısa dönem özdeşliği aldatıcı olabilir. Halk nisbi olarak önceki döneme göre daha mutlu olabilir. Fakat bu, sonra dengesizlik, yeni buhranlar getiriyorsa, özellikle tarihi bazı güçlerin ağır basmasıyla halkın karara katılması şartlanıyor, güçleşiyorsa ulusal egemenlik azalıyor demektir. Bu taktirde, kısa bir süre sağlanan özdeşlik geçici olmaktadır; ve dönem uzayınca özdeşlik bozulup dengesizliğe geçilmektedir Bunun örneğini Demokrat Parti iktidarında görüyoruz. Demokrat parti iktidarı özdeşliği, sonunda dengesizlik getiren faktörlerle sağlamıştır. b) Ulusal hayatta uzun dönemde devam eden özdeşlik, ya da ona yönelim makbuldür. Uzun dönem özdeşlik olmaması, dengesizliğe işaret ettiği bibi devlet kudretinin zayıflığına da işarettir. Diğer deyişle böyle hallerde devlet kudretinin varlığının testini buluruz. Ve bu test tarihi sınıf ya da gruplara ait ulusal ve uluslararası çatışmalara devamlı olarak yapılagelmektedir: Bundan kaçınılamaz. Bir takım temelsiz oyunlarla bu testi savuşturacağını umanlar, daima daha kötü durumlara düşecekler ve kendileri ile birlikte ulusa da kötülük edeceklerdir. Kısaca test kaçınılmazdır ve tarihidir. Nitekim, yurdumuzda devlet kudretinin varlık derecesi

yurtiçi ve yurtdışı çatışmalarda devamlı teste uğramaktadır. Şüphesiz iç ve dış testler birbirinden bağımsız değildir. Bize göre Kıbrıs problemi bir test olayıdır.

Özetlersek, devlet kudretinin kaynağı ve meşruluğu halkın mutluluğundadır; ve bunun gerçekleşme şartı, halkın ve devletin isteklerindeki özdeşliktir. Bu bizim ikinci temel varsayımımız olup, ulusal egemenliğe bağlıdır. Şimdi egemenliğin sınırlanması, şartlanması ile ilgili üçüncü varsayıma geçelim.

C) Ekonomik kaynakları büyük ölçüde kontrol edenler, ulusal kararları ve onların nihai uygulanmasını da esaslı olarak kontrol ederler. Bunun böyle olup olmadığını ulusal hayata bakarak siz sayın okuyucu teste tabi tutabilirsiniz. Zaten bunun içindir ki ekonomik gerçek hürriyetin sağlanmasından sözedilir; ve ekonomik gerçek hürriyet olmazsa kişinin ya da herhangi bir grubun siyasi, hukuki hürriyeti sözde kalır denmiyor mu? Hattâ 1961 Anayasası'nın maddeleri ve ruhunda bu yok mu?

O hâlde yurtiçi ve yurtdışı "ekonomik tarihi" çıkarlarla sınırlandırılmış, şartlandırılmış halk egemenliği gerçek egemenlik olmayacaktır.

Üçüncü varsayım budur. Bu üçüncü varsayım ile mantık zinciri (1) numaralı fonksiyonda belirtilen birinci varsayıma bağlanmıştır. Yani, eğer halkın iç ve dış ekonomik tarihi çıkarları ile sınırlandırılmadığı kabul edilirse, ulusal karar alma ve uygulama mekanizması kişi ve grup yararına etkilenemeyecek ve halk egemen olabilecektir. Bu ise ikinci varsayımda gerekli şart olan özdeşliğin gerçekleşmesine ve halk mutluluğuna yol açacağından dolayısıyla kudretli devlete ve kudreti meşru devlete sebep olacaktır. O halde, bu fonksiyonel bağlantıların ortaya koyduğu sosyal çerçeve, toplum için gerekli stratejiyi de açıklıkla ortaya koymaktadır. Şöyle ki, eğer halkın karar alıp uygulanma mekanizması, ekonomik tarihi zümre çıkarı ile sınırlanmış, şartlanmış ise, devlet o zümrenin devleti olmaktan öteye geçemez; ve böyle bir zümre devleti ise meşru olamaz.

O halde ne yapılmalıdır. Yapılacak şey ya da stratejinin esası şu

olmalıdır: Büyük iç ve dış ekonomik tarihi çıkarlar ile ulusal karar alma ve onları uygulama mekanizmasının ilişkisini kesmek. Bu kesmenin başarı sağlama derecesine göre halk egemen sayılabilir. Bana göre, ondokuzuncu yüzyılda değil de, yirminci yüzyılın şartları altında geri kalmış bir ülkede bunu sağlama metodu sosyalizm olabilir. Zaten, radikal reformlar azınlığın ekonomik çıkarları ile ulusal karar alma ve uygulama mekanizmasını ayırmayı amaç edinmelidir. Radikallik de, reform niteliği de bu noktadan doğar.

Analizin çerçevesi ve gereği buraya kadar tamamdır. Fakat, dördüncü bir varsayımın ilâvesi ulusal var oluş için gereklidir.

D) Dünyada ulusların ve blokların var olup yarışı ekonomideki "büyüme hızı yarışı" na dönüşmüştür. Sanayi çağının gerçek bağımsızlık savaşı bu olarak kabul edilmiştir. Bloklar birbirini ekonomilerindeki büyüme hızları ile tehdit etmektedirler. Daha süratle ve devamlı büyüyen ekonomilerin diğerlerini yıkacağı hesaplanmaktadır. Bu sebepledir ki, Avrupa'nın en düşük büyüme hızına sahip İngiltere'de geleceğe ait büyük endişeler mevcuttur. Özetlersek, ulusal var oluş, "ekonomik büyüme hızı" yarışının sonucuna bağlıdır. Bu dördüncü varsayım, yukarki egemenlik, devlet kudreti ve özdeşlik prensiplerinden bağımsız değildir. Çünkü, ekonomik kaynakları kendi lehlerine büyük ölçüde kontrol eden zümrenin toplumsal kararları kontrol imkânını ortadan kaldıran tedbirler alınınca, bir yandan, ulusal ekonomik kaynaklar, sosyal amaçlara uygun bir planla kullanılacağından daha büyük millî gelir yaratılacak, öte yandan da aynı tedbirlerden dolayı bu daha büyük millî gelir, daha adil dağıtılabileceğinden bunlardan daha büyük ulusal mutluluk ve daha büyük devlet kudreti doğacaktır.

İşte, yukarda özetlenen birbirine bağlı dört temel varsayım ile bizim gibi geri bir ülkede gereken haysiyetli bir var oluş stratejisi tamamen ortadadır: Ulusal karar alma ve uygulanma alanı, yurt içinden ve yurt dışından zümre çıkarları için sınırlanmamalıdır. Bu sınırlamayı kaldıran tedbirlere mantıkla karşı olunabilir mi? Maalesef özel çıkarların mantığını ulusal çıkarların mantığı

sananlar ve demagoglar, tarihi olumsuz rollerini oynarken bunu yapmaktalar.

II

Öyleyse, şimdi gelelim Türkiye'mizin daha somut olaylarına. Bunun için ilk ele alacağım problem "Reform Edebiyatı" dır. Dört temel varsayıma göre kurulacak ulusal genel strateji, reform için şunu zorunlu kılar: Reformlar, halk egemenliği yoluyla halkın mutluluğunu daha yüksek seviyede ve daha âdil bir şekilde sağlayarak içte ve dışta daha kudretli bir devlet yaratabilmek için, üçüncü varsayımda belirtilen zümre egemenliğini ortadan kaldırıcı nitelikle olmalıdır. Halk egemenliğine karşıt kurumlar tasfiye edilmelidir. Bu stratejik ve mantıki yargıdır. Halbuki, şu ana kadar belirtilen reform edebiyatı gösteriyor ki, bu nitelikte, tutarlı ve egemenlik adına başka yönlerden (özellikle uygulamada) açık vermeyen tekliflerle ortaya çıkılmamaktadır. Burada aslında biri diğerine göre daha kurnaz ve tecrübeli iki grubun davranışını ele alacağım.

Gruplar şunlardır: Açık tutucular (statükocular) ve kapalı tutucular (isterseniz ikincilere uyutarak tutucular da diyebilirsiniz). Birinci grup, belirli politik davranışları ile gerçek halk egemenliğinin açıkça karşısındadır; hem de halk egemenliği adına karşısındadır! Herkesin bildiği bir grubu burada bir yana bırakıyorum.

İkinci grup, yani kapalı tutucular, CHP, ve çevresidir. Neden mi bu yargıya vardım? Bunu okuyucuya önce bir soru sorarak ve sonra Batıdan iki delil vererek göstereceğim. Soru şu: Yukarıda temel dört varsayımın gerektirdiği nitelikte reformlar CHP iktidarınca teklif edilmiş midir? Batıdan delil vermeden önce yukarıda verilen egemenlik tanımını hatırlayalım ve sonra aşağıdaki satırları okuyalım.

Şimdi bakınız gözler önünde neler oluyor: Amerika'nın dış yardımlarının nasıl kötü ve yersiz sarf edildiği hakkında Amerika kamu oyunda son yıllarda bir yargı belirmiştir. İşte bu hususla ilgili olarak Cambridge'li iktisat hocası J. Robinson'un **İktisat Felsefesi**

adlı ve 1962'de yayınlanan son kitabının 121-122. sayfalarındaki bir paragraf şöyledir:

"Amerika Birleşik Devletleri idaresi bunu (yani yardımların kötü ve yersiz kullanılışını) anlamıştır. Gelişme Birliği üyelerine denilmiştir ki, yardım ancak şümullü toprak reformunu gerçekleştirmiş ve fiilen tahsil edilebilen progresif vergiler ihdas etmiş şerefli hükümetlere verilecektir."

Çok tuhaf değil mi, geçen sene reform diye sunulan teklifler, sadece Amerikalı yardım idarecilerine verildiği belirtilen direktifteki toprak reformu ve vergi alanında kalmaktadır: Bu bir tesadüf müdür?

Diğer delil ise İngiltere'nin "Beş Büyükler" denilen bankalarından Barclays Bank'ın 24 Ağustos 1964 tarihli Türkiye için istihbarat bülteninin ikinci sayfasındadır ve şöyle denilmektedir:

"Buna ilave olarak O. E. C. D. Konsorsiyumunun bazı üyeleri bir takım reformlar yapılmadığı takdirde yardım verilmeyeceğini belirtmişlerdir."

Uzağa gitmeye ne hacet, aylarca önce reform edebiyatı yapılırken muteber bazı İstanbul gazetelerinin başyazılarında dahi yardım için reformların konsorsiyum tarafından şart koşulmak istendiğini okumamış mıydık? Demek ki, bizim şartlarımızda bulunan ülkelerde ulusal kararlar, yardımın ödülü olarak dışardan empoze ediliyor. Ve biz bu kararları hangi egemenlik anlayışına göre halka yüklüyoruz? Dışardan koşulan yardım şartı sağlanan fonların faiz haddi, ödeme süresi gibi konularda olsa normaldir. Fakat yukarki reform şartları mahiyeti itibarıyla egemenliğe karşıdır. Bu, dış müdahale değil midir? Efendim, bu reformlar Anayasamızda da vardır denirse, diyeceğim ki, Anayasayı uygulamayı bizden yabancılar mı isteyecek? Kaldı ki, tekliflerin hatta vergi alanında kanunlaşanların Anayasaya uygunluğu her zaman tartışılabilir. Ne dersiniz sayın okuyucu, Abdülmecid'e, Abdülaziz'e; Baron Hirsch ve benzerlerinin kabul ettirdiği ondokuzuncu yüzyıl yardım alma sistemi Yirminci yüzyılın ikinci yarısında bazı değişikliklerle devam etmeli mi? Hele kapitülasyonlara karşı savaşmış İnönü'nün

başbakanlığı devrinde? Burada bir İnönü parodoksu yoktur; sadece, içinde bulunduğumuz sosyal sistemin insanları nerelere getirebileceğinin açık delilleri vardır.

Fakat bir soru sorulabilir, acaba Amerika bu toprak reformu ve progresif vergileri neden ister?

Buna gelecek yazıda cevap vereceğiz: "Ereğli Demir Çelik Kurumu ve Egemenlik."

2 Ekim 1964 / **YÖN**

Politikacılara Sunulur: 2

EREĞLİ DEMİR ÇELİK KURUMU ve EGEMENLİĞİMİZ

1954'de CHP'nin kapitülasyon kanunu diye sıfatlandırdığı 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'na dahi açıkça aykırı bir kuruluş. Büyük teknik kapasitesi ve Türkiye Demir Çelik piyasasının özelliğinden dolayı Tekel (inhisar) örneği olmaktan başka çeşitli imtiyazlarla donanmış olarak kamunun yararlarına karşıt olduğu ve yardım şartları arasında sistem empoze ettiğinden 1961 Anayasası'na aykırı bir kuruluş. Öyle bir kuruluş ki, temel bir endüstri alanı olarak demir ve çelik endüstrisinde ekonominin bel kemiğine, iç ve dış çıkarlar için takılmış çengelli bir manivela! Aşağıda bu yargıların nedenlerini sunacağız. Konu iktisat ilmi tekniği ve politika teorisi açısından demagoji gevelemelerine hiç uygun değildir. Dileğim, ülkemiz halkının ulusal egemenliğinin gerçek sahipleri olması gereken Anadolu'nun çilekeş milyonlarına mal edilmesine savaşanları uyarmak, teklifim kurumun devletleştirilmesidir.

Bu yazıyı yazarken şu kaynaklardan yararlandım: Devlet Plânlama Teşkilatı'nın "Demir Çelik ve Metalurji Özel İhtisas Komisyonu, envanter, koordinasyon ve proje öncesi çalışmaları (Mayıs 1962): Zonguldak Bölgesi Ön Planı (1964); Ereğli Demir ve Çelik Kurumu'nun hazırladığı 16 sayfalık bir broşür; 28/2/1960 tarihli 7462 sayılı Kuruluş Kanunu. Maalesef 27 Mayıs'tan 36 gün önce 26/4/1960 tarihinde 4/12795 sayı ile kabul edilen Ereğli Demir Çelik Fabrikaları Türk Anonim Şirketi Kurucular Anlaşmasını resmi yayınlarda ele geçiremedik. Anlaşılan bu kabul edilen kararname kamuya açıklanmamış bulunuyor. Konuya girelim:

Geçen yazımın sonunda bir bakışla çelişik görünen bir durum belirmişti. Şöyle ki, Amerika ve bazı devletler Türkiye'den yardım şartı olarak, Türk politikacılarının büyük çoğunluğunun gerçekten aksi yöndeki tutumuna rağmen, neden Toprak Reformu ve vergi sisteminde değişiklik istesindi? Ve reformcu geçinen elit buna neden memnun olmasındı, daha ne istiyorlardı ki? Bu sonuncular açısından gerçek bir paradoks söz konusu değildir. Bunun nedeni, Amerika'nın böyle şartları niçin ileri sürdüğünün anlaşılmasile açıklanmış olur. Amerika sözü edilen reform ve saireyi şu iki ana sebeple ister: a) Toplumda nisbi bir denge sağlayacak Türkiye Amerika açısından daha makbuldur. Çünkü dengesizlikler, buhranlar içinde zayıf düşmüş bir Türkiye Amerika için zayıf bir müttefik olabilir. Ve Amerikan vergi ödeyicilerin Türkiye'ye yapmış olduğu yardımların sonu Amerika için meçhul kalır; hatta bu dengesizlik Amerika'ya karşı bir ortam yaratabilir. Nisbî bir sosyal dengenin uzun süre sağlanamadığı ülkelerde yüksek sosyal tansiyon sonuç olarak sosyal sisteme köklü değişikliklere (bu arada ihtilallere) sebep olabilir. İşte bunlar sonucu Türkiye, Amerika Birleşik Devletlerinden uzaklaşabilir ya da tarafsız bir devlet olabilir. Dünya politikasındaki tecrübeler ve kuvvet muvazenesindeki faktörleri gördüğünü kabul ettiğimiz Amerika'nın yukarda söylediklerimizi görüp anlamadığını sanmak budalalık olur. b) Amerika öte yandan Uluslararası niteliği esas alan kapitalizm ile gelişen ekonomilerin temel endüstrileri yoluyla kendi sistemine bağlı bir sosyal sistemi değerleriyle aşılamak ister. Ve bunu kendi açısından dünya politikasındaki yerine göre yapmakta bir bakıma haklıdır da. Fakat bu haklılık, bizim açımızdan "Çirkin" olmaya engel değildir.

İşte aşağıda bunun somut bir örneği verilecektir. Doğaldır ki, bu yapılırken işin gereği olarak dış ve iç sömürücüler olacaktır. Şimdi bir ayırım ile önce I) Ereğli Demir ve Çelik Kurumunun yasalara karşıt bir kuruluş olduğunu gösterelim ve ona bağlı olarak II) Sömürmenin çirkin oyunu olmaya engel değildir.

I - Yasalara Aykırılık

Kurumun yasalara karşıt bir kuruluş olduğunu açıklayacağım

analizde hareket noktası, kurumun iktisat ilminde fiyat teorisi tekniğine göre fiilen tam bir tekel örneği oluşudur. Çünkü kurum üretip satacağı mamullerin tek üreticisi yani tek arzedenidir. Bu aslında tekel için kâfi şarttır. Bunun üzerinde durmadan önce kurumun üreteceği malların ne kadar çeşitli ve önemli endüstri alanlarında yarı mamul olarak kullanılacağını burada gösterelim.

Çelik Levhalar:
(Gemi, vagon, kamyon, hububat siloları vesaire imali için)

Sıcak haddelenmiş kangal:
(Soba, soba borusu, kürek mizber, zırai aletler ve techizatı, ısıtma ve havalandırma tesisatı veşaire imali için)

Dekape saçlar:
(Buzdolabı, çamaşır makinesi, mutfak levazımı bilumum çelik mobilya ve büro levazımatı imâli için)

Soğuk haddelenmiş saçlar (dekape):
(Otobüs, otomobil, kamyon karosörisi, buzdolabı, çamaşır makinesi, düz ve oluklu saç imali için).

Boru Bandı:
(Petrol, su ve göz borusu imali için)

Elektrolitik Teneke:
(Her nevi konserve kutusu yağ ve gaz tenekesi ile her çeşit madeni kap imali için)..

Ayrıca bunların üretimi esnasında önemli miktarda ve çeşitli tali mamuller elde edilecektir ki, burada onları bir yana bırakıyorum.

Yukarıda sayılan mallardan sıcak haddelenmiş kangal hariç tutulursa, diğer her bir kategori fiyat teorisine göre ayrı bir piyasayı temsil eder. İşte bu her piyasaya asıl mamullerin arzı Ereğli Demir ve Çelik kurumu tarafından yapılacaktır. Yukarda söylenildiği gibi bu her malın piyasasında tekel halinin yeter şartıdır. Ancak, bir piyasada arz, üç ya da dört ayrı firma tarafından yapıldığı hallerde, piyasaya giriş, teknik yenilik haddi, ithal imkânları gibi şartlar ele alınıp bir "işleyebilir rekabet" olabileceği* iddiası burada söz

* Edward S. Mason; **Economic Concentration and the Monopoly Problem** Harvard Universty Press 1957, Sayfa: 179.

konusu olamaz. Sadece tek üretici firmanın kurulduğu ve Karabük Kurumu mamulleri Ereğli Mamullerinden başka olduğundan arada rekabetin söz konusu olmadığı bir durumda, Ereğli Kurumunun üretim ve arz alanına (piyasalara) yeni firmaların girebilme ve o malları ithal imkânlarının olup olmadığının üzerinde durulabilir. Ereğli Kurumu'nun tekelini fiilen kırabilmek için Türkiye'de söz konusu mamullerin piyasalarına yeni firmalar giremez. Çünkü: a) Ereğli'nin Teknik Üretim kapasitesi Türkiye talebini karşılayacak seviyededir bir süre sonra ilave tesislerle bu talebi de aşacaktır. Halbuki bir üretim alanında yeni yatırımı tayin eden en önemli faktör, talebin fazla olup olmadığı, daha doğrusu piyasanın genişliğidir*.

Öyle ise, rasyonellik açısından veri talep karşısında rakip imtiyazlı bir firmanın bulunduğu alana yeni firmanın gireceği şüphelidir.

b) Fakat iktisatta "bölünmez faktör" denilen büyük yüksek fırın, haddehaneler gibi tesisleri olan Ereğli Tesisleri ile rekabet edecek anlamda önemli yeni tesisler kurmaya Türkiye'deki tarihi sermaye stoku ve stok içindeki ilişkiler ya da sermaye yapısı (strüktürü) kesin bir engeldir. Şu halde Ereğli'nin elinde kalacak piyasalara yeni firmalar giremeyecektir. Ereğli tekeline karşı ithal imkânlarına gelince: Türkiye gibi, yabancı ülkelerde mal satın alma gücünü temsil eden dövizin kronik olarak noksanlığını çeken ve içinde bulunduğu sosyal sistemden dolayı ilerde de çekecek olan bir ülke, Ereğli kurumu var iken onunla anlamlı bir rekabet sağlayacak ithal imkânını bulamayacaktır. Yabancı borç taksitlerini ödeyemeyecek halde olan bu ülke, yapısı itibarı ile fazla döviz sağlayacak ihraç imkânlarından da mahrumdur. Daha doğrusu mahrum olacak biçimde şartlandırılmıştır**. Sıkışık hallerde yapılan iki yanlı dış ticaret anlaşmaları bünyesi itibarı ile başka tavizleri gerektirir.

Şu halde Ereğli Kurumu kendi üretim alanlarında ayrı ayrı ve uzun süre tekel sahibi olacaktır. Mevcut şartlar altında demagoji ve fantaziye sapmadan bu kurum için tekel değildir denilemez. Kurumun sağlayacağı söylenen döviz tasarrufuna gelince burada

* Maliyet şartları yeri alınsa, artan talep sermayenin marjinal etkinliği arttırmış olur.
** İlerde dış ticaretimizin durumu ve soygun mekanizması açıklanacaktır.

ayrıca şunu hatırlatacağım, ithal ikamesi yoluyla döviz tasarrufu özellikle kapitalist ekonomi düzeninde, ekonominin bütünü açısında arzulanan mutlak bir amaç değildir.

Ereğli Kurumunda olduğu gibi temel bir endüstride tekel halinin varlığı, piyasa sisteminin temelindeki felsefenin tahribine yol açarak, aşırı kârlara, dolayısıyla bölüşüm şartlarının adaletsizliğe, temel endüstri olarak ekonomiyi etkisi altına alışa* ve dolayısıyla tekelciye politik güç sağlanmasına** sebep olduğundan liberal olsun, sosyalist olsun iktisatçılar, temel endüstride özel tekelin tamamen karşısındadırlar. Böyle hallerde iktisat teorisi tekniğine göre, özel firmanın kamu yararına olmadığı tartışılmaz gerçektir. Kamu yararı için bu kadar objektif bir başka kriter bulunamaz. Ve burada kamulaştırmanın ya da devletleştirmenin tam bir delili vardır. Böyle bir durumda vergi alma yolu ile esas özürlerin ortadan kaldırılabileceği kabul edilemez.

Ereğli'nin tekelci durumu ortaya konduktan ve aşağıda sömürme kısmında bir kısmı açıklanacak diğer imtiyazları da veri alınınca, artık 1954'de CHP'nin kapitülasyon kanunu dediği meşhur 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun 1. maddesini okuyabiliriz.

1) *Bu kanun, yatırım yapılacak teşebbüsün:*

a) Memleketin iktisadî inkişafına yararlı olması,

b) Türk hususi teşebbüsüne açık bulunan faaliyet sahasında çalışması,

c) İnhisar ve hususi bir imtiyaz ifade etmesi, şartıyla ve Yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesinin kararı ve İcra Vekilleri Heyetinin tasvibi ile Türkiye'ye ithal edilecek yabancı sermaye ve dışardan yapılacak istikrazlara tatbik olunur.

Demek ki, bu şartlardan herhangi birine uymayan yabancı sermaye ithali ya da dış istikraz yapılamaz. Halbuki, inhisarcı ve imtiyazlı

* Kanaatimce plânın Ereğli Kurumunu ayarlamasından çok, teknik şartları ve imtiyazları ile Ereğli Kurumunun plânı ayarlaması söz konusu olabilir.

** J. K. Galbraith' nin dengeye getirici güç diye öne sürdüğü güçlü sendikalar Türkiye'de yoktur. Olsa da temel endüstrideki özel tekelin özürlerini gideremez.

Ereğli Kurumu, AID istikrazı ve Koppers Company.Inc: Westing House Electirc INTL, CORP., Blaw Knox Company gibi üç yabancı firmanın kurucu ortaklığa katılması ile kurulmuştur. O halde bu kuruluş ve istikraz yukarıya alınmış birinci maddenin (c) şıkkına açıkça karşıdır. Ayrıca (b) şıkkına da karşıdır. Çünkü böyle temel bir endüstri, en azından açık iktisadi kritere göre kamu yararı açısından özel girişime (teşebbüse), açık olmamalıdır. Konu burada bizi Ereğli Kurumu'nun 1961 Anayasası'na da aykırılığına getirir. Şöyle ki, Anayasanın 36. Maddesinde "Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz"; 39. Maddesinde "Kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüsler, kamu yararının gerektirdiği hallerde.... devletleştirilebilir..." der. 40. maddenin üçüncü bendinde "Devlet özel girişimlerin "milli iktisadın gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini..... sağlayacak tedbirleri alır" denilir. Bu maddelerin mantığından çıkan sonuç böyle temel endüstrilerde tekel ve ayrıca imtiyazlı özel girişim olamayacağıdır. Böyle bir özel girişim en azından milli iktisadın gereklerine ve sosyal amaçlara aykırıdır; Ereğli'nin bazı kuruluş şartlarının yardım yapanların şartı oluşu da caba! İşte burada konumuzun en önemli yerine geldik: Şimdi Ereğli kurumunun yayınladığı broşürün 5. sayfasında alttan ikinci paragrafı okuyalım:

"*Nitekim Ereğli'nin hususî bir teşebbüs hüviyeti daima taşıyacağı keyfiyeti,* çeşitli mevzuat hükümleri ve AID (Beynelminel Kalkınma Teşkilatı) ile bu projenin tahakkuku yolunda 9 Ocak 1961 tarihinde aktedilen ve şirkete 129 milyon 600 bin dolar (1 milyar 166 milyon Türk Lirası) kredi temin eden resmi anlaşmalarla taayyün etmiştir. Bu kredi şimdiye kadar AID tarafından dünyada herhangi bir memlekette bir tek teşebbüse açılan en yüksek kredidir"

Bu en yüksek kredi övgüsünün şartları itibarile millî haysiyete uygun olup olmadığı daha aşağıda belirecektir. Biz, Ereğli'nin uluslararası bir yardım anlaşmasile daima özel girişim olarak kalacağı hususu üzerinde duracağız. Demek ki, Ereğli Kurumu temel bir endüstride tekel oluşuna ilaveten diğer imtiyazlarla donatılmış olsa da, kamu yararına aykırı olsa da, hattâ bunların

dışında sadece temel endüstri olarak Türk parlamentosunun Anayasayı değiştirebilecek bir ekseriyeti bu kurumu devletleştirmek istese de yapamaz, öyle mi efendiler! Milli egemenlik bu mudur?

Gerçi imtiyazlı Ereğli'nin "Kuruluş Kanunu" ve "Kurucu Ortaklar Sözleşmesi" karamamesi 27 Mayıs 1960'dan hemen önceki aylar içinde, meydanlarda "Hâkimiyet Kayıtsız Şartsız Milletindir" diyen partinin iktidarınca kabul edilmiştir. Fakat dış yardım anlaşması, yukarda değinildiği gibi 9 Ocak 1960 tarihinde Milli Birlik İktidarınca yapılmıştır. Hattâ komitenin bazı üyelerinin uyarılmasına rağmen! Ve gariptir ki bu anlaşma altı ay sonra kabul edilecek. Anayasanın Ulusal Egemenlik prensibine aykırı düşecektir! Milli Birlik'ten sonraki iktidarlar da bugüne değin duruma seyirci kalmıştır. İç ve dış zümre çıkarlarınca şartlandırılmış cefakar Türk ulusu sen nire, senin adına yasalar yapmak nire, yapılan yasaları uygulamak hepten nire!

Bütün bu kanun, karamame ve anlaşmalar yürürlükte olduğuna göre sorumluluk artık bugünkü iktidarın da üstündedir.

TEKLİF

Ve böylece ulusal egemenliğe karşı, son derece temel bir endüstride ekonomimizin belkemiğine atılmış bir çengel ile ne pahasına olursa olsun özel girişim sistemi empoze edilmektedir. Ekonominin çeşitli yollardan iliklerine işleyen dış bağlarla birlikte sosyal hayatı etkileyen diğer dış ilişkiler, propagandalar ve millî savunma ilişkileri hep birlikte düşünüldüğünde, 4 Nisan 1964 tarihli **Akis** Dergisi'nin Kıbrıs ile ilgili yanık ve acı ifadeli itiraflı baş yazısı iyi değerlendirilebilir. O yazının ilk paragrafında bir kısım ve son paragrafı şöyledir:

> *"Amerikanın sadık bir müttefiki olarak işin başından itibaren her hareketimizi ve her niyetimizi Washington hükümetine söyledik, onu hiç bir sürprizle karşı karşıya bırakmadık. İngiltere ve Yunanistan'ı, teminatçı devletler sıfatıyla göreve çağırdığımızda bunu Amerika'ya bildirdik.*

Amerika'nın tavsiyelerini dikkatle kaale aldık. Bir Anglo-Amerikan teklifi getirildiğinde, görüşümüze uymayan önemli noktaları olduğu halde mutabakatımızı bildirdik."

"Amerika'ya güvendiği için hak etmediği bir cezayı gördüğünden Türkiye'nin de arabasının ipini Amerikan yıldızından çözmesi - hiç kimse şüphe etmesin çözecektir- dünyada tesir uyandırmayacak sanılıyorsa yanılıyor demektir. Bu gerçeği Amerika görmelidir."

Amerikan yıldızlarından gerçekten çözülme lafla ya da "Amerikalı vatanına dön" demekle olmaz. Sosyal sistemimizin temelindeki bağların, gerçek ulusal egemenlik için çözülmesi gerekir. Aksi takdirde başka türlü çözülmelere Amerika sadece güler geçer ve bildiğini okur. Türkiye için gerçek çözülme fırsatı vardır: Ekonomik bünyesi itibarile tekel olan Ereğli Kurumu'nu devlet tekeli haline getirmek. Şüphesiz bu kolay değildir. Çünkü bağ tek değildir. Şimdiki CHP bunu yapabilir mi? Benim ümidim yok. Dileğim ümit etmediğimin gerçekleşmesidir. Ve bu desteklenecek devrimci bir tutum olacaktır.

II Sömürme

Ereğli kuruluşu ile, bir yandan halka rağmen sistem empoze edilirken, öte yandan gayet tutarlı bir biçimde sömürme düzeni de türlü yollardan örülmüştür. Bunun nedeni tekelci bir kuruluşun bünyesinin gereklerindendir. Böyle bir firmanın Türk Demir ve Çelik piyasasında sağlayacağı aşırı potansiyel kârlar, dilek şeklindeki karşıt mevzuat hükümlerini rahatça hiçe saydıracaktır. Yani maliyet-fiat yaklaşımı olamayacaktır. Zaten anlaşmaya göre yüzde 30 kâr marjı üzerine fiyat tespit edilecektir. Fakat gerçekte Ereğli Kuruluşu'na harcanan kaynaklarla, dünya standartlarına göre, Ereğli'nin kapasitesinin yaklaşık olarak iki katı yaratabileceği yani Ereğli'nin maliyetinin iki kat pahalı olduğu dikkate alındığında (alternatif kârlılık düşünüldüğünde) yüzde 30 kâr, en az yüzde 50-60 kâr demektir; bu bir. Ereğli'nin dünya standartlarına göre pahalı oluşu, AID kredilerinin (Ereğli kuruluşu için gerekli sermaye malları için olduğu gibi) gerçekte Amerikan piyasalarında

kullanılma zorunluğundan doğan pahalılığın ötesinde görünüyor. Amerikan kredisi önce garip bir mirasyedilikle kullanılmıştır. Hesaplar dünya standartlarına göre açıklanmadığı sürece ben Ereğli'de tesisleri yapan yabancı kurucuların kendilerinin katıldığı sermayeyi daha başlangıçta büyük ölçüde amorti etmiş olduklarını iddia edeceğim, ta ki, maliyet hesapları dünya borsa fiyatlarına göre açıklansın. Yukarki iddia, Zonguldak Bölgesi Ön Plânın 74. sayfasından aldığım Ereğli ile Hindistan'da kurulan üç Demir ve Çelik Kurumunun mukayesesini yapan rakamlara dayanmaktadır. Şöyle ki,

Ereğli:	
Yatırım	250.000.00 Dolar
İstihsal	268.000. ton madde mamulü
İngot	110.000 Ton
Rourkelâ	
Yatırım	358.362.000 Dolar
İstihsal	720.000. ton madde mamulü
Bhilai	
Yatırım	276.151.000
İstihsal	770.000. Ton Çelik
	300.000. Ton pik
Durgapur	
Yatırım	290.907.722 Dolar
İstihsal	790.000 Ton çelik
	350.000 Ton pik

Görülüyor ki, yaklaşık olarak, aşağı yukarı benzer miktarda dolar yatırımı ile Hindistan'da Ereğli'den çok yüksek üretim kapasiteleri yaratılmaktadır.

Ereğli'nin şeklen %30 gerçekte yüksek kâr haddi karşısında benzer Avrupa mamullerinin C.I.F. İstanbul fiyatının dikkate alınacağı romantik bir dilekten öte değildir. Kaldı ki, C.I.F. İstanbul fiyatı dahi demir çelik yarı mamulleri üreten teknik olarak son derece modern bir kuruluşun öğüneceği bir fiyat değildir. Çünkü nakliye masraflarının önemli bir miktarda olduğu bu gibi mamullerde

rasyonel modern tesis, gerçek borsa fiyatları temeline göre FOB fiyatları esas alabilmelidir! Modern tesislerde C.I.F. ve F.O.B. fiyat farkı neden?

Böyle bir tekel firmanın kuruluşunda hükümetin tutumu, bu istismar düzeninin yaratılmasını kolaylaştırıcıdır. Çünkü, kurucular anlaşmasına göre kurucular dışında kalan hisselerin yerli, yabancı özel kişilerin taahhüdüne arzı ile Türk parası sağlanamazsa hükümet bu parayı yeni şirkete vâdesi ortalama olarak 20 yıldan önce hulûl etmeyecek ve faiz oranı, Amerika Birleşik Devletlerindeki ikraz müesseselerince yeni şirkete uygulanacak faiz oranım aşmayacak açık kredi suretiyle ikraz edecek veya ikrazını sağlayacaktır. Dikkat edilirse sözü edilen farkı bu fakir millet finanse ederek kapayacak (ortak olarak değil); Türk piyasasındaki yüksek faiz haddi düşünülürse Amerika'daki faiz haddinden yapılacak ikraz halkımıza ayrı bir yük olacak; ve benzer kurumlarda ortaklıkta yürüyen Devlet murakabesi bu kurumda olmayacak; şirketin muhasebesini bir Amerikan firması tutacak; %6'lık bir kâr dağıtımını Türk Maliyesi garanti edecek; kuruluş ve tevsi esnasında bazı vergi ve harç muafiyetleri olacak; vs. En güzel yanı da böylece kurulan tekel niteliği taşıyan firmanın devlet hisseleri 7 yıl içinde ve ilk yıllarda hem de ihraç fiyatından yerli ve yabancılara satılacak olmasıdır!...

Şimdi bütün bu şartlarla AID'nın tek memlekette tek firmaya verdiği en büyük kredi övgüsüne karşı diyeceğim ki, bu şartlarla daha da büyük krediyi Hindistan'a, Mısır'a, Irak'a, Cezayir'e, Afrika'da doğan yeni milletlere verseniz kabul ederler miydi? Türkiye kusurların fazilet diye yutturulduğu bir ülkedir.

Büyük firmalara karşı şüphe ile bakan Amerikan halkının Antitröst kanunlarına göre böyle tekel firması Türkiye'de kurulabilir miydi? Sorunun cevabını Amerikalılara bırakıyorum ve yukarki teklifimi tekrarlıyorum. Türkiye ekonomisinin bel kemiğine giren bu kuruluş, egemenlik adına ulusa mal edilmeli yani devletleştirilmelidir. Bu Türk-Amerikan ilişkilerinin daha haysiyetli oluşunun bir şartıdır.

9 Ekim 1964 / **YÖN**

Politikacılara Sunulur: 3

DIŞ TİCARET

Büyük Soygun Yolu: 1

Ondokuzuncu yüzyıl tarihi bir kategoridir; yani Dünyamız o şartları bir daha yaşamayacaktır! Ve şartların ortaya koyduğu ilişkilere dayatılmış teoriler, modası geçmiş teorilerdir. Ancak değişen şartların da getirdiği ilişkileri kapsayan teoriler yaşayabilecektir. İlim tarihine şöyle bir bakınca genel olarak şunu görürüz. Eski Greklerde gerçek diye kabul edilenler Ortaçağda gerçek dışı sayılmış; Ortaçağın gerçekleri Rönesans'tan sonra reddedilmiş vesaire... Burada verilecek klasik örnek şudur: Eflatun'un, Aristo'nun gökcisimlerinin hareketini izah eden teorileri, Ortaçağ teorilerinden farkeder. Rönesans ve sonrasında Galile, Kopernik, vesaire Newton'dan farkeder, ve Newton'ın doğal ilimler sahasında kurduğu "mutlak", Einstein'la tahtından iner; yani mutlak zaman ve mekân felsefesi sona erer. Onun için artık "mutlak öldü" denilecektir. Fizik alanındaki bu devrimi, yani mutlağın ölüşünü bir yandan, atom çekirdeğinin parçalanması ile insanlığın elde ettiği gücü, öte yandan düşünceye katarsak, dünyamızın yeni bir tarihi kategoriye girdiğini kolayca anlarız. Bunların dünyamıza getirdiği şartları dikkate almayan sosyal ilim, sadece soyut bir model olarak kalacak ve gerçekle ilişkileri açısından ilim müzesine kaldırılacaktır; ya da skolastik niteliğinde kalacaktır.

Bu biraz fantastik görünüşlü gezinmeden aşağıya, konumuza inelim.

Yukarıda demiştik ki, Ondokuzuncu yüzyıl tarihi bir kategoridir, onun şartları diğer yüzyıllara benzemez. Buna dış ticaret açısından bakınca aşağıda gösterilecektir ki, Ondokuzuncu yüzyılda ileri

ülkeler ile geri kalmış ülkeler arasındaki dış ticaret ve gelişme yolunun yapısı çağımızda değişmiştir. Bu yazı serisinde önce bir yandan bunun gerçek nedenlerini ortaya koyacağım; ve öte yandan da klâsik ve modern denilen dış ticaret teorilerinin dünya gerçeği açısından nasıl soyut modellerden ibaret olduğuna işaret edeceğim. Bunların genel olarak yapılmasından sonra, gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler arası ticaret çerçevesi içinde Türkiye'nin durumunu belirteceğim. Ve anlatacağım ki, Türkiye içinde bulunduğu sosyal sistemin gereği olan dış ticaret rejimi ile kalkınma imkânlarından mahrum kalmakta, yolunmakta, aldatılmaktadır. Mustafa Kemal, Yunanlıların İzmir'de denize dökülmesinden hemen sonra artık asıl güç savaşın, ekonomi savaşının başladığını bildirmişti. Ülkemiz sözü edilen ekonomi savaşını başaramamış ve bu güne gelmiştir. Açıkça ifade edelim, dış ve iç politikadaki bütün başarısızlıkların en önemli kaynağı, ekonomi savaşındaki yenilgidir. Kısaca Türk İstiklâl Savaşı ekonomi yönünden henüz tamamlanmamıştır. İşte bunu anlatabilmek için Türkiye kısmına geçmeden önce, bu yazı ile Ondokuzuncu ve Yirminci yüzyıllarda gelişmiş ve gelişmemiş ekonomiler arasındaki dış ticaret teorilerini değerlendirelim.

1- Dünya Dış Ticaretinin Yapısı

Ondokuzuncu yüzyılda, Avrupa'nın gelişmiş ya da gelişmede olan sanayi ülkeleri ile dış ticaret yapan gelişmemiş ülkelerden bir kısmı gelişmiş, diğerleri ise fakir kalmakta devam etmişlerdir. Geçen yüzyılın başlangıcında fakir olan ülkeleri iki gruba ayırabiliriz:

a) Birinci grup, o zaman dünyanın hakim ekonomisi olan İngiliz İmparatorluğu metropolü ile yakın bağları bulunan ve halkının çoğunluğu İngiliz asıllı muhacirler olduğu ve otokton halkın sadece ilkel yerlilerden ibaret olduğu ülkeler. Bunlara "yeni yerleşilmiş" ülkeler denilmektedir.

b) İkinci grup ise, gerek İngiltere'nin ve gerekse onunla geriden sanayileşme yarışına giren Batı Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinin ticaret yaptığı fakir ülkelerdir.

Birinci grup ülkeler İngiliz toplumu dışında sayılmamış onun bir

uzantısı olarak kalmıştır. Ve bu grubun ekonomisi, imparatorluk içinde anavatan (İngiltere) ile birbirini tamamlayıcı ilişkilerle dış ticaret yapmış ve gelişmiştir. Bu yeni ülkeler şunlardır: Kuzey Amerika, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda. Öyle ki, bu ülkeler, bir yandan hakim İngiliz sanayi ürünleri için pazar olurken, öte yandan da İngiliz sanayinin talep ettiği ilkel maddelerin ihracatçısı olmuşlardır. Özellikle İngiliz sermayesinin yatırıma aktığı bu ülkeler, İngiliz ekonomisi ile adeta *bütünlenmiş* ve Ondokuzuncu yüzyılda sadece bu ekonomiler gelişme yoluna girmiştir. Bunlar dışında kalan ikinci gruba giren Orta ve Güney Amerika, Afrika ve Asya'nın hemen de bütün fakir ve eski, sömürge ya da yarı sömürge ülkeleri, sanayi ülkeleri ile dış ticaretlerinde gelişememiş, fakir kalmış, sömürülmüşlerdir*. Geçmişe ve bugüne baktığımızda açıkça görülüyor ki, hakim İngiliz ekonomisi ile karşılıklı olarak bütünlenememiş hiç bir fakir ülke kalkınamamıştır. Bunun nedenini, birinci grubun ortak yanlarını göstererek ortaya koyabiliriz. Şöyle ki, bir ekonominin gelişmesini tayin eden etkenler, faal denilen nüfusun teknik bilgi seviyesi ve bu nüfusun bütün nüfusa oranı, doğal ekonomi kaynaklarının bolluğu, sermaye stokunun miktarı ve sosyal çevredeki kurumlardır. Bunlar açısından baktığımızda birinci grup ülkelerin ortak yanları şunlardır: Bu ülkelere zamanın ileri tekniği, İngilizler eliyle gelmiştir. Faal nüfusun, yani üretime katılabilen nüfusun bütün nüfusa oranı yüksek ve ekseriyeti İngiliz asıllıdır; ayrıca bütün nüfus azdır. Doğal üretim kaynakları boldur, zengindir... İngiliz sermayesi denizaşırı ülkelerde en fazla bu ülkelere gitmiştir. Sosyal çevre ise, İngilizlere has benzer kurumlar ve onların İngiltere'yle ilişkilerinden meydana gelmiştir.

Bütün bunların sonucu, iktisat tekniğine göre, "emeğin verimliliğinin yüksek olmasıdır" Ve bu, sermayeyi çekmiş ve daha fazla sermaye birikimi sağlamıştır. Yukarıki şartları bulunmayan diğer fakir ülkeler, fakir kalmaya devam etmişlerdir. Bu ülkelerin kaynaklarının sömürülmesi için bazı bölgelerinde yatırım yapılmış,

* Belki akla bir Japonya gelebilir. Çok özel bir durumu olan bu ülke Osmanlı İmparatorluğu ile mukayeseli olarak ileride başka bir yazıda ele alınacaktır.

fakat ekonominin bütününe yararlı olmamıştır. O bölge ile büyük geri kalan bölgeler ayrı iki ekonomi haline getirilmiştir: "İkili ekonomi" denir buna iktisatta. Burada şunu hatırlayacağım: Ondokuzuncu yüzyılın sosyal şartları içinde sanayi ülkelerinde de iç sömürme olmuş ve bu sermaye birikimine yol açmıştır. Fakat iç sömürme Batı'da sosyal sınıf mücadelelerini getirmiş ve iç sömürme azalmıştır. Fakat dış sömürme devam etmiş; ve uluslararası arenada bugünün en önemli mücadelesi dış sömürmeye karşı yapılmaktadır. Ayrıca geçen ve bu yüzyılda sömürgeler için sanayici ülkeler arasında zaman zaman savaşlar olmuştur. En önemlisi sanayileşme yarışına katılamayan ya da katılmasına engel olunan ülkeler bağımsızlıklarını kaybetmişlerdir. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu bu yarışın dışında kalmış ya da bırakılmış olduğundan daha ondokuzuncu yüzyılda yıkılmıştı. Uluslararası kuvvet dengesiyle, bu yıkılış, haysiyetsiz bir biçimde devam etmiştir. Bizler daha ilkokullardan başlayan "Padişahların ülkemizi sattıkları" sloganları ile neden yetiştirildik. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlığına kavuşmaya savaşan eski sömürge ve fakir ülkeler bugün, Mustafa Kemal'in tıpkı İzmir'de söylediği biçimde bir mücadelenin içindedirler. Ve Türk dış politikacısı bu ülkelerin karşısına utanmaksızın çıkmıştır!

Çağımızın gelişmemiş ekonomileri açısından dış ticaret yapısı ile ilgili önemli bir olay şudur: Dünya harbinden sonra (kare konjoktürü hariç) sanayi ürünlerinin fiyatı ilkel maddelerin (madenî ve tarımsal) aleyhine artmıştır. Petrol, bakır, kalay gibi bir kaç stratejik maden hariç tutulduğunda bu temayül istatistiklerde açıkça görülür. O halde, sanayi ürünleri satan ülkeler, ilkel maddeler satan ülkelerle dış ticaretle zaman içinde daha kârlı çıkmış bulunuyorlar. İktisat dilindeki deyimle "dış ticaret hadleri" ilkel maddeler satan ülkeler aleyhine değişmiştir. Yani, fakir ülke, sanayi ülkelerine ilkel maddeler satıp onlardan sanayi ürünleri alırsa, bu mübadeleyi önceşine göre kayıpla yapacaktır. Yapılan bir hesaba göre gelişmemlerin bu yoldan kaybı kendilerine yapılan yardımlara yakındı. Bunun çeşitli nedenleri vardır: a) Zamanımızda endüstride ilkel maddeler yerine "onlar kadar iyi hattâ daha iyi" sayılan sentetik

mallar kullanılmaya başlamıştır. Halbuki ondokuzuncu yüzyılda İngiltere sanayiine ilkel maddeler büyük ölçüde ithal yoluyla sağlanırken onların sentetiklerini üretebilecek kimya sanayi henüz doğmamıştı. b) Önce kullanılmış metallerin sanayide yeniden kullanılma imkânları artmıştır; hurdacılık gelişmiştir. c) Ekonomiler geliştikçe, daha doğrusu gelirler arttıkça, artan gelirden yoğaltıcıların (müstehliklerin) tarımsal mallara talepleri gittikçe azalır (yani gelir elastikliği düşüktür). d) Gelişen ülkelerde millî ürün içinde "hizmetler kesimi" gittikçe büyümektedir. Bu sebeple millî gelir artışı, ilkel maddeler talebinden süratli olmaktadır. e) Ayrıca gelişmiş ülkelerde sanayi, fazla ilkel madde kullanılanlardan, az kullanılanlara kaymaktadır. (Makine ve kimya sanayii gibi). f) Nihayet zamanımızda gelişmiş ülkelerin de de ilkel madde ürettikleri ve özellikle bunların tarımsal olanlarını himaye siyaseti güttükleri bir gerçektir. Bütün bu sebepler, dış ticarette ilkel maddeler ihraç edenler için Ondokuzuncu yüzyıldan farklı bir durum meydana getirmiştir. Kısaca ilkel maddelerin piyasası nisbî olarak gittikçe daralmaktadır. Yani, bu malların ihracına dayanılarak bir ülkenin dış ticaretle gelişmesi sağlanamaz (Myrdal, Nurkse, vs.) (Türkiye'nin ihracatı bu çeşit mallar üzerine temellenmiştir).

Bu değişikliğe ilave olarak geçen yüzıldan bu yana dünya dış ticareti de nisbî olarak gittikçe daralmaktadır. Aşağıdaki oranlar (doğu bloku hariç) dünya dış ticaretinin değişimini göstermektedir*.

Yıllar	Değişim Oranı (Yüzde)
1850-1880	270
1880-1913	170
1928-1958	57

Demek ki, zamanla mutlak dış ticaret artışını nisbî azalış izlemektedir.

Dünya dış ticaretindeki bu nisbî daralmanın yanında, çağımızda şöyle bir temayül de mevcut: Petrol ihraç eden ülkeler de dahil

* Kaynak: R. Nurkse. **Patterns of Trade and Development** S. 19.

sanayileşmemiş ülkelerin ihracatının dünya ticaretindeki oranı azalmakta, ithalatın ise artmaktadır. (Bu hesaba doğu bloku dahil değildir.) Fakat aradaki açık, yani *ihraç edilen değerden fazlasının ithali, sadece dış kredi ya da yardımla sağlanır.* Bu basit ifade kafalarımıza iyice kazılmalıdır ki, oradan çıkmasın. Çünkü burada gelişmemiş fakat gelişmek isteyen fakir ülkelerin *paradoksu yatmaktadır.* Öyle ki, kalkınmak isteyen bu eski ve kalabalık nüfuslu ülkeler, emeğin verimliliğini artırmak için sermayeye muhtaçtırlar. Fakat dünyamızdaki "*kuvvet politikası*", sebebiyle dış sermayenin gelişi tavizler verilerek sağlanabilmektedir. Bu paradoksu gören ve çözümünü amaç alan devletler, bağlantısızlık politikasına yönelmektedirler. O zaman Hindistan'ın neden aynı masrafla demir ve çelik endüstrisinde bize göre iki kat kapasiteli tesisler yaratabildiğini anlayabiliriz. Öyle bir dış ticaret dünyası ki, ilkel maddeler satarak hem dış ticarette ziyanlı çıkacaksın, hem de yabancı sermayeyi mutlak sayıp sömürüleceksin. Öyle ki, yabancı sermayenin *önemli olanı* sadece petrol ve diğer stratejik kaynakların stok ve üretimini kontrol için gelecektir. Böylece dünya kaynaklarının kontrolünü yapanlara fakir ülkenin kontrolünü de teslim etmiş olacaksın: İşte bunun ismi "yeni emperyalizm"dir. Ayrıca petrolü olmayan sanayileşmemiş ülkelerin durumu daha da zordur.

İlkel maddelerin dış pazarları nisbî olarak gittikçe daralırken artan nüfus ile birlikte kalkınmak isteyen gelişmemiş fakir ülkelere iki yol sağlık verilmektedir: a) Dış piyasası olan yarı mamul ya da mamul mallar üretecek biçimde ihracat kesiminin yapısını değiştirmek (bir yandan da ilkel madde ihracını ehveni şer diye devam ettirerek). b) İç piyasaya güvenip ithal ikâmesi yolu ile sanayileşmek. Bu noktada pür dış ticaret teorilerine genel bir bakışın zamanıdır.

II- Dış Ticaret

Ticaret Soyutluğu

Temel alınan teori, klasik iktisatçıların "mukayeseli üstünlük teorisi"dir. Bu teoriye göre "serbest ticaret içinde, her ülke nisbî

olarak daha ucuza imâl ettiği malların üretiminde ihtisaslaşacak ve diğerlerinin ihtisaslaştığı malları ithal edecek" olursa, bir yandan dünya geliri artacak, öte yandan da her ülke bu çeşit ihtisaslaşmadan önceki hale göre daha fazla gelir sahibi olacaktır. Yalnız, ülke içinde üretim faktörleri mobilitesinin varlığında "dışsal" denilen ekonomilerin yokluğunda, tam rekabet şartlarının bulunduğunda yani tekelleri (kartel, tröst gibi) olmadığı da uzun dönemde gerçekleşebilecek bir teoridir bu. Ülkelerin kalkınmasına, tarihî sermaye stokunun birikim ve ilişkilerine ve bunun sonucu olan uluslararası tekellerin hakimiyetine baktığımızda Prof. G. Haberler'in de söylediği gibi, bu şartlar "ideal" ya da "ütopik"dir. Kısaca tavsiye edilen yol, 19. yy.da "atı alanlar Üsküdar'ı geçtiklerinden" açık yol değildir. Modern görüş, mukayeseli üstünlük teorisine dayandıktan sonra, mal ve hizmetlerin serbest dış ticareti ile üretim faktörleri fiyatlarının eşitleşmeye yöneleceği (Hecksoher-Ohlin) ya da tamamen eşitleşeceği (Lerner-Samuelson) teoremini öne sürer. Öyle ki, buna göre, serbest dış ticarette hem dünya geliri artacak; ve hem de faktör fiyatları farkı azalarak ya da kalkarak dünya gelirinin bölüşümü adil olacaktır. Fakat bunun için "ütopik" denen şartalar ve hattâ onu da aşan varsayımların varlığı gereklidir.

Özellikle Lerner-Samuelson modeli şunları var sayar: a) Her piyasada serbest rekabet var. b) Nakil masrafı yok. c) Teknik üretim fonksiyonu her ülkede (benzer ve birinci dereceden homojen). d) Her bir mal ya sermaye yoğun ya da emek yoğun üretim fonksiyonuna göre üretilir; ve her faktör her ülkede aynı kalitedir. e) Mal ve faktör miktarı aynıdır*.

Bu şartlar, Prof. F. Lutz ve G. Haberler'in dediği gibi, gerçek dışıdır. Teoriler kendi şartları içinde biçimsel olarak doğru olmakla beraber, o şartlar nasıl gerçekleştirilecektir? Zaten bir kısım şart basitlik gereğince varsayılmıştır.

Bugün fiilen mevcut mukayeseli üstünlük hali gelişmemişler aleyhinedir. Bu nasıl değiştirilebilir? Gelişmemişlerin ihracat yapışını değiştirerek denilebilir. R. Nurkse'nin sağlık verdiği gibi

* G. Haberler, **A Survey of International Trade Theory**. S. 18.

bunun gelişmişlerin daha çok makine, kimya sanayi ve hizmetler kesimine kayarak; gelişmemişlere ise daha basit tekniği olan daha kolay ve kaba mamul ve yarı mamul üreten sanayiin terki ile sağlanacağı ileri sürülür. Bu mukayeseli üstünlük teorisine uygun düşer denilmektedir. Fakat buna verilecek şu cevaplar karşılanabilir mi? 1) İşçi istihdamı meselelerinde son derece titiz olan gelişmiş ülkeler, gelişeceklere bu alanlarda üretimi, *bir mana ifade edecek kadar*, terk ederler mi? 2) Dünyanın büyük kısmını teşkil eden gelişmemişlere bu piyasalar kâfi gelir mi? 3) Gerçekte, gelişmişlik ve gelişmemişlik arasındaki fark biraz biçim değişikliğine rağmen, bu yoldan ortadan kalkmış olur mu? Bunlara olumlu cevap vermek, tarihî şartlar altında kolay olmasa gerek. Sadece uluslararası tekelleri düşünmek yeter! Onlara engel olacak hiç bir güç dünyamızda yoktur. Açıkça bu yol bana halk sloganı "ölme eşşeğim ölme yonca bitecek"i hatırlatıyor. Kaldı ki, bugün gelişmiş denen önemli sanayi ülkeleri (A.B.D., İngiltere, Almanya, Fransa gibi) başlangıçta himayecilik yapmış; yarışabilir olunca serbesti istemişlerdir. Tarih budur!

Öyle ise, esas alternatif iç piyasaya güvenerek girişilecek sanayileşmeye düşüyor. Bunun imkânı olup olmadığının cevabını, artan nüfusu ile gelişmek isteyen Türkiye'nin yukarda verilen izahata göre yerini bulup, dış ticaret açısından nasıl aldatıldığını gösterdikten sonra gelecek yazılarda vereceğim.

23 Ekim 1964 / **YÖN**

Politikacılara Sunulur: 4

DIŞ TİCARET

Büyük Soygun Yolu: 2

Geçen yazıda anlatmaya çalıştım ki, çağımızda, ilkel maddeler ihraç ederek fakir bir ülke gelişemez. Bunun sebebi dünya ilkel madde piyasalarında taleplerin nisbî daralmasıdır. Leyhte ilkel madde üretimine dayanan gelişmemiş ülke, diğer bir gelişme yolu olarak, ihracat kesimini bu gibi maddelerden yarı mamullere ve nisbeten basit ve kaba teknikle üretebilecek mamullere kaydırmak isteyebilir. Fakat bu gibi malların ihracı için de gelişmiş ülkeler piyasalara açık değildir. Çünkü gelişmemiş ülkeler ucuz emek dolayısıyla gelişmişlere oranla daha ucuza elde edebilecekleri yeni ihraç mallarını gelişmiş ülkelere satmak isterlerse, o malları gelişmiş ülkede üreten firmalarla rekabete girişmiş olacaklardır. Böyle bir rekabet, gelişmiş ülkede işsizliğe sebep olacak niteliktedir. Halbuki gelişmiş kapitalist ülkelerin sistem açısından en büyük korkusu işsizliktir. Böyle daha ilkel sanayi mallarının ileri sanayi ülkelerine ihracına işsizlik ihracı gibi bakılabilir. Bu yoldan işsizliğe geçici olarak dahi razı değildir gelişmiş ekonomiler! Nitekim Hindistan gibi bazı ülkeler, tekstil ihracı için ileri sanayi ülkelerinde piyasalara girmek imkânını bulamamıştır. Aynı sebeple, Türkiye dışarıya bir kaç balya kumaş satmakla büyük kumaş ihracatçısı ülke olabileceği ümidine kapılmamalıdır bence.

Öyleyse gelişme için hangi yol kalıyor geriye? Tek yol; o da esas olarak dış değil, iç piyasaya dayanarak sanayileşme yoludur (Nurkse). Acaba bu üçüncü yoldan gelişme Türkiye'ye açık bir yol mudur? İleride göstereceğim ki, halen yürütülegelen sosyal sistemle ülkemiz bu yolla da kalkınamayacaktır. Kalkınmayı bir yana bırakınız, kronik devamlı dengesizlikler içinde çırpınıp

duracaktır. Halbuki gerekli bünyesel kararlar alınabilirse bu üçüncü yol, sanayileşerek kalkınmaya götürecek asıl yoldur. Ve ancak sanayileştikten sonradır ki, diğer gelişmiş ülkelere mal satabilme imkânı açılacaktır. Çünkü uluslararası ticarette gözlenen bir belirli eğilim de şudur: Her ne kadar bir yandan dünya ticareti nisbî olarak daralmakta ve gelişmemiş ülkeler ile gelişmiş ülkeler arası ticaretin yapısı gelişmemiş aleyhine değişmekte ise de, gelişmiş ileri sanayi ülkeleri arasında ticaret artmaktadır. Bugün gelişmiş ülkelere, örneğin U.S.A.'ya tekstil satamayan Japonya oraya makine ve optik aletleri rahatça satabilmektedir. Öyle ise, açık formül şudur: Önce iç piyasaya güvenerek sanayileşme ve sonra büyüyen dış ticaret. Bunu sağlamanın açık şartı, yerli piyasaların devamlı olarak genişletilebilmeleridir. Bu nasıl gerçekleşir? Aşağıda bunu arayacağız:

I- Tarım ve Sanayiin Birlikte Gelişme Zorunluğu

1- TOPRAK REFORMU ŞARTTIR.

Ekonomi, genellikle sanayi ve tarım kesimlerine ayrılır. Bunlar da kendi içlerinde alt kesimlere bölünürler. Gelişmiş ekonomilerde ayrıca hizmetler kesimi "üçüncü kesim" olarak önem kazanır. İç piyasalara dayanılarak geliştirilmesi istenen bir ekonomide tarım ve sanayi kesimleri ana kesimler olarak birbirlerini tamamlar olmalıdır. Bu tamamlaşma içinde iki kesim birbirlerini destekleyerek karşılıklı gelişebilecektir. Bu ekonominin büyümesinden başka bir şey değildir. İktisat ilminde ta fizyokratlardan beri gelen iki gerçek yan yana konduğunda yukarki ifadeler açıklık kazanacaktır. Bunlardan birincisi üretim kesimlerinin birbirine karşılıklı bağlılığıdır. İkincisi de sermaye teorisinde sermayenin en öz biçiminin tarımsal gıda maddeleri halinde gözükmesidir; öyle ki, yeni yatırım ve üretimde ürün elde edene kadar geçecek "üretim dönemi" boyunca işçilerin beslenmesini (geçimini) sağlayacak yiyecek maddelerinin kendisi sermayedir. İşte bu biçim sermayeyi daha yeteri kadar sağlayamayan bir ülke, sanayileşmenin adını etmemelidir. Şu halde ekonomide tarımsal nüfusun beslenmesi dışında yeni sanayi kesimi işçilerinin, üretim döneminde beslenmesini sağlayacak, bir kısmı da "*fazla*" olarak üretilmiş olmalıdır ki, bu,

birikimin özü ve yatırımın kaynağından başka birşey değildir. İşte bu sağlandığında sanayide büyüme yolu açıktır. Petrol gibi bazı metallere sahip olamayan gelişmemiş ülkelerin temel birikimi bu yoldan gelir. Öyleyse tarım kesimi sanayi kesiminde ihtiyaç duyulan gıda maddelerini arzedebildikçe ve bunun karşılığında sanayi mamulleri alabildikçe, bir yandan iki kesim birbirinin ürünlerini talep ederek ve bunu gittikçe artırarak yaparken, aslında iç piyasalar büyüyecek ve öte yandan da ekonomi gelişecek, yani milli gelir artacaktır. Burada denge bakımından önemli nokta iki kesimin birbirinin mallarına olan taleplerin gelir elastikliğidir. Talebin gelir elastikliği şudur: Gelirde meydana gelen bir artış ya da azalış dolayısıyla herhangi bir malın talebinin hassasiyet derecesi. Öyle ki, bu hassasiyet gelir artışı ile bazı mallara talebin diğerlerine oranla daha fazla artışına sebep olabilir. Genellikle sanayi mamulleri talebinin gelir elastikliği, gıda maddelerinin (ilkel maddelerin çoğunun) elastikliğinden daha büyüktür. Yani ekonomi büyüdükçe (gelir arttıkça) artan gelirin daha büyük kısmı sanayi mamulleri talebine ayrılacaktır. Şu halde dengeli bir büyüme isteniyorsa, iki kesim büyürken bu elastiklik farkları dikkate alınmalıdır*.

Yukarıda söylenenleri bütün içinde düşündüğümüzde toprak reformunun derhal yapılması gibi bir yargıyla hemen karşı karşıya geleceğiz. "Eğer bir ülke yüksek nüfus artış oranı ile beraber çok fakir ise, böyle bir ülke daha az fakir ülkeye oranla, belli bir miktarda sanayileşmeyi desteklemek için daha fazla tarımsal ilerlemeye muhtaçtır." Çünkü, zaten düşük gıda olarak yaşayan büyük tarımsal nüfusun beslenmesini sağlayacak üründen sonra "bir fazlalık" kalabilmesi için tarımsal üretimin büyük ölçüde artması gerekir. Halbuki ekonomi geliştikçe sanayileşmeyi destekleyecek tarımsal ürün fazlasına daha düşük oranda ihtiyaç duyulacaktır. Fakat biz gelişmemiş ülkelere baktığımızda ne görüyoruz? Ne göreceğiz! Tarımsal üretim metodları genellikle ilkeldir; ve tarımsal çevre ortaçağ bozuntusu bir düzenden ötede değildir. O halde, sanayileşme için tarım kesiminde reform kaçınılmazdır. Hele ortaçağ

* Dengeli olmayan kalkınma ya da bazı kesimlerdeki büyük çapta yatırım dahi tarım kesiminde "fazla"nın yaratılmasını gerektirir.

düzeni niteliğindeki sosyal yaşayış ve gelir bölüşümünün adil olmadığı dikkate alınırsa, geniş anlamı ile Toprak Reformu kaçınılmazdır, yani hem işletme ve hem de sosyal çevre açısından reform. Elbette sanayileşme isteniyorsa!

Konuyu hemen Türkiye'ye indirelim: Türkiye nüfusu süratle artan çok fakir bir ülke midir? Evet. Çünkü fert başına düşen milli gelirimiz Afrika'nın ve Asya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlığa kavuşan sadece birkaç ülkesiyle yarışabilir. Kaldı ki, bu fakir yurdumuzda gelir bölüşümü de son derece kötüdür. Evet Türkiye kırkbir yıla rağmen, utanılacak kadar fakirdir. Çünkü, Türkiye'nin hububat üretimi hava şartlarının uygunluğu ile rekor seviyesine çıktığı 1963 yılında, ne tuhaftır ki Amerika'dan buğday ithal ettik. 1953'de rekor sayılan tarımsal ürün ile Menderes öğünmüştü; ve CHP'liler Allah vergisi olduğunu söyleyerek tenkit etmişti Menderes'i o zaman! Ne tuhaftır ki, tam on sene sonra 1963'de benzer olayla İsmet İnönü öğünmüştür. (Gazeteler: 1963 gelişme hızı).

Ve tarım kesiminin sanayileşme için büyük önemine rağmen Türkiyemizde "dağ fare doğurmuştur": Pilot bölge Toprak Reformu!

Zaten başka ne bekleyebildiniz bu düzenin yöneticilerinden.

Olumlu bir Toprak Reformu kararını alabilecek kudretin kaynağı "Halk Egemenliği" nerededir? O egemenlik sadece potansiyel olarak vardır Türkiye'de. İsmet İnönü şahsen olumlu reformlar istese de bastığı kudret tabanı reformlara karşıdır. Çünkü aslında olumlu reformlar bu tabana karşıdır. Ve İnönü ancak bunu bilecek kadar kısa görüşlüdür.

Ülkemizin güçlülüğü ve mutluluğu ise, reformlara karşı olan zümreden iktidarın halka gerçekten şartsız devredildiğinde sağlanacaktır. Yani ulusal kararları gerçekten halk alabildiğinde. Ben politikacılarımızı böyle olumlu devrediş içinde görmedim göremiyorum. İşittiğimiz sadece "yavaş yavaş" slogandır; tıpkı Batılıların özellikle Amerikalıların Türkiye'deki sosyal yaşayışın temposu ile alay etmek için söyledikleri ve bir vakitler pek moda

olan "yavaş yavaş" gibi! Beyler, devam ediniz iktisadın kurallarına karşı bu gülünç savaşa! Sizlere sadece Moliere değil, Cervantes de gerek.

Türkiyeye bu değinmeden sonra, esas konumuza çıkalım tekrar. Diyordum ki, sanayiin gelişmesi tarım kesiminin gelişmesine bağlıdır ve bunun için toprak reformu kaçınılmaz şarttır. İki kesim karşılıklı olarak büyürken (iktisatta buna "bağlı büyüme" denir) aslında ekonomide tasarruf hem tarımsal ve hem de sanayi kesiminde artmakta ve artan tasarruf yatırıma dönüşmektedir. Unutulmamalıdır ki, sanayileşme yatırım ile olur ve yatırımın da tek kaynağı gerçek (reel) tasarruftur; yani önce üretilen mal ve hizmetlerin yoğaltılmayan (istihlak edilmeyen) kısmı; buğday, kömür, demir, deri gibi; yani para değil. Çünkü yatırımda kullanılacak olan gerçekte para değil, tasarruf edilmiş mallardır. Buradan, yerli piyasaya dayanarak gelişmenin diğer şartına geçelim.

2- İTHALATIN YAPISI DEĞİŞMELİDİR

Sanayileşme, ithal yoluyla (makine, alet gibi) sermaye mallarının getirilebilmesi ile yürütülür. Bu amaçla, ilkel madde ihracıyla zaten kayıpla yapılan dış ticarette elde edilen dövizlerin rasyonel kullanılması gerekir. Bu ise, gelişmemiş ülkenin üretim kapasitesini arttırıcı yatırımlar için gereken makinalar gibi sermaye malları ithaline döviz tahsisini zorunlu kılar. Bu demektir ki, fakir ülke çoğu lüks sınıfına giren yoğaltım (istihlak) malları ithalinden vazgeçmeli ve bunlardan kaçınılmaz olanları minimuma indirmelidir. Fakat fakir ülkede, yoğaltım malları ithalini tahdit ederek yatırımlar arttırılmak istendiğine göre, kısılan ithalat yanında aynı zamanda tasarrufu arttırmak şarttır. Yoksa, ithal tahdidine rağmen toplam yoğaltım azalmamış ve dolayısıyla toplam gelirin (milli gelirin) yoğaltılmayan kısmı olan toplam tasarruf, daha doğrusu neticede yatırım artmamış olur. Bu aşağıda daha iyi belirtileceği gibi, Türk iktisat politikasını uzun süre yürütmüş olanların anlayamadığı bir gerçektir.

Beri yandan da ithalatın sermaye mallarına kayması (Türkiye'de halen olduğu gibi) sermaye malları ve sanayi hammaddesi adı

altında, aslında hangarlarda bir makas atmak, iki vida sokmak, üç de çekiç darbesi indirmekle yürütülegelen ve çoğu lüks yoğaltım malı montajında kullanılacak maddeler ithalatı biçiminde olmamalıdır. Bu montaj işlemleri sonunda elde edilen lüks mallar kalite de dikkate alındığında yabancı benzerlerinden çok pahalıdır Türkiye'de. Neden? Bunu ilerde daha iyi anlayacağız.

Özetlersek, bu yüzyılın fakir ülkelerine açık yol görünen yerli piyasalara dayanarak kalkınma istendiğinde: a) Tarım ve sanayi kesiminin birbirine bağlı olarak gelişmesini sağlamak gerekir. Bunun için önce ilkel üretim metodlarıyla ortaçağ düzenindeki tarım alanında reform şarttır. b) Ve mevcut ithal imkânlarını iç tasarrufla birlikte daha çok sermaye mallarına kaydırmak ayrıca gereklidir.

Eğer tarımsal ürün arttırılamıyor, ilkel maddeler ihracıyla yeterli sermaye malları ithal edilemiyorsa, acaba dış yardım ya da krediler fakir ülkenin kalkınmasına ne derece yararlı olabilir? Burada dış ödemeler açığı, yardımlar ve kalkınma hikayelerine gelmiş bulunuyoruz. Göstereceğim ki, Türkiye için bugünkü sistemle bunu sağlamak da imkânsızdır.

II- Dış Ticaret Açığı, Dış Krediler ve Kalkınma Hikayesi

1- Dış Ticaret Açığı Neden Olur?

Bu iki genel şarta bağlıdır: a) Ekonomide toplam harcamalar, toplam arzı aşarsa, yani toplam talep kullanılabilir gelirden fazla olursa. Fazla harcama ya da fazla talep "massedebileceği" mal ve hizmet bulamadıkça, bir yandan ithal mal ve hizmetlerinin yüksek gelir elastikliği sebebiyle onlara olan talep artacak, beri yandan da yerli ürünlerin fiyatları yükselecektir (enflasyon denir buna). Bu yükseliş, sözkonusu ülkenin ihraç mallarında da olacağından genellikle ihraç imkânlarını azaltacaktır. Demek ki, ithal mal ve hizmetlerine talep artarken onları satın almada kullanılacak kaynakları sağlayacak ihraç imkânları tıkanacaktır* Böylece

* Talebin fiyat elastikliği küçük olan bazı mallarda fiyat yükselişi dıştan geliri arttırıcı olabilirse de bu çok özel bir haldir. Bu dereceye kadar Brezilya'nın kahveden yaptığı gibi.

ekonomi dış açık vermeye hazır hale gelecektir. Eğer kullanılabilir gelire (Y) massedici harcamalara yani yoğaltım (istihlak) ve yatırım harcamalarına (E) ve aradaki dış ticaret açığına sebep olacak farka da (B) dersek, dış ticaret açığının birinci şartı şöyle ifade edilir:

B=Y-E

Öyleyse (Y) den daha büyük bir (E), açığın kaynağı olarak (B) yi doğurur. (E) nin (Y) den büyük olmasını basit bir benzeti ile şöyle anlatabiliriz: Ekonomi ayağını yorganına göre uzatmamakta ve ayak dışarda kalmaktadır. Halbuki yorgan (Y) kadardır. Fakat bu birinci şartın varlığı fiilen dış ticaret açığının gerçekleşmesine yetmez. Bunun için ikinci bir şart gereklidir. b) İkinci şart, yukarki duruma varan bir ülkeye çeşitli yoldan dış kredi verecek ülkelerin varlığıdır. Geçen yazıda da söylediğim gibi, kafalara kazılarak yerleştirilmesi gereken bir gerçek şudur: Bir ülkenin ihraç ettiği mal ve hizmetler değerinden daha fazla değerde mal ve hizmet ithal edebilmesi, yani açık verebilmesi, ancak dış ülkelerin, ithal fazlası fark kadar kredi vermelerine bağlıdır. Eğer gerçekleşen mal ve hizmet ihracına (X) ve ithaline (M) denirse ve ithal değerleri, ihraç değerlerinden büyük ise,

Açık= M-X=Dış Kredi

olur. Kısaca dış kredi olmayınca, bir ülke dışarıya sattığından daha fazlasını dışarıdan satın alamaz. Burada dış kredilerin rolü üzerinde biraz daha duralım.

Dış krediler: Yukarıda sözünü ettiğimiz yorganın boyunu uzatmak için, yani kullanılabilir geliri büyütmek için talep edilir; dış ticarette kısa dönemli olarak ithal fazlalarının finansmanı için talep edilir. Ayrıca dış kredinin "zorla kredi" haline getirilebilmesine değinelim. Diyelim ki bir ülkenin ithalatçıları bedeli kısa vade sonra ödenmek üzere dışardan mal ithal etmişlerdir. Fakat yanlış bir ekonomi politikası, sebebiyle döviz gelirleri eksik kalmış ve bundan dolayı ithal borçlarını ödemek için döviz yetmemiştir. Bu durumda ithalatçı firmalar kambiyo mercilerine borçlarını yerli para olarak yatırsalar da, fiilen döviz tahsis edilemeyeceğinden, vadesi

gelen dış kredi yabancı ülkenin ihracatçısının rızası olmaksızın "zorla kredi" ya da "gayri iradi kredi" haline dönüşecektir.

Tekrar esas noktaya dönelim. Dış açığın olabilmesi için hem ayağın yorgana göre uzatılmaması ve hem de dış kredinin (isterse zorla olsun) bulunması şarttır. Şu halde içte ayağını yorganına göre uzatmamaktan enflasyon olsa da, dış kredi alınmadıkça dış açık olmayacak yani sadece ihraç edilen mal ve hizmetler değerine eşit ithalat yapılabilecektir.

Yukarda anlatılanlarla sosyal sistemimiz veri alıp hızla kalkınmak istendiğini de kabul edelim. Bu halde şunları göstermeye çalışacağım: Türkiye'de kapitalist bir tutumla kâr ve hem de aşırı kâr peşinde olan iş adamlarının tutumu ile (ki bu tutum sistem açısından normaldir) para kredi mekanizması zorlanacak ve ekonomiyi enflasyona itecektir. Ve şartları ekonomimizin verimliliği açısından uygun olmayan dış krediler alındıkça, yorgan ayağa kısa gelecek Türkiye için. Bu takdirde rahatça önereceğim ve göstereceğim ki, enflasyon ve dış ticaret ilişkileri yurdumuzu çeşitli biçimlerde dengesizliğe itecek, içten ve dıştan sömürülmesine yol açacaktır. Öyle ki, ekonomimiz, adeta bir limon gibi, dış kredinin uygun olmayan enjeksiyonları ile tekrar tekrar sıkılarak sömürülmüş olacaktır.

Bu ekonomik işleyişin sonuçları politika açısından politikacıyı anayasayı çiğnemeye rahatça götürür olacak. Dış ekonomik ilişkiler açısından ise bir yandan dış borçlar artacak; ve bu arada dışa sermaye ya da gelir kaçırmayı, sanki gerçek dış ticaret açığı imiş gibi, döviz tahsis ile bu fakir halka finanse ettirmek olacaktır. Dış borçların bir kısmı böylece yapmacık bir yoldan şişirilecektir. Böyle Alicengiz oyunu ile şişirilen ve bu ülke halkının iradesiyle ilişkisini kimsenin iddia edemeyeceği bu biçim dış borçları Türkiye ödemeli midir. Ben ödememelidir diyorum. İşte gelecek yazıda bunun nedenlerini açıklayacağım.

13 Kasım 1964 / **YÖN**

Politikacılara Sunulur: 5

DIŞ TİCARET

Büyük Soygun Yolu: 3

DIŞ BORÇLARIN HEPSİ TÜRK ULUSUNUN GERÇEK BORCU DEĞİLDİR

Önce, bundan evvelki yazıyı özetleyelim: Bir ülke ilkel maddeler üretip dışarı satarak kalkınamaz. İhracatı, nisbeten kolay teknik ve ucuz emekle üretilebilen mallar alanına kaydırarak da kalkınamaz. Geriye esasta iç piyasalara dayanarak gelişme yolu kalıyor. Ve bir ekonomi ancak geliştikten sonradır ki, gelişmiş ülkelere ileri sanayi mamullerini, büyük ölçüde ve nisbeten devamlı satabiliyor. İç piyasalarla gelişme, tarım ve sanayiin birbirine bağlı gelişmesi ile sağlanabilir. Sanayileşme için tarım kesiminin mutlaka bir "fazla" yaratması şarttır. Petrol gibi bazı madenleri büyük ölçüde ihraç edemeyen; ya da çok uzun vadeli, düşük faizli, siyasi tavizsiz dış kredi bulamayan fakir ülkeler, anlamlı bir tarımsal "fazla" yaratabilmek için mutlaka geniş bir toprak reformu yapmalıdırlar. Ayrıca, mevcut ihraç gelirleri ile (dövizlerle) ve alınabilen dış kredilerle ithalat sermaye mallarına kaymalı ve bu yurt içinde mutlaka tasarrufla birlikte olmalıdır.

1-VARSAYIMLAR

Yukarki şartların (Türkiye'de olduğu gibi), yerine getirilmediğini varsayalım (farzedelim); ki bu ekonominin bütün olarak veriminin düşüklüğü demektir. Şimdi bu ekonomik yapı yanında, aşağıdaki ilave varsayımlarla asıl iddiama geçeceğim ve bunu, Türkiye için göstereceğim. İlave varsayımlar:

a) Para teorilerinden "miktar teorisi" gelişmemiş ülkelere uygun-

dur. Miktar teorisine göre, ekonomide para miktarı arttıkça fiyatlar da aynı oranda artar; para miktarı azalırsa fiyatlar aynı oranda azalır. Gelişmiş ülkelerin aksine, gelişmemiş ülkelerde büyük çapta aylak (atıl) üretim kapasitesi, yeni yeni yatırımlara gitmeden üretimi artırma imkânı olmadığından tedavüle çıkan fazla paralar, fiyatları kolayca arttırır. Fevkalade hallerde (Kıbrıs buhranı gibi) paranın tedavül sürati bir süre azalabilir ve fiyatlar yükselmeyebilir, buhranın etkisi azalırsa tutulan paralar harcanır ve fiyatlar yine yükselir; meğer ki, başka sebeplerle üretim artsın. Öyleyse, varsayım şudur: Gelişmemiş ülkeler, daima enflasyonun sınırı üzerindedir; ve çabucak enflasyona girebilirler. (Türkiye'de olduğu gibi). D.Parti bunu anlamamıştı; fakat, "bize enflasyon var diyorlardı, kendimizi durgunluğun içinde bulduk" derken Ferit Melen'in de anlamadığı açıktır. b) Diğer varsayım hızlı bir kalkınma hızının istenmesidir. (Türkiye'de olduğu gibi) c) Kamu harcamaları yanında, aşırı kâr eğilimindeki özel kesim de para dolayısıyla kredi hacminin arttırılması için baskı yapacaktır. (Türkiye de olduğu gibi) d) Uzun vadeli, düşük faizle ve siyasi taviz verdirmeyen; kısaca ekonominin düşük verimliliğine uygun dış kredilerin sağlanamadığı varsayılacaktır. (Türkiye de olduğu gibi) e) Ekonomik kaynakların büyük kısmının, doğrudan ve dolaylı (birçok kamu kurumunda olduğu gibi) gerçek kontrolünün özel kesim tarafından yapıldığı varsayılacaktır. (Türkiye'de olduğu gibi)

2- İDDİA VE TÜRKİYE'NİN DURUMU

Yukarki varsayımlardan önereceğim iddia aşağıdakilerin bütünüdür: a) Öyle bir ekonomi, kalkınmak isterken enflasyona sürüklenecektir. (Bu aşırı kâr ortamıdır) b) Dış ticaret, dış borçla (kredi ile) kapanır gözü ile bakılınca, açık verecek ve ihracat azalır ya da aynı kalırken, açık artabilecektir. c) Paranın, iç değeri ile birlikte dış değeri düşmüş olacağından resmi kambiyo haddi ile gerçek kambiyo haddi arasında büyük fark olacak; enflasyon devam ettikçe bu fark artacaktır. Bu ise, döviz kaçakçılığını teşvik edecek ve resmi kurdan döviz tahsisi alanları derhal büyük servete kavuşturacaktır. Aşırı talep sebebiyle stokçuluk, karaborsa

kaçınılmaz olacak; bu dahi döviz kaçakçılığını mal ithal etmek; daha fazlasını tekrar kaçırmak üzere teşvik edecektir. d) Ekonomi dış ödeme güçlüğüne düştüğü için normal dış krediler alınamayacak; ancak dahildeki aşırı kârlar sebebiyle uluslararası "finans kapitali"ne büyük faizler (ya da komisyonlar) vermek suretiyle mal ithal edilebilecektir. Bu, böyle bir hale sokulan ülkenin iki yanlı soyulmasıdır. e) Nihayet kapitalist özentisi ekonomi, sisteminin kuralları dışına da çıkmaya mecbur edilerek, iki yanlı tavizli dış ticaret anlaşmalarına yöneltilecektir. f) Yukarda anlatılan ekonominin dengesizliği demektir. Bu aynı zamanda sosyal ve politik dengesizlik getirir.

Enflasyon sosyal sınıflar arasında gelir farklarını arttırır: Fakir sınıfların reel gelirinin bir kısmı iş adamlarına zorla transfer edilmiş olur. Bütün bu dengesizlikler, ortaya çıkan tenkitleri susturmak isteyen iktidarları, Anayasayı çiğnemeye kolayca iter. g) Çok önemli bir oluş, gelişmemiş ülkede yukarki ekonomik ve politik dengesizlikler sebebiyle, kamu kurumlarının gözü önünde, ithal ve ihraç yoluyla sermaye (ya da gelir), kısaca döviz kaçırırken, ülkenin dış ticaret açığı suni olarak şişirilir. Yani gerçek olmayan beyanlarla ithalatta fiyat yüksek gösterilerek, dışarıya gerçekte ödenmesi gerekenden fazla döviz transfer edilir; ihracatta ise satılan malın fiyatı düşük gösterilip yurda getirilmesi gerekenden daha az döviz getirilir. Bunlar dış ticaret açığını ve dış borçlar toplamını suni olarak şişirir. Ve bu tarz soygun, dış ülkelerdeki firmalar ve mali kurumlarla anlaşarak yürütülebilir. Ayrıca, ithal ve ihraç mal ve hizmetlerinin kalite ve miktarı üzerinde de oynamak yoluyla kaçakçılık mümkündür.

Yukarda yaptığımız varsayımlar Türkiye için doğrudur. Onlardan önerdiğimiz iddiaların da Türkiye için doğru olduğunu gösterelim şimdi. İddialarımın ispatında, "1948-1960" ve "1960 ve sonrası" olarak iki dönemi ele alacağım. Türk ekonomisi 1948'den bugüne devamlı dış ticaret açığı vermiştir. Bu açıklar, dış borçlar alarak kapatılmıştır. Bugün ise ülkemiz, bu borçları vadesinde ödeyemez hale gelmiştir. Ve aşağıda göstereceğim ki, bu borçların önemli bir kısmı Türk ulusunun gerçek borcu değildir.

1948-1960 DÖNEMİ: Ekonomi harp içinde biriken paraların harcamaya başlaması ile (tedavül süratinin artmasıyla), ayağını yorganına göre ayarlamamış ve 1948'de başlayan dış kredi ve yardımlarla (Marshal yardımı) dış açık başlamıştır. Bu iş, liberal dış ticaret politikasına geçildiği 1950'den sonra dış kredilerin de artması ile süratlenmiştir. Süratli kalkınma hikayesi 1953 den beri (ucuz para politikası) uygulanırken, yani para-kredi hacmi arttırılırken, fiyatlar yükselmiş enflasyona girilmiş; ihracat 1953'ten sonra düşmüş, kredi bulunduğu sürece dış açık olagelmiştir. 1954'-ten sonra, Türkiye'nin normal dış kredileri tükendiği halde önce kaçırılmış dövizler ve dış "finans kapitaline" verilen komisyonlarla "kredili ithalat" diye uydurma bir adla ithalat finanse edilmiştir. Enflasyon devam edip ithalata döviz tahsis edilemedikçe, yabancı ülkelerin alacakları, "zorla kredi" haline dönüşmüş ve bu yüzden birçok yabancı ülke firması iflas etmiştir.

Ne yazık ki, bu zorla kredi mekanizması, o tarihlerde Avrupa'da Türkiye'nin haysiyetini yaralayıcı sözler söylenmesine yol açmıştır. Resmi kambiyo hadleri ile karaborsa hadleri arasındaki büyük farklar sonucunda döviz kaçakçılığı artarken, herhangi bir kimseye resmi kur üzerinden yapılan döviz tahsisi, o kimseyi derhal milyoner yapmaya yetmiştir. Fiyatları yükselten para artışına devam edilirken, budala bir politika ile narh koyarak fiyatlar durdurulmak istenmiştir. Bu dönem; vitrinlerin boşaldığı, kuyrukların arttığı karaborsa ve vurgun dönemidir. Enflasyon geri alma imkânlarını azalttığından dış kredilerin iyice daralmasına sebep olmuş; ve dışa bağlı firmalar kapılarını kapatmışlardır. Bu arada kapitalist ülkelerle ticaret azaltılırken, zorunlu olarak doğu Avrupa ülkeleri ile iki yanlı takas ve kliring anlaşmalarına gidilmiştir.

İki taraflı anlaşmalar Türk mallarının satışını sabote eden şimdi burada konuyu uzatmamak için izah etmeyeceğim, reeksport işlemlerinin de sebebi olmuştur.

İçerideki dengesizlik ve hoşnutsuzluk karşısında Menderes meşhur imar politikasına girişmiştir. Bu plân, Merkez Bankası'nı zorla-

madan finanse ettirilmek istenirken başka bir hata yapılmıştır. Şöyle ki, Menderes'in "Kristof Kolomb'un yumurtası" dediği, sosyal sigortaların senelerdir birikmiş ve enflasyonda reel kısmının "massedildiği" fonlara el atıldı. Bugün benzer bir durum, Amerikalıların P.L. 480 tarımsal ürün fazlası yardımının iki kere kullanılmasında söz konusudur. Bunları gerçek tasarruf sanan Menderes, imar adı altında enflasyonu körüklemiştir. Ve buhranın yol açtığı tenkitleri susturarak iktidarı yürütme zorunda kalışıdır ki D.P.'yi anayasa dışına itmiştir. Aslında sistemin işleyişi sebep, anayasayı ihlal sonuçtur. Menderes trajik sonuna bu sebebi anlamadan gitti; kanaatimce onu asanlar da anlamadılar bunu. Diyorum ki; yirminci yüzyıl gelişmemiş ülkesinde, sosyal sistemin bu sonucu yaratan ve yaratacak olan etkenlerini değiştirmeden kimseyi asamazsınız.

1958'in 4 Ağustosunda, dış alacaklıların zoru ile D.P. önce ak dediğine kara diyerek meşhur kararlara imza attı. Bu, Türkiye'nin bağımsız olmadığının açık bir delili idi.

1960- ve sonrası: Durgunluk iddialarına rağmen dış açık arttı; 1963 yılı hafif bir enflasyon yılı oldu; ihracat artmadı, hatta azaldı. 1964 yılı da Kıbrıs olayı dolayısıyla paranın tedavül suretinin düşmesi yanında önemli fiyat yükselmesinin olmadığı, fakat bundan sonra olacağı bir yıldır. Şimdi ekonomi, batıya tekrar kapanmakta doğuya açılmaya mecbur kalmaktadır. Kanaatim bu sistem altında, Türkiye doğu ile de batı ile de ekonomik ilişkilerinde kârlı çıkmayacaktır. Şimdiye kadar olduğu gibi. Şimdi, 1948'den beri ithal ve ihraç yoluyla döviz kaçakçılığının önemine geliyorum.

3-HİLELİ DIŞ TİCARET AÇIĞI YA DA HİLELİ DIŞ DORÇLAR

Türk ekonomisi dış ticaret açığı, yani ithal edilen mal ve hizmetler değeri ile ihraç edilenler değeri arasındaki yıllık, farklar aşağıda gösterilmiştir.

(Milyon Dolar)

Yıl	Açık	Yıl	Açık
1948	78,3	1956	102,4
1949	42,3	1957	51,9
1950	22,2	1958	67,9
1951	88,0	1959	116,2
1952	193,0	1960	147,5
1953	136,5	1961	162,3
1954	143,4	1962	241,0
1955	184,3	1963	290,2

Ben, resmi arşivlerdeki belgelere ve ilgili memurların ifadelerine de dayanarak yukarıda gösterilen yıllık açıkların, götürü ve yaklaşık bir hesapla ne kadarının şişirme olduğunu ortaya koyacağım. Hesap, gerçekten biraz fazla ya da eksik olabilir; asıl gerçek, kaçakçılık ile şişirme borçların varlığıdır. Hikaye şöyledir:

Yıl 1956, ithal ve ihraç yoluyla resmi kanallardan da geçerek dışarıya döviz kaçırılış hikayeleri ayyuka çıkmıştır. D.Parti için tüccarın kaçakçılığı önemli olmayabilir; fakat şişirme açık nasıl kapanacaktı. Bu hale Menderes dahi tahammül edemedi ve 1.10.1956'da "ithal malları fiyat kontrolü dairesi"ni kurdurdu. Daire, ithalatçıların kambiyo mercilerine bildirdikleri fiyatlar ile dünya fiyatları arasındaki farkı tesbit edecek; eğer fark bulunursa ithal vizesi vermeyecek ve durumu Ankara'da Odalar Birliği'ne havale edecekti. Odalar Birliği'ndeki komite, farkın %15'e kadar olanlarının ithal edilip edilmemesini karara bağlayacaktı. Bu komiteye tanınan %15'in aslında ne kadar yüksek olduğuna dikkatinizi çekerim,%15'in üstünde fark yapanlar ise, üç bakandan kurulu üst bir komitenin kararına terkediliyordu. Bunlara dayanamayan pek nadir ve vatanperver ithalatçılarımız dairenin vize selahiyetinin kaldırılması için D. Parti iktidarını devamlı tazyik altında tutmuşlar ve nihayet muratlarına 19.12.1959'da ermişlerdir. 33 sayılı tebliğ ile artık Dairenin vize selahiyeti kaldırılıyor; sadece fa[illegible] ne olursa olsun tescil işlemi yapan hale getiriliyordu. Nitekim 1959 Şubatı'nı izleyen kısa dönem içinde seçilmiş 51 çeşit ithal

malı için ortaya şu hakikat çıkmıştır: İthal edilen bazı mallarda %100'ün üstünde (örneğin, dolu sinema filimlerinde % 166 gibi farklar olmuş; ortalama fark %41.35 gibi dehşet verici oranı bulmuştur. (Resmi arşiv). Belli standart malların fiyatlarındaki bu farklar kaçakçılıktan başka neyi gösterir dersiniz? Farklar bir derece azalmakla beraber, kaçakçılık bugüne kadar devam edegelmiştir. Yüksek ithal fiyatına karşı hiç bir müeyyide yoktur halen. 1962 yılı ilk altı ayı itibariyle sondaj ile yaptığım hesaplamada; kaçakçılığı ifade eden farkları tesbit ettim. İlgililerin belirttiğine göre fiyat tescilinden dahi bir dereceye kadar çekinen bazı ithalatçılar kalite ve miktar üzerinde oynamaya yönelmişlerdir. Ayrıca önemli miktarda ithalat için, fark hesabı ithalatçının gerekli evrakları daireye vermemesinden yapılamamaktadır. Ne tuhaftır ki, Maliye Bakanlığı bu gibi ithalatçıdan fazla evrak istenmemesini daireye bildirmiş bulunuyor! Ayrıca hiç bir ithalatçı yabancı firmalardan sağladığı ve gerçekte bazıları büyükçe yüzdelere varan dış komisyonlarını resmen beyan etmemektedirler. Şimdi, bu verilere dayanarak yaklaşık bir hesap yapabiliriz: İthal malları fiyat tescil dairesi, halen bütün ithalat için yaklaşık olarak ortalama %3 kadarı fark olarak bulmaktadır ki, buna kalite ve miktar oyunlarının sebep olacağı farkı; kâfi vesaik vermeme sebebiyle yapılan kaçırmaları; ve nihayet dış komisyonları ilave edersek %10 genel fark akla yakındır. Bu yüzdenin 5 yukarı 5 aşağısı, miktarı değiştirse de kaçakçılığın gerçek varlığını değiştirmez.

İhracatta bir kaç mal hariç tescil dahi yoktur. Çok eskiden beri düşük fiyatla mal ihraç edip dışarda döviz bırakmak normal işlemdir. Son aylarda ayyuka çıkacak dereceye varan bu işlemleri, gazetelerde dahi okuyabildik. Bu sistemde bunlara temelden engel olma imkânı da yoktur. İlgililer ihracatta %10 düşük fiyat beyanını küçük bir yüzde olarak kabul ederler, hele kalite ve miktar oyunları da dikkate alınırsa.

Biz bu yüzdelerle, 1950'den bu yana gerçeğe yakın ithal döviz giderlerini ve ihraç döviz gelirlerini yeniden hesaplarsak, dış ticaret açığında döviz kaçakçılığı için yapılan suni şişirmeyi götürü olarak tesbit edebiliriz. Bu hesaba göre 1950-63 (dahil) arasında ithalattan

götürü olarak 663 milyon dolar fazla döviz dışarı transfer edilmiştir* ihracattan ise 465 milyon dolar yurda getirilmiştir. Hesap yapılırken her yılın ithalat değerini %10 azaltıp ihracat değerini %10 artırdım. Bu yoldan 14 yıl için toplam fark 1.2 milyar dolar kadar tutmaktadır. Demek ki dış ticaret açığı söz konusu dönemde yaklaşık olarak bu kadar arttırılmış ve dış borç diye Türk ulusuna yüklenmiştir. Bu 1.2 milyarı az bulan da olabilir, çok bulan da: fakat gözüken gerçeğin varlığına kimse itiraz edemez. Aynı hesapla yalnız 1963 yılı farkı 105 milyon dolardır. Siz bunu dış alemden 1963 yılında alınan borçla mukayese ediniz. Türkiye'nin bu yoldan gerçek kaybı 14 Yıllık faizin de ilavesiyle bulunabilir.

Peki, bütün bu kaçırılan ve dış borç sayılan miktar ile fakir ulusun iradesinin ne ilişkisi var? Bana göre hiç bir ilişkisi yoktur. Türk ithalat ve ihracat tacirlerinin yabancı ülkeler tacirleri ve mali kurumları ile birlikte yürütegeldikleri bir soygundur bu. Ve Türk ulusu ödememelidir bunları. İstanbul Ticaret Odası konferans salonunda Mustafa Kemal'in tüccarı tarif eden bir sözü vardır. M.Kemal, tüccarı ulusun ürünlerini değerlendiren kimse diye kabul eder. Bu soygunu yapanlar mı millî ürünü değerlendirenler! Bu soyguncuların vatanı nerede? Bunlar değil mi kökü dışarda enternasyonal ajanlar?

Kısa bir müddet önce Türkiye'nin başlıca ihraç mallarından bir kuru meyve kooperatifinin bir sorumlusu anlattı. İhracatta, tüccarların düşük fiyatla satış yapmasının önlenmesini ilgili Bakandan isteyen sorumlunun aldığı cevapta şöyle bir kısım var: " Ben tüccarın da Bakanıyım" Bu kaçakçılığı kökünden halledici tedbirleri alma imkânı bulamayan Bakan, sadece millî ürünleri kendi kaçakçılığı için dışarda düşük fiyatla değerlendiren ve adına tüccar denilen kimsenin Bakanıdır bence.

Ve son günlerde ihracat ve ithalatçı temsilcilerinin hükümetten isteklerine bakın: "Kamu kesimi ihracat ve ithalat yapmasın!" Ben

* İthalattaki farka, uluslararası finans kapitaline verilen komisyonlar, ödeme vadesi etki yapabilir. Bu Türkiye aleyhine işleyen bir mekanizmaya işaret etmektedir. Ve döviz kaçakçılığını önemli derecede azaltmaz da.

de derim ki, Menderesin asılmasında, sosyal sistem içinde önemli rol oynayan ithalat ve ihracat tacirlerinin bu rollerini tekrarlamamaları için, bu kaçakçı kesim devletleştirilmelidir. Devletleştirme, dış borçları azaltacağı gibi, uluslararası sömürülmenin büyük kapısını da kapatacaktır.

20 Kasım 1964 / **YÖN**

Politikacılara Sunulur: 6

TÜRKİYE'DE ÇOMBELER

İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı bir tip vardır. O dönemi bilenler, Quisling ismini hatırlayacaktır. O zaman bu isim, kendi ülkesi halkına karşı, Nazilere, Hitler'e uşaklık eden politikacılar için kullanılır olmuştu. İsmin asıl sahibi, Nazi işgali altındaki Norveç'in başkanıdır. Kendi halkına karşı Nazilerin adamı olarak kabul edilmişti. Sanırım, Naziler mağlup olunca ya idam edilmiş, ya da intihar etmişti...

Şimdi de başka bir uşaklık ve onu sembolize edecek başka bir isim var ortada. Yeni emperyalizm uşaklarına verilecek isim, örneğini (prototype) bulmuştur artık: Çombe. Emperyalizm de büyük metropoller tarafından gelişmemiş ülkelerin stratejik ekonomik kaynaklarının kontrolü amacı güdülür. Metropoller kendi var oluşlarını, dengelerini bu kontrol ile sağlayabilirler. Ve bu yoldan kendi uzun dönem dengelerini güven altına almak için gelişmemiş ülkelere, tarihî gelişmelere hiç aldırmaksızın, sosyal sistem empoze etmeğe çalışırlar (örneğin Türkiye).

Kapitalizmin gelişmemiş ülkelerdeki uşaklığını isimlendirmek için neden Çombe'yi seçtim? Dramatik bir seçiştir bu. Dramatik nitelik, Türk kamuoyuna gazeteler yoluyla akseden son birkaç yüz rehine olayından gelmektedir; zaten aşağıda belireceği sürece son olaylar, önceki olayların sonucudur. Bunu en kısa yoldan anlatabilmek için aşağıya B. Russell'ın "New Hopes for a Changing World" isimli kitabının 103-104. sayfasından bir parçayı alıyorum:

> *"Kral Leopold II'nin (Belçika Kralı) şahsi hükümranlığı altında Kongo'da geniş ölçüde sistematik canavarlıklar oldu. Bunlar, Naziler tarafından yapılmış ya da en şiddetli düşmanlarınca Sovyet Hükümeti'ne karşı iddia edilmiş*

olanlar kadar korkunçtur. Kendisinin diğerkâm olduğunu ateşli biçimde ilan eden, Kilise'nin bir hamisi olan bu aydın kral, on beş yılda kendisine ait Afrika krallığının nüfusunu yaklaşık olarak yirmi milyondan dokuz milyona indirdi. Nihayet, Katolik Kilise'nin kuvvetli desteğine rağmen, iktidardan azledildi. Fakat bu azil, onun siyah insanlara yaptığı işkencelerden geniş bir servet biriktirmesinden önce olmadı."

Ve Russell ilave ediyor ki, aynı derecede olmamakla beraber Fransız Kongo'sunda da durum bundan farklı değildir.

Düşününüz, bir ülkenin nüfusu 20 milyondan 9 milyona ininceye dek kırılıyor, katlediliyor. Arada doğanları da dikkate alırsanız bu katliamda 10 milyonun çok üstünde siyah insanın yok olduğunu kabul edersiniz. İşte bu Belçikalı zâlimlerin kralı, Katolik Kilise'nin büyük bir hâmisi! Soralım. Belçikalılar Kongo'da ne arıyordu? Bu kâtliam niçin? Yamyam kimdir? Saldırgan vahşiler kimlerdir? "Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar" Kongo'da, Belçikalıların şahsında sembolleşmiş ve Belçika'nın nüfusunun en az iki-iki buçuk katı kadar siyah insana, Kongo'yu neden mezar yapmıştır?

Şimdi anladınız mı Lumumba'yı çıkaran ortamı. Fakat onu tezce yok ettiler. Lumumba'nın mezarı bile yok Kongo'da. Onu nasıl öldürdüklerini bilirsiniz. Kongo bağımsızlığa kavuşmuştur sözde. Seçimi kazanan Lumumba Kongo parlamentosunda zıplayarak dansetmişti sevinç içinde. Kongo'nun siyah insanları katliamlardan arta kalanlar, sanmışlardı ki gerçekten de bağımsız oldular. Ama dünyanın en zengin bakır madenleri Kongo'da idi. Bu zengin kaynakları eskiden beri işletenler, Belçikalı kapitalistler ve yabancılardı. Ve bu bakır ve diğer zengin kaynakları kaybetmek Belçika'da dengesizliklere sebep olabilirdi. O halde, Kongo'nun kanı, Belçika metropolünün dengesi için emilmelidir. Belçika halkının bugünkü refahının temelindeki maliyet, Kongo'da, Belçika nüfusunun en az iki misli insanın hayatı ve halen yürüyegelen işkencedir.

Sonra bildiğiniz hikaye. Kongo'da, yabancı sermayedarların

çıkardığı iç harb ve Lumumba'nın dramatik sonucu. Bunda âlet olarak kullanılan siyah insan Moiz Çombe.

Siz, kendi dengelerini Amerika'nın dengesi sanan, kendi huzurlarını sömürücülerin huzurunu sarsan belli gazeteciler, siz Kong'daki son olaylar dolayısıyla siyah insanları kınamaya küçücük birer Çombe olarak devam edecek misiniz? İnsanlık tarihi size böyle roller dağıtmış. Fakat benim bu yazımda esas konu siz değilsiniz.

Avrupa ve Amerika neden böyledir? Bence, cevap şudur: Bu ülkelerin medenî denilen toplumları, kendi dışlarına hâlâ büyük ölçüde kapalıdırlar; yani, kendileri dışında kalan toplumlar, onlar için bir eşya gibidir. Kapitalizmin gelişme çağında da bir ülke içinde ayrı toplumlar, cemaatler yaratılmıştır. Bunun içindir ki, kapitalist gelişmede, kapitalistin iradesi dışında, önce o ülkenin yerli halkı sömürülmüş, ancak işçi sınıfı ve aydınların mücadeleleri sonunda sağlanan haklarla iç sömürme azalmış ve kapitalist bir iç denge nisbeten kurulabilmiştir. Fakat dış sömürme, yâni dış âlemi kendi refahları için eşya gibi görme, devam etmiştir. Bu tutum, insanlığın bunca çektiklerine rağmen, Yirminci Yüzyılın ikinci yarısında da sürüp gidiyor.

Bu dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılını da kapsar. İmparatorluk üzerindeki yabancı nüfuzu, yabancı ordulardan çok, içeride yabancı sermayenin ve kapitülasyonların işlemesiyle kurulmuştur.

İmparatorluğun aczini görenlerin ağzında bir slogan vardı: "Devleti kuvvetlendirmek" Bu ancak halkın uzun dönemli mutluluğuna dayanılarak kazanılabilirdi, yoksa mistik, romantik hayallerle değil.

Mustafa Kemal ve arkadaşları sömürücü yabancı sermayeyi ve kapitülasyonları söküp attılar. Fakat onları söküp atmak yetmemiştir. Onları yaratan şartları değiştirmek gerekirdi. İşte Cumhuriyet'in başaramadığı budur. Gerçekten de devlet hâlâ istenildiği gibi kudretli değildir. Çünkü devlet, halka gerçekten dayanma niteliğini hâlâ kazanamamıştır. Var olan politik kadrolarla bunun kazanılacağı hususunda bir ümit de yoktur: Aksine onlar halk

mutluluğuna dayanan bir devlet otoritesinin varlığına ve bu varlığın artışına engel olan oligarşiye dahildir bence. Neden mi?

Burada Türk ekonomisinin işleyişini hatırlatmak isterim. Yüksek nüfus artışı, yatırımlar için yetersiz tasarruf oranı ekonominin daima enflasyonun kenarında oluşu yani enflasyona kolayca geçebilir oluşu, kalkınmayı finanse edebilecek kadar dışarıya mal ve hizmet satabilme imkânının bulunmayışı, uzun vadeli ve düşük faizli dış kredilerin sağlanmaması gibi faktörler birer gerçektir. Bu faktörlerin etkisiyle hızlı kalkınma istenirse ekonomi mutlaka enflasyonun içinde olacaktır. Bu arada alınabilecek dış krediler (ki bunlar genellikle vade ve faiz bakımından uygun olmayacaktır), dış açığı besleyecek ve enflasyona devam cesaretini verecektir. Bunların hazırladığı ortamda, resmî sorumluların gözleri önünde ithalât ve ihracat yoluyla rahatça sermaye kaçakçılığı sürüp gidecektir. Ayrıca, bir iki yılda kendi ana kısmını amorti edip devamlı sömürmeye geçecek yabancı sermaye gelecektir. Kendi çıkarı açısından yabancı sermayenin kısa bir dönemde kendisini amorti etmesi elbette rasyoneldir. Fakat bu, gelişmemiş Türkiye'nin sömürülmesi yoluyla, gelişmiş ülkelerin daha da semirmesinden başka bir şey değildir. Bütün bunlar, sosyal ve politik dengesizliği arttırırken, bu gidişe iktidarlar dur diyemeyeceklerdir. Şimdiye kadar diyemedikleri gibi. 27 Mayıs'ta dur denilip denilmediğini merak mı ediyorsunuz? Ben denilmediğini iddia ediyorum ve bu iddia ile ilgili olarak aşağıda bir açıklama yapacağım.

Yabancı sermayenin asıl geldiği alan ekonomide, stratejik kaynakların bulunduğu alandır demiştim. Çünkü bu yoldan ekonomi daha iyi kontrol edilebilir. Ve bakınız Türkiye'deki gerçek bunu nasıl doğruluyor: Türkiye'ye önemli denilebilecek yabancı sermaye petrol ve demirçelik alanına gelmiştir. Bir de ithal ikamesi formülü altında montaj hangarları kurulmuştur ki, bunlar dış ve iç sermayenin izdivacından doğan birer sömürme yuvalarıdır.

Bir yandan uluslararası tröstlere büyü sermayeleri ve teknik kapasiteleri ile imtiyazlar veriniz (petrolde olduğu gibi); temel endüstriler yoluyla sistem empoze ettiriniz (Ereğli Demir-Çelik Kurumunda olduğu gibi); gerçek kapasite yaratıcı sermaye malları üretimine

gidecek yerde, (gelişmemiş Türkiye'de aldatıcı bir yoğaltıcı egemenliği prensibi altında) çoğu lüks yoğaltım malları montajını teşvik ediniz: yüksek kâr hadlerine imkân ve bunların yurt dışına transferine kolaylık sağlayınız; ve ondan sonra deyiniz ki, ben bu ülkeyi sömürtmeyeceğim, ben bu ülkeyi kalkındıracağım ve deyiniz ki, ben yıllar yılı yolunmuş Anadolu'nun çoğu çıplak, fakir halkını artık şu pek küçülmüş dünyamızda kalkındırıp mutlu kılacağım. Siz bunu dersiniz, nutuklarınız da bunu demeye cesaret edersiniz ama iç buhranların dalgalarında şaşkın şaşkın sallanır ve Kıbrıs gibi dış buhranlarda da burnunuzu sürtersiniz... Nereye kadar?

Mutluluk ümidini yitirdiğiniz bir halk ile kudretli devlet kurulamaz; ekonomik kaynaklarını gerçekte kendisi kullanamayan bir ülke bağımsız olamaz. Hele askerlikteki "lojistik" kavramını bilenlerin rahatlıkla anlayabileceği gibi, Türk ekonomisinin iplerinin bir kısmı yabancı ellerde ise bu ülkenin güvenliği milli savunması nasıl sağlanır? Ne dersiniz politika üstadları?

Hayır mı diyorsunuz, durum böyle değildir mi diyorsunuz? Öyle ise şimdilik size iki önemli olay ya da olaylar grubunu açıklayayım:

1- 27 Mayıs'tan sonra ekonomik hayattaki yolsuzlukları ortaya çıkarmak ve bunların tekrarını önlemek üzere gereken tedbirleri tavsiye etmek için bir ekip kurulmuştu. Bu ekibin başında bir kurmay albay ve ona yardımcı diğer kurmay subaylar vardı. Ayrıca onların emrine çeşitli uzmanlar verilmişti. Ekibin herhalde özel yetkileri vardı. Bu grubun çalışması genel seçimler arifesine kadar devam etti. Ekip, kendilerine verilen görevden yakalarını sıyırıncaya kadar akla karayı seçti. Çünkü işlerinde öyle yolsuzluklarla karşılaştılar ki, hayret etmemek mümkün değil. Suçlular hakkında gerekenlerin yapılması için vesikalar devamlı olarak Ankara'ya gönderildi. Ankara'da ise dosyalar devamlı olarak kapatıldı. Bu ülkenin kaynaklarını talan edenler sadece Yassıadaya gönderilen Ali İpar ile Vinileks ortakları mıydı? Kaçakçılığın her türlüsünü (vergi, döviz) yapanlar neredeydi? Millî Birlik Komitesi üyeleri ancak bugün daha iyi bilebilirler sömürücüleri. Onlar şunu düşünsünler yeter: Bakanları nasıl tâyin etmişlerdi.

Yukarıda sözünü ettiğim subayların yönettiği ekip, memleketin nasıl soyulduğunu göstermek için, kendi bilgilerine dayanarak yaptıkları bir şema da dahil olmak üzere bütün evrakı seçimlerden önce üç, ya da dört sandığı koyup mühürlemişler ve Başbakanlığa teslim etmişlerdi. Sonradan öğrendiğimize göre, bu sandıklar Millî Emniyet Hizmetleri Başkanlığı'na devredilmiştir. Ne oldu diyeceksiniz. Ne olacak, her şey kapatılmıştır. Peki, Millî Emniyet bu sandıkları ne yapıyor dersiniz. Ne yapabilirdi ki... Sandıkların içinde olanları değerlendirip Türk Ulusu'nun soyulup sömürülme kanallarını teşhis ederek ülkemizin mutluluğunu ve savunma gücünü arttıracak tedbirleri mi tavsiye edecekti, bunu mu bekliyorsunuz o mekanizmadan? Ama bu teşkilatın, kendi standardına uygun bazı bilgileri, ekonomiyi ve millî güvenliği çökertici soygun mekanizmasını savunan bazı gazetelerin fıkra sütunlarında gözlemek mümkün.

2- Yine 27 Mayıs'tan sonradır, Doğu Karadeniz çay üreticilerinin yıllık gübre ihtiyacı ihaleye çıkarılmıştır. Eğer bu gübre zamanında gelmezse ekonomiye büyük zarar verecektir. İhaleye, Ortak Pazar ülkelerine ait bir kartelin mümessili ile direktörü Türk olan bir İngiliz firması girmiştir. Kartelin teklif ettiği fiyat çok yüksek İngiliz firmasının fiyatı ise kendisine kâr bırakacak dünya fiyatları seviyesindedir. İhale İngiliz firması üzerinde kalır. Kartelin Türkiye'deki mümessili memnun ve emindir. Çünkü ihaleyi alan firma gübreyi hiçbir şekilde elde edemeyecektir. Gerçekten dünyanın hiç bir yerinde söz konusu gübreyi bulmak mümkün olmamıştır. Çünkü kartel piyasaya hâkimdir. Mesele uzamış, çay üreticileri gübreyi mevsiminde elde edemeyecek duruma getirilmek ve Türk'ün yönettiği İngiliz firması ise mahvedilmek istenmektedir. Bunun üzerine İngiliz firması Ortak Pazar üyesi ve kartele dâhil bir ülke bakanları seviyesinde kurduğu kombinezonla kartele bir derecede etki sağlamıştır. Sonunda kartelin bu ülkedeki kolu malın Türkiye'ye değil de (çünkü Türkiye'ye ihracat yapılmaması için talimat verilmiştir), bir Güney Amerika ülkesine ihracına razı olmuştur. Yeni bir kombinezonla mallar Arjantin'e yükleniyormuş gibi yapılmış, fakat o sırada söz konusu ihracatçı ülkede uzun

süren liman işçileri grevi başlamıştır. Yine çeşitli kombinezonlarla - ki bunlar maliyetin yükselmesine sebep olmuştur - gübre Doğu Karadeniz'e ancak ihale şartlarının son günlerinde ulaşmıştır. Ve İngiliz firması bu ilave kombinezon masraflarından dolayı işten zararlı çıkmış, kartellerle mücadele etmeye tövbe etmiştir.

Hâlen gübre ithali Ziraî Donatım Kurumuna devredilmişse de, alım aynı kartelden yapılmaktadır. Yâni artık ihale de yok!

Sonuca gelelim: Türkiye'de kimler Çombe'dir. Sanırım sizlerde kapitalistlerle ortak sömürücüleri ve onların Türkiye'nin değişik kesimlerindeki uşaklarını seçebilirsiniz. Ben bir ayırma yapıyorum:

a) Bu işlemlerde bilmeden âlet olanlar ki, bunlara Çombe sıfatını takamayacağım. Fakat kendilerinin Türk Ulusu yönetimine ehil olmadıklarını iddia edeceğim.

b) Yaptığı işin niteliğini bilen kimseler ki, işte Türk Çombe'leri bunlardır.

Türkiye'de etrafınıza bakın, Çombecilik yapan kimlerdir? Bunlar arasında devlet adamlarını, iş adamlarını, ilim adamı sıfatı taşıyanları, bazı sendikacıları v.s. ayırt edebilirsiniz. Hattâ kendinizin bile bu irili ufaklı Çombeler arasında olup olmadığınızı da, fonksiyonlarınızı inceleyip karara bağlayabilirsiniz.

YÖN

Politikacılara Sunulur: 7

TÜRKİYE'DE HUKUK HÂKİM SINIFLARIN BİR ARACI MIDIR?

Hukuk Sosyalizasyonu

1- *Arpa Kamyonunu Göremeyenler*

Bu, insanın olaylara bakışında sahip oldukları buut'lar meselesidir. Bu, insanın ayakları üstünde ileriye bakabilerek mi, yoksa karınca gibi yere paralel mi yürüdüğü meselesidir. Bazı insanlar ileride giden arpa kamyonunu görecek yerde, sadece kamyondaki yırtık çuvaldan yol boyunca dökülen arpaları ya da yoldaki lastik izlerini görebilirler. Bunları karınca örneğindeki buutlara sahip sayabiliriz. Halbuki ilerde giden kamyonu görebilmek ilâve bir buutu gerektirir. Türkiyenin içinde bulunduğu çıkmazı belirten gerçeklere baktıkça, kendilerine politikacı, iktisatçı, hukukçu denen kimselerin büyük kısmının ancak karıncanın buut'una sahip olduklarını görüyoruz. İktisatçılar için buut noksanlığı, iktisat ilminin sınırları meselesinin anlaşılmamış olmasından doğuyor. İktisat teorisi, politik ve sosyolojik kurumları analizde veri (belli) alınca, yani bu kurumları analiz etmeyince çok sınırlı, dar ve soyut model niteliğinde kalır. Halbuki gerçek hayatta bunlar ile iktisadî değişkenler arasında devamlı ve dinamik bir ilişki vardır, ki bu ilişki, sözü edilen sınırlamayı yapanların da itiraf ettikleri bir gerçektir. Eğer bir iktisatçı bir iktisadî meselenin üzerinde bir vatandaş olarak kategorik söz etmek, yargılarını söylemek cesaretini gösteriyorsa, konunun politik ve sosyolojik karşılıklı bağlarını dikkate almalıdır. Bu yapılmadığında parçalı ve bütün açısından kullanılamayan yarı teknik seviyede iktisat bilgisi iktisatçıyı bütün içinde çelişik yahut spekülatif yargılara getirebilir. Öyle ki, yargılı

sıralamalara; hatta "gereken tedbirler alınırsa mesele kalmaz", şu kanunlar çıkarsa mesele halledilir" yollu ifadelere sürüklenilebilir. İktisatçı vatandaş, yargısını belirtmek istiyorsa, konuyu bir bütün içinde yerine koymalı; söylenen tedbirlerin neden alınmadığını ve hattâ alınsa da neden uygulanmadığını anlamalıdır artık. Ben işin o kısmına karışmam dendi mi, sadece parçalı ve anlamsız mozayikçi olunur (çok defa iktisat tekniğinin de yanlış kullanıldığı caba). Yalnız mozaik dedikse bütünlüğü olan Bizans mozayiği değil elbette. Böyle parçalı mozayikçi tutum aslında muhafazakâr bir tutum olacaktır. Eğer mozayikçi, tedbirlerin neden alınamadığı, çıkmış bazı kanunların neden uygulanamadığını anlamak için politika teorisi ve sosyolojiyi yardıma çağırırsa çok muhtemeldir ki karşısında kendisini ve kendisi gibi olanları bulacaktır. Yani tarihi gelişme açısından karınca buut'luları!

Şimdi konuya politika ve hukuk açısından girelim.

2- Demokrasi devamlı Referandumdur denilir.

Teknik - ekonomik ilişkiler, bizi devamlı olarak yenilenen bir dünyaya dahil etmektedir. Bu yenileşme yeni kurumlar, yeni yaşantı modelleri getirmektedir. Yaşantıyı, kurumları değiştiren yeni değerler hukukta da değişiklik, yenilik getirmelidir. Öyle ki, yeni değerler sistemine uygun kurumlarıyla hukuk, toplum yaşantısında maksimum mutluluk sağlama fonksiyonuna yönelebilsin. Böyle bir hukuk anlayışına dayandığımızda denilecektir ki, "devlet kudreti halkın mutluluğunu maksimum yapıcı şartları gerçekleştirmek istiyorsa, ancak şartlar içinde meşru kılınabilecektir" Teknik - ekonomik değişimlerin getirdiği yeni değerlerden doğan yeni isteklere kayıtsız kalan hukuk ve bu hukuka dayanan devlet kudreti, sadece sosyal gerilimlerin, sosyal tansiyonun artmasına sebep olacak, dengesizliklerin bir kaynağı olarak kabul edilecektir. Halbuki, değişen dünyada "devamlı ve değerini kendinden alan mutlak bir formül" ya da prensip kabul edilmiyor artık.

O halde insanları bağlayacak hukuk, o insanların tartışarak kabul ettikleri hukuk olacaktır. Böylece devlet, devamlı olarak oluşan

referandum ile yönetilecektir; ve devletin kanunları halkı ancak şu şartlarla bağlayacaktır: Eğer o kanunların tözü (cevher, substance)'ünü halk kendisi meydana getirmiş ise (Rousseu).

Yukarda söylenenleri mantık zinciri ile tamamlarsak şöyle devam edebiliriz. İnsanlar kendi mutluluklarını sağlayacak kanunları yapabilmek için gereken bütün bu işlemlere (politik faaliyete) katılabilmelidir. Bu katılıştır ki halkı teba olmaktan çıkarıp vatandaş (citizen) haline getirecektir. Halk, vatandaş olabildiği oranda, teknik-ekonomik yeniliklerin getirdiği yeni değerlere göre isteklerini gerçekleştirebilecek, hukuku tartışma ile yenileyebilecektir; ve yeni hukuku yapanlar olarak ona itaat edecektir. Şüphesiz bu hukukun maliyeti, ekseriyetin kabul etmediği, yani feda ettiği istekler şeklinde olacaktır ki bunun minimum olması amaçtır.

İşte bu çatıya dayanarak, demokrasiye devamlı işleyen bir referandum denilebilecektir. Öyle ise, halkın bu devamlı referanduma gerçekten iradesi ile katılıp katılmadığı en önemli noktadır. Yani halk, gerçekten hür irade beyanında bulunan vatandaşlar topluluğu mudur, yoksa teba mıdır? Eğer halkın önemli bir kısmı teba ise, bu takdirde kanunların yapılışına doğrudan ya da dolaylı olarak katılamamaktadır; işte bu zümre hakimiyettir. Yahut, halkın önemli bir kısmı, kanunların yapılışına biçimsel olarak katılabilir, fakat gerçekte sosyal, ekonomik tarihi baskılarla şartlanmış olabilir. Böylece şartlanan halk yığınları gerçek politik hürriyetten yoksun kalınca, devamlı referandum denilen dinamik işleyiş olmayacaktır. Ve yapılan kanunlar, gerçekte halkın hür iradesi ile yapılmış sayılamayacaktır. Bir ülkede durumun böyle olduğunu tespit edebilirsek, bundan önerilebilecek çok önemli sonuçlar olacaktır. Şöyle ki, bu taktirde devletin temelinde var olan hukuk, gerçekte hakim bir zümrenin hukuku olacaktır. Ve bu zümre, ülke içinde olabildiği gibi ülke dışında da olabilecektir de. O halde, Türkiye açısından konuyu ele alalım.

3- Türkiye'de Halk Şartlanmış mıdır?

Başka bir deyişle, halkın hür iradesi saptırılmış mıdır? Şimdi, bunun delillerini vermeğe çalışalım:

a) *CHP halktan korkmaktadır.* Eğitilememiş halktan korkmak ve bir yandan da demokrasiden söz etmek çelişkidir. Bu çelişme, C.H.P.'nin halkın hür irade beyanında bulunamayacağına inandığını tesbit etmekle çözülebilir. Nitekim, CHP, getirdiği partiler kanunu ile, partilerin ocak, bucak teşkilatını istememek suretiyle halkın alt katlarının şartlandırıldığı, ve bu yoldan kandırılabileceğini, dolayısıyla hür irade beyan edemeyeceğini itiraftan başka bir şey yapmamaktadır. Yine aynı halkın büyük yığınlarının Adalet Partisi'ne rey vereceğini tahmin eden CHP, dar anlamda* anarşik nitelikteki yeni seçim kanunu (Milli Bakiye Sistemi) ile aynı itirafı yapmaktadır. Keza, bileşik oy sistemi arkasında da bu itiraf gizlidir. Esasen bu parti bir devrim hareketine bağlı olarak, yukarıdan aşağıya doğru bir kuruluştur. Ve bu nitelik kemikleşmiştir. Halkla temas, eşraf ile temas olmuştur. Ve zaman içinde fiilen prensipsiz Parti, ne devrimci olabilmiş ve ne de halk ile devlet arasında özdeşlik, beraberlik kurabilmiştir... Bu yapının doğal sonucu, partinin politikasını tayin etmiştir. O da ayak oyunculuğu, manipülatörcülüktür. Bu oyun, halk dışında ve yapıcı nitelik taşımadığından sadece iktidar oyunudur. Bakınız Mustafa Kemal'in partisi nereye gelmiştir. Konumuz açısından sadece Toprak Reformu adı verilen kanun tasarısında olumlu küçük bir ışık vardır. Şöyle ki, bu kanun tarım kesiminde büyük mülkiyeti küçültecek, dolayısıyla bu kesim halkının politik kararlarını şartlayanların politik gücü bir dereceye kadar azalacaktır. Bunun ne dereceye kadar azalacaktır. Bu ne derece gerçekleşebileceğini zaman gösterecektir. Yalnız, manipülasyoncu partinin niteliği hemen belirmiştir; bunun ilk örneği: aa) Yılın 1 numaralı meselesi (toprak reformu) için bütçeye tahsisat konmamış; bb) Sayın Cemal Gürsel'in vetosuna rağmen, Tapulama Kanunu halka karşıt niteliği ile parlamentodan geçmiştir.

b) DP. nin yahut A. Partisi'nin aslında halka karşı politikasına rağmen, halk tarafından tutulması halkın şartlandırıldığının en kuvvetli delilidir. Gerçi, D.Parti geçici olsa da halkla bir beraberlik,

* 18. yüzyıl boyunca kişisel hürriyeti savunan ve otoriteyi reddeden felsefe ve politika akımı anlamında değil.

özdeşlik kurmuştur; başka bir deyişle CHP'ye oranla kısmen aşağıdan yukarı, bir kuruluş olarak halk ile bir uzlaşma yolu bulmuştur. Fakat, aslında bu uzlaşma, uzun dönemde halka karşı ve kendi kendini mağlup edici olduğundan dramatik sonuca varmıştır.

CHP'nin korkusu ve iktidar için halka rağmen manupülasyoncu politikası ve AP'nin çelişik, halkla halka karşıt politikasını birlikte düşündüğümüzde, ulusumuzun büyük kitlelerinin hür irade beyanında bulunma olanağına sahip olup, olmadığını kolayca anlayabiliriz. İki partinin politikasının ortak yanı "Halk için olmamaları"dır. Halk için olmayan politika oligarşi politikasıdır.

Uzun söze ne hacet, yukarki iddiaların yep yeni, çok yalın delili Manisa Karakurt Köyü ikinci Menemen Olayı'dır. Ve genel kanı, Karakurt Köyü niteliğinin binlerce köyün niteliği olduğudur. Bu potansiyelin maliyetinin (yani Türkiye'de senelerdir nelerin feda edilmiş olduğunun) altından sorumlu hiç bir politikacı kalkamaz; ve bu, 40 yıllık Cumhuriyet'in nereye kadar geldiğinin en açık belgesidir. Bu sonuç, mevcut katı sistemin ve onun sorumlularının iflasını ilan etmektedir.

4- Değişmeyen Hukuk Düzeni Kendi Canavarını Yaratır.

Bugün bizde yürüyen hukuk sisteminin temelinde, Fransız İhtilali'nin tescil ettiği mülkiyeti koruyan hukuk vardır. Fransız İhtilali'nin yürütücü gücü tarih sahnesine çıkan burjuva sınıfının gücüdür. İhtilal ile yeni bir hukuk düzeni gelmiştir. Bu, kralların, prenslerin fırsatı çıktıkça burjuvaların servetlerine el atmasını önleyen, esasta mülkiyeti koruyan yeni bir düzendir Avrupa için. Robespierre, yeni burjuva sınıfının gücü ile iktidara gelmiş, fakat burjuvaları faziletsiz, ahlâksız bulup da bu yeni ve güçlü sınıfa karşı mücadeleye girişince giyotinle gitmiştir. Yani, yürüyen hukuk burjuva hukuku olmuştur.

Avrupa burjuvası sanayi devrimi ile önce kendi ülkelerini sömürerek sermaye birikimine gitmiş; fakat sanayileşmenin yarattığı

yeni iç güçlerin (işçi sınıfının) mücadeleleri ile içerde kısmî denge kurulmuş; sonra, Batı, "endüstriyel sezarizm" ile dış ülkelerin sömürge haline getirilmesi ile sermaye birikimini daha da geliştirmiştir. Ancak, bu iç ve dış sömürme ile sağlanan birikim sayesinde büyüyen gelir seviyesine ulaşılması iledir ki, burjuvalardan taviz alınabilmiş, nisbeten adil bir gelir bölüşümü imkânı doğmuştur. Sözü edilen birikim olmadan, Batı'da kapitalist nisbî denge düşünülemezdi. Bu noktayı tesbit edince tekrar Türkiye'ye dönelim.

aa) Türkiye sanayileşme devriminde olmadığından içeride, sermaye birikimi için yeterli sömürme olamaz. Kaldı ki, mevcut iç ve dış sömürücüler sömürebildiklerinin bir kısmını dışarı kaçırırlar. bb) Kendisi sömürülen Türkiye dışarıyı sömüremez. O halde, süratle artan nüfus ile Türkiye nasıl mutlu olur? Biraz yukarda dedim ki, Türkiye'de yürüyen hukuk, esasta özel mülkiyeti savunan niteliktedir. Fakat hangi mülkiyettir bu!

Taviz verebilecek burjuvası yokken, Türkiye'de burjuva hukuku kime yaramaktadır: aa) Batı burjuvası ile işbirliği yapan yerli burjuvamsı (quasi-burgeoisie) gruba; bb) Devlet topraklarına konmuş toprak ağalarına. İşte bu grupların çıkarı, yürütülen hukuk ile Türk toplum hayatında öncelik kazanmaktadır. Kısaca, hukuk bu gruplar lehine işlemektedir. Yürüyen hukuk, Anayasa'ya rağmen, kamu yararına karşı mülkiyeti korumaktadır. Şimdi birkaç örnek verelim.

Çeşitli kaçakçılık (döviz, vergi) işlemlerine çok defa hukukî örtü bulunmaktadır. Önce, yazdığım gibi, 27 Mayıs'tan sonra tahkik edilen yolsuzluklara ait sayısız dosyalar sandıklara konup kapatılmış, millî emniyete terk edilmiştir. Bunun sebebi nedir? Ereğli Demir Çelik kurumunun Anayasa'ya ve beğenilmeyen Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu'na dahi açıkça aykırılığını ve devletin de aracılığı ile Türkiye'ye dıştan sistem empoze eden niteliğini açıkladığımız halde üzerinde durulmamaktadır. Fakat, şirket adına konuşan D. Koper "anlaşmalar böyle yapılmış" diyebilecek cesarettedir. Halbuki biz anlaşmalar neden öyle yapılmıştır ve anlaşmaları yapanlar kimler adına hareket etmiştir

diye soruyoruz. Dış ticaretin devletleştirilmesi ortaya atılınca iş âlemi adına konuşan kimse, "suç işlemektedir" diyecek kadar yürüyen özel mülkiyet hukukunun etkisindedir. Tapulama Kanunu'nu yapanların, Türk hakiminin yetkilerini asgariye indirdiği açıkça gözlenebiliyor. Nihayet 141-142. maddeleri alınız.

Bunlar, nasılsa egemenliğini kurmuş grupların, değişen şartlara rağmen oligarşik egemenliğini koruyan maddelerden başka nedir ki? Örnekler arttırılabilir... Bunlardan nasıl bir sonuca varacağım? Türkiye'de, Anayasa'daki mülkiyet kamu yararı aleyhine olamaz prensibine rağmen, Türkiye'deki yürüyegelen çağı geçen hukuk, azınlığın çoğunluk üzerinde bir hakimiyetini yürüten hukuk olmuyor mu? Bu hukuk bir azınlık çıkarına kafaları bulandırıp, şartlamakla, insanın bütünlüğünü bölmüş olmuyor mu? Bölünmüş insan ne haysiyetli olabilir ve ne de hür, sadece alet ya da teba olur. Bulanık şartlı kafaların sayılmasıyla belirdiği iddia edilen ulusal hakimiyetle ne adalet gerçekleşir ne de sosyal devlet yaşantısı.

Bunlar bizi nereye götürür? Artan nüfus ile kalkınamayan, bunalan Türkiye'de devamlı referandum niteliğindeki demokrasinin yürümediğine! Bu ise, eskiyen hukukun desteğindeki ekonomik güç, politik güç olunca sosyal rasyonelliğin ve dengenin gerçekleşme olanağının bulunmadığına bizi getirir. Bu durumun sürekliliği ise sosyal ayrıntıları beslerken, toplum problemlerini derinleştirir. Ve eskiyen hukukun canavarını yaratır. Yani, eskiyen hukuka sarılıp, problemleri ağırlaştıran, taviz vermeyen azınlığın tutumu kendini tahrip edecek canavarı yaratır. Bu esas ihtimaldir. Diğer ihtimal şudur: Böyle bir ülke, yarı koloni ya da tam koloni haline gelerek, dış güçlere dayanarak dengeyi sağlamayı deneyebilir. Bu arada endüstriyel sezarizmin vereceği taviz, dış yardım olarak gözükür. Fakat, bu yardımın genel niteliği, yükünün taşınabilir olmaması biçiminde gözlenmiştir. Kanaatimce; Türkiye'ye bugünkü yapısı ile yukarki iki yol açıktır, yani, aa) eskiyi tahrip edecek canavarını yaratmak; bb) yahut kolonileşmek..

5- Hukukun Sosyalizasyonu

Yukarki iki yol arasında bir üçüncü yol vardır. Bu, insanlara ekonomik ve dolayısıyla politik özgürlüğünü vererek gerçek vatandaş olmalarına yardım edecek devrim yoludur. Eğer, hukuk azınlığın hukuku olmaktan çıkarılıp halkın hukuku; daha doğrusu devletin yönetimini sağlayan kanunlar hür halkın, devamlı tartışması ile oluşan halk kararları olabilirse hem hukuk ve hem de devlet halkın devleti olacaktır. Gelişmemiş Türkiye'de bunun sosyalizmden başka aracı kaldı mı? Türkiye'de bugüne değin denge değil, dengesizlik (açık, gizli) esas olduğuna göre, başlıca politikacılarımızın bugün bıraktığı miras şudur: Türkiye için artık neleri yapmamalıyız. Bu belli olunca, alternatif yeni yön, yani neyi yapmamız gerektiği de belirmektedir. Fakat yazık ki, Laski'nin dediği gibi insanlar rasyonel olamamaktadır!

YÖN

ANT YAZILARI

SINIF AÇISINDAN 1966'DA TÜRK EKONOMİSİ

1966 Türkiye'sinin ekonomik, politik olaylarını dış ilişkilerle birlikte sınıf açısından değerlendirebiliriz. Sınıf sorununu bir yana iten açıklamalar, bilerek ya da bilmeyerek, egemen sınıf ya da sınıfların çıkarlarını savunmak olur. Türkiye'de yaratılan millî gelire dahil nimetlerden daha çok kimlerin yararlandığına baktığımızda, hemen sınıf sorunu ile karşılaşırız. Nimetlerden daha çok yararlananlar iç ve dış sınıflar olabilir. Bunlar ekonomik güçleri ile politik gücü de elde ederler. Burada devletin kimin devleti olduğu da açıklık kazanır. Nitekim, devlet mekanizması içinde kararlar (kanun, tüzük vs.) kimler lehine alınıp uygulanıyorsa, devlet onlarındır diyebiliriz. Eğer devlet mekanizması, halk lehine işliyorsa, devlet halkındır, belli bir sınıf ya da sınıflar lehine işliyorsa, devlet o sınıfın devletidir. İşte bu açıdan bakarak Türkiye'de olanları değerlendirmeğe çalışalım. Ve bunu, rastgele, bir olay ya da tutumu ele alarak yapalım.

1. Anayasa'da yer almasına rağmen toprak reformunun yapılmazlığı bir yana, tartışılmazlığı bir gerçektir. Türkiye'de artık böyle bir sorun yokmuş gibi davranıyor başlıca partiler. Öyleyse, hemen sınıf açısından diyeceğiz ki, büyük toprak sahipleri bir sınıf ya da grup olarak devlet katında ağır basıyor, yani devlet yönetimine katılıyorlar ve toprak reformunu engelliyorlar. Yoksa durumu yeterince halka anlatsanız ve halk devletin kendi devleti olduğunu bilse, yapılacak bir referandumda toprak reformuna hayır der mi?

2. Türk ekonomisi enflasyona açıktır. Enflasyondan kaçınmak amacıyla devletin yeni vergiler koyması tavsiye edilmektedir. Üstelik, anayasada vergilerin vatandaşların ekonomik gücüne göre

konulması istenir. Fakat, Türkiye'de vergi verebilecek olanlar vergilendirilememektedir. Aksine, emekçi sınıflar hem gelir vergisinde ve hem de vasıtalı vergilerde adaletsizliğe uğramaktadırlar. Burada da devlete kimlerin hakim olduğu bir kez daha belirmektedir.

3. Büyük gürültülerle her nasılsa kabul edilen Personel Kanunu'nun uygulanmazlığı da bir gerçektir. Böyle bir kanunun uygulanması devlet gelirlerinde radikal artışların varlığını gerektirir. Bu kaynaklar ise, herhalde emekçi sınıflarda bulunmamaktadır. Bunlar dışında kalan sınıflardan ne bu kaynaklar istenebilir; ne de mevcut sosyal üretim düzeninde reform niteliğinde bir değişikliğe bu sınıflar razı olurlar. İşte bu Personel Kanunu Olayı'nda da Türk Devleti'nde egemen sınıfların hangileri olduğu belirmektedir. Eğer memurlar egemenliğe ortak ağır basan bir güç olsalardı, Personel Kanunu'na gereken kaynağı bulabilirlerdi. Bunun için gerekli değişikliğe milletvekilleri ve senatörlerin ekseriyetinin dahi gücü yetmemektedir. Oysa değişiklik onların da lehine gibi görünmektedir.

4. Önemli sayılabilecek bütün grevler ertelenmektedir, niçin?

5. Daha önceki yıllarda (Kıbrıs sorunu ile) ortaya çıkarılan petrol ve madenler sorunlarında gerilim, 966 yılında yabancı firmalar lehine düşürülmüştür. Bu hususta içeride egemen olan büyük toprak sahipleriyle yerli kapitalistlerin dış kapitalistlerle ilişkilerinin bir yanı gözükmektedir. Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, şartlı dış kredi ve yardımlar, Türkiye'de yabancı egemenliğinin açık belirtileri olmaktadır Bunun niteliğine geçmeden önce, Türkiye'de meydana gelen ekonomik ve politik olaylar için son derecede önemli bir noktaya değineceğim. Yukarıda devlete hakim olmanın tanımını şöyle yapmıştık: Devletin karar mekanizmasına hakim olanlar devlete hakim demektir. Dış kapitalistler tarafından da desteklenen iç hakim sınıflar, Türkiye'nin karar mekanizmasındaki hakimiyetlerini devlete ait mülkün idaresinde de kullanacaklardır. Ve bu arada elbette iktisadi devlet kuruluşlarının yönetimine de hakim olacaklardır. İşte böylece devletin üretim araçlarındaki mülkiyet hakkı, kâğıt üzerinde kalacaktır. Halk adına devletleş-

tirildiği ya da millileştirildiği sanılan kuruluşlar, gerçekte bu niteliğe sahip olamayacaktır. Kısaca, devlete ait mülkiyet, devlete kimler sahip iseler onların mülkiyeti gibi kullanılacaktır. Bu yandan bakınca, üretimde devlet kuruluşlarının ağırlığına rağmen Türk ekonomisinin neden sosyalist yönlü karma ekonomi olmadığı çelişmesi de çözülür.

Türkiye'deki olayları değerlendirirken sınıf sorununu uluslararası seviyede ele almak zorundayız. Burada, Doğu Bloku'ndaki gelişmeler, özellikle Çin'in durumu dikkate alındığında, kapitalist yoldan kalkındırılması istenen Türkiye'nin, Kapitalist Blok içindeki yerini iyi görmek gerekir. Kapitalist Blok Doğu Bloku ile çatışır gözükmekle beraber, en az bu çatışma kadar önemli diğer bir çatışma içindedir. Bu da, kapitalist ülkelerin kendi aralarındaki çatışmasıdır. Ayrıca, üçüncü ve temel bir çatışma da, kapitalist sınıf ile işçi sınıfı arasındadır. Şimdi, bu çatışmaları kısaca ele alarak Türkiye'deki olaylara ışık tutalım. Kapitalist ülkeler iç ve dış sömürme ile vardıkları bir sermaye birikimi seviyesinde sağlanabilir olan yüksek gelirden, örgütlenen işçi sınıfına da pay vererek nisbî bir iç uzlaşma sağlayagelmişlerdir. Batıda pek revaçta olan görüşe göre (Galbraith'in görüşü) sınıflar ve gruplar birbirini karşılıklı olarak dengeye getirmişler; hem ekonomik ve hem de politik kararları bu karşılıklı güçlerin pazarlığı ile alınır olmuştur. Kısaca egemenlik, karşıt güçler arasında bölüşülmüştür. İşte bu nisbî denge, ancak: a) devamlı kitle halinde, bekleyemez bir üretim mekanizmasına; b) bu üretimin devamlılığı için geniş iç ve dış piyasaların kontrolüne; c) yine üretimin devamlılığı, hattâ artırılması için dünya ilkel madde kaynaklarının da kontrolüne mutlak olarak bağlıdır. Oysa, kapitalist ülkelerin dış pazarları daha çok yine kapitalist ülkeler ve gelişmemiş ülkelerdir. Kapitalist blokun ithal zorunda olduğu ilkel maddelerin üçte ikisi kadarı da gelişmemiş ülkelerdedir. Öyle ise, gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi sınıfı ile kapitalist sınıf arasındaki denge ancak diğer rakip kapitalist ülke pazarlarını kontrol ile ve özellikle gelişmemiş ülkeler kaynaklarına el atmakla mümkün olabilir. Başka bir çıkış ya da uzlaşma yolu yoktur. Kapitalist blokta. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra

ekonomik ve dolayısıyla askerî üstünlüğü ve dolar diplomasisi ile bu kontrolü dünya çapında sağlayan ülke Amerika olmuştur. Bu şartlar altında, Amerika'da sınıf çatışması uzlaşmaya dönüşmüş oluyor. Bu işi daha küçük çapta yapabilen İngiltere ve Fransa için de öyle. Ve Batı Almanya da bu yola girerken fırtınaya yakalanmıştır. (Alman buhranının sebebi de sınıf çatışmasıdır.) Demek ki, kapitalist ülkede sınıf sorunu dış ülkeler pazarlarını, ilkel madde kaynaklarını kontrol edebildikçe çözülmüş gözüküyor. Dışta rekabet edemez hale gelince, yeterli kaynağı bulamaz olunca dışarı, özellikle gelişmemiş ülkelere ihraç edilmiş olan sınıf sorunu tekrar ortaya çıkacaktır. Bugün Amerika imparatorluğunda hem gelişmiş (De Gaulle gibi) ve hem de gelişmemiş ülkelerde başkaldırma varsa, sebebi bu dışa ihraç edilen sorundur.

Onun için Doğu Bloku'ndaki gelişmeler yanında, gelişmemişlerin üçüncü dünya kurma gayretleri kapitalist kamptaki çatışmaları arttırmakta, birbiriyle piyasa ve ilkel madde sağlama yarışına düşmektedirler. İşte, kapitalist yoldan bu blok içinde geliştirilmek istenen Türkiye, bu şartlarla çevrilidir. Ve Türkiye ekonomisinin kaderini bu şartlar büyük ölçüde tayin edecektir.

Nüfus artışı yüksek, temel sermaye mallarda birikim çok zayıf, ekonomi genel olarak azalan getiri (randıman) temayülünde, gelir bölüşümü gayriâdil iken, kapitalist yoldan kalkınma isteği ile Türkiye'de kapitalist blokun tarihi tuzağı içine düşmektedir. Türk ekonomisi, kapitalist alemle mevcut ilişkileri içinde şartlı kredi, yardım, yabancı sermaye ile ortaklık vesaireye gittikçe, egemenliğine, dış kapitalist ve dış işçi sınıflarını ortak edecektir. Bu dünya sahnesinde bir ülkenin yozlaşmasıdır; egemenliğini kaybetmesidir.

Nitekim, Türkiye'de sanayileşme ile hem fazla nüfusa iş bulma ve hem de gelişme istenirken, tutulan yola bakınız. Montaj sanayii ithal ikamesi adı altında kurulmakta ve ekseriyetle yüksek gelirlilere hitap eden lüks yoğaltım (istihlâk) malları üretilmektedir. Bu yoldan a) kapitalist gelişmiş ülkelerin sermaye malları sanayiine pazar hazırlanmakta; yani metropol sanayii ile rakip olmayan bir sanayi kurulmakta ve bu ithal taleplerini devamlı olarak

artırmakta; milyonlarca Türk'ün insanlaşmasına, verimliliğin artmasına hemen de önemli denebilecek bir şey katmamakta, b) fakat bir kapitalist ülkeye verilen montaj hakkı diğerlerine de verildiğinden, (ki verilmek zorunluluğu çeşitli ülkelerden alınan kredi şartıdır) lüzumsuz kapasite yaratılması ile, yani israfla karşılaşılmaktadır. Gerçekten de yiyecek sıkıntısı çeken Türkiye'de çeşitli buzdolabı montaj hangarlarına, çamaşırsız Türkiye'de çamaşır makinaları atelyelerine, vesaireye bakınız. 1966'da ise Ford Ortaklığı'nın otomobil montajına bakınız, ve diğer firmaların atelyelerinin kuruluşlarını da bekleyiniz. Bunlar şimdi takatsız Türk ekonomisini daha da takatsız bırakacak, ve ancak belli bir gelişme seviyesinden sonra yapılabilecek yatırımlardır.

Öte yandan madenler ve petrol alanlarında da oyunlar olacaktır. Bu, kaynaklarımızı değerlendirme sloganı altında, kapitalist ülkelerdeki üretimin devamlılığı ve dış kapitalist ve işçiler arasındaki nisbî sûlhu sürdürme oyunudur esasında. İşte Türkiye'de olanları anlamak için blokların çatışmasını, kapitalist blokta yer almak istenildiğine göre, bu blok içinde başlıca ülkelerin kendi aralarındaki çatışmaları ve nihayet her kapitalist ülkede işçiler ve kapitalistler arasındaki uzlaşmanın ve kimlerin pahasına gerçekleştirildiğini iyi anlamak gerekir.

Bu mekanizmayı göremeyen bir sendikacı, elbette bilmeksizin sarı sendikacı olacak ve Türkiye'de yabancı şirketleri savunacaktır.

İşin daha garibi, "*Atatürk yabancıları Türkiye'nin üstünden kovdu, biz de altından (yani madenlerden) kovacağız*" sözü bir hikmet sanılacaktır. Sanki ülkenin üstüne girilmeden altına girilebilirmiş gibi! Yukarıda anlatılan mekanizmayı göremeyenler, muhalefete geçen bir partinin iktidarda iken başka, muhalefete geçince sanki farklı konuştuğunu sanacaklardır. Bu sanma, 1966 Türkiye'sinde bir gerçektir. Hattâ amaç-metod tutarsızlığı, daha doğrusu yukarda anlatılan çatışmalar açısından iki büyük parti arasında radikal bir fark olmadığı halde sathi sözlere bakıp, varmış gibi kabul edilmesi de bir 1966 gerçeğidir Türkiye'de.

Efendim, onlar Türkiye sorunlarına doktriner ya da sınıf açısından

bakmıyorlarmış. Peki ne açısından bakıyorlarmış? Diyecekler ki, bütün halk açısından. Güzel amma özel mülkiyet, dolayısıyla özel girişim temel olarak alınmıyor mu? Karma dedikleri ekonomide esas olarak bu yanın egemenliğini kabul etmiyorlar mı? Bu egemenlik üstünde, gökten zembille inmiş bir egemen devlet kavramına mı inanıyorlar, yoksa? Oysa, özel mülkiyet ve girişim esas alınırsa, bu ideolojik bir tutum olmaktadır. Ve bu ideoloji ya da değerler üzerine kurulan mekanizma da doktriner olmak zorundadır. Bize göre, Türkiye sorunlarına iç ve dış sınıflar arasından bakamayan görüşler tutarsız kalacaktır. Tutarsızlık zamanla amprik gerçeklerle tamir edilir demek, bir şey demek değildir. Türkiye'nin karşısında olanlar, sınıf açısından ideoloji ya da doktrin açısından çok tutarlıdırlar. Zaten sıkışık şartlar altındaki Türkiye'de olayların zoru ile sonradan tutarlılık sağlanması israftır. Bedeli pahalı ödenir. Yani, Kıbrıs gibi olaylardan sonra mı tutarlılık kazanalım? Tarihi bir tuzak içindeki azgelişmiş ekonomiyi sınıf sorunlarına bakmaksızın yönetmeye kalkmak, acaba iç ve dış egemen sınıflara bir çeşit yardım olmayacak mıdır? Lütfen düşünelim ve şunu da düşünelim:

Gelişmiş büyük ülkelerin kendi sorunlarını çözme zorunluluğu içinde şartlandırılan Türkiye'de, halkın egemenliği nasıl sağlanabilir?

Biz, gelecek yazıda, sınıf açısından bakarak, 1967'de, enflasyon olup olmayacağı, ödemeler bilançosu açığının büyüyüp büyümeyeceği, Batı'dan kredi alınıp alınamayacağı gibi sorunları cevaplandırmağa çalışacağız.

1967, **ANT** Sayı:1

1967 TÜRKİYE'SİNDE ENFLASYON, İŞSİZLİK, DEVALÜASYON

1. *Zembereği Kırık Sistem:*

Batı kapitalist gelişmesinin durmadan zorladığı Türk Sosyal sistemini, zembereği kırılmış bir saate benzetebiliriz. Zemberek'teki bu kırılış, batı gelişmesi "merkantilist" ticaret dönemine geçtiğinde Osmanlı İmparatorluğu'nun tam tersine bir yola girdiği 16. ve 17. yüzyıllarda olmuştur. İşte bu zembereği kırık sistemi, habire, kapitalist saatlerle ayarlamağa çalışanlar var Türkiye'de. Bunun içindir ki bir türlü ayar tutmuyor!

2. *Şartlandırılmış bir sistem:* Oysa azgelişmiş bir ülke sistemi olarak Türk sosyal sistemi batı kapitalizminin gelişmesiyle şartlandırılmıştır. Kendi dengelerini sağlamak uğruna, güçsüz azgelişmiş ülkeleri kapitalist yolla kalkınmaya zorlayan kapitalist ülkeler, Türkiye ekonomisini etkilemek için a) ekonomide gelir elde ediş yollarını, b) ve harcama modelini etkileyeceklerdir. Bu etkilere bakınca, iç ve dış egemen sınıfların çıkarlarının büyük ölçüde birbirlerine uyduğunu göreceğiz.

3. *İçerdeki gider (harcama) modeli ile dış kapitalist şartlandırmanın uyumluluğu:* Giderler, özel giderler olsun, kamusal giderler olsun, ikiye ayrılır: Yoğaltım (istihlâk) giderleri ve yatırım giderleri.

a) Yoğaltıma bakınca, Anadolu'da büyük kitlelerin yeterli gıdayı alamadıklarını, yaşanabilecek barınaktan yoksun olduklarını, doktorsuz, ebesiz, hastahanesiz, okulsuz, ışıksız, vb. olduklarını görüyoruz. Bunlarda bir asgari sağlanamayınca, insanca yaşamak olanaksızdır. Oysa, kasaba ve köylere kadar uzanan batı kapitalizminin propaganda şebekesi buz dolabı, çamaşır makinası, radyo gibi, elektrikli lüks yoğaltım mallarının reklâmını yapmaktadır.

İki davranış dikkate alınarak yapılır bu reklâm: aa) Bu malları alanların bunları gösteriş için satın alacakları, bb) Gelirler arttıkça, artan gelirlerden bu mallara harcanacak kısmın büyüyeceği. Kısaca, kapitalizme piyasa sağlamaya çalışılır bu reklâm kampanyasıyla. Gerçekten de, Beyoğlu vitrinlerine özenen çarşıları hemen gözleyebilirsiniz Anadolu kasabalarında. Yerli burjuva-benzerlerimiz ise batı burjuva yaşayışına özenerek lüks yoğaltımlarını ülke içinde de, ülke dışında da yürütmektedirler. Gelir bölüşümündeki adalet-sizlik süregittikçe, ya da arttıkça, lüks yoğaltım malları talebi de yüksek kalacaktır.

Yatırımlar

b) Yatırım giderlerine bakınca gözlemler gayet ilginç olmaktadır. Kamu kesimi'nin yaptığı sosyal sermaye yatırımlarını (yol, köprü, baraj, liman gibi) bir yana bırakırsak, geriye kalan yatırımları üç bölüme ayırabiliriz:

aa) Madenlere yatırım. Bunlar, memleket içi ihtiyaçlardan çok, ihracata yönelen yatırımlardır. Bunlar, gelişmiş kapitalist ülkelerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere, uzun süreli bir hesapla, dünya çapında yapılan ya da planlanan yatırımlardır.

bb) İnşaat yatırımları. Özel kesim yatırımlarının önemli bir kısmı bu çeşit yatırımlardır, çoğu da lüks konut inşaatıdır.

cc) Sanayileşme adı altında yapılan yatırımlar. İşte bu yatırımlar, genel olarak, montaj ya da ithal ikamesi yatırımlarıdır. İlkel madde ve yatırım malzemesi ithalatının büyük kısmı bu sanayiye gitmektedir.

Başka ülkelere milletlerarası ekonomik işbölümünü öğütleyen gelişmiş, büyük ülkelerin hepsi de, bugün, otarşik birer birim olarak, her türlü sanayi mallarını üretmektedir. Fakat emeğin verimliliğinin yüksekliğini sağlayan temel kesim, sermaye malları (kısaca makine sanayii) kesimidir. En ileri ülkelerde, sermaye malları kesiminde daha ileri gidebilmek için, insana yatırım (yani eğitim) ve araştırma giderlerine yapılan yatırımlar, bütün yatırımların %50'sini aşmaktadır. Oysa, bizim gibi kapitalist yolla

geliştirilmek istenen ülkelerde tam tersi olmaktadır bunun: Sermaye mallarına yatırım, insana yatırım, hele araştırmalarda yatırım hemen de yok sayılabilir. Türkiye gibi azgelişmiş bir ülkede verimlilik artsın diye, gelişmiş kapitalist büyük ülkelerin kendilerine rakip olabilecek, yatay ve dikey olarak tamamlaşan sermaye malları endüstrilerini kurmalarını, hatta kurdurmalarını beklemek akıl dışı bir tutum olur. Bizim gibi ülkelere, sanayi diye kala kala ileri ülkelerin sermaye malları endüstrilerine pazar olacak montaj sanayi alanı kalacaktır. Gösteriş için yoğaltım arzusu artan gelirin, daha çok yoğaltım mallarına gitmesi ve gelir bölüşümü şartlarının gayri adil olması gibi nedenler dolayısıyla özel kârlılığı yüksek olan montaj sanayii, özel yerli girişimcilerle yabancı girişimcilerin tatlı kâr alanı olacaktır.

Montajın içyüzü

Fakat, değişik kapitalist ülkelerin değişik firmalarıyla, aynı montaj alanında, ortaklık adı altında, Türkiye için fazla kapasiteli tesisler kurulunca bakınız neler olacaktır:

Diyelim ki bir montaj endüstrisindeki firmalar ürettikleri malın değerinin %70'ini doğrudan ithal etmekte, %30'unu da Türkiye'de üretmektedirler. Ne var ki Türkiye'de üretildiği söylenen bu %30'un içinde de genellikle öbür montaj sanayii ürünleri de vardır. Oysa, öteki montaj sanayilerinin bu üretimlerinin yüzde kaçının ithal malı olduğu dikkate alınmamakta, bunun için de, doğrudan ithal denilen %70'e eklenmemektedir. İşte, montaj sanayiinin bu özelliği yüzündendir ki bir montaj sanayii geliştirilirken, öteki yan montaj sanayilerinin mallarına da talep artacak ve bu montaj ağının ithal talepleri gittikçe daha büyük olacaktır. İthal taleplerindeki bu artış ise, ödemeler bilançosu üzerindeki açığı artırıcı başlıca sebeplerden biridir. Şüphesiz, bu yoldan dış ödemeler bilançosunda açık olabilmesi, geleneksel ihraç gelirleri ile ithal giderleri arasındaki fark kadar dış kredilerin ya da önceki yıllarda dış ülkelerde biriktirilmiş servetlerin varlığına bağlıdır. Montajcılar şebekesinin gittikçe artan ithal talepleri karşılandıkça, ithal edilen ilkel yarı mamul, vb. maddelerle montaj yapılmak suretiyle yurt içinde fizik

olarak (yani maddi olarak) millî ürün ya da millî gelir artarken bir yandan da fizik olmayan bir milli gelir artışı, sözde bir millî gelir artışı da olmaktadır. Bunun sebebi ithalât arttıkça millî gelire dahil sayılan gümrük vergilerinin ve ithal ticaret kârlarının millî gelir içindeki miktarının da artmasıdır. 1966 yılı için fizik olmayan bu millî gelir artışının %1.5-2 kadar olduğunu iddia edebiliriz. Eğer montajcıların ithal talepleri karşılanamazsa millî gelirin artışı fizik yoldan da, fizik olmayan yoldan da azalacaktır; 1956'da, 1957'de olduğu gibi. Nitekim bu yıllarda, özellikle iç fiyatların yükselmesi üzerine azalan geleneksel ihraç gelirleri, ve kısılan dış krediler ithal olanaklarını büsbütün azaltınca, üretimi ithalâta bağlı kesimlerde yaratılan millî gelir de azalmıştır. Ve bu, para arzı daraltılmadığı sürece, enflasyonu körükleyen bir etken olmuştur. Özet olarak diyeceğiz ki, sermaye malları sanayiine ve insana yatırıma oranla sosyal kârlılığı düşük, fakat özel kârlılığı yüksek olan montaj sanayii, gittikçe daha fazla ithal talebine sebep olarak ekonomimizi dış ülkelere bağlayacaktır. Montajdan ihracat yapılabileceği sözlerine gelince, *mostralık* olarak yapılan ihracat hariç, ekonomik açıdan bir masaldan başka bir şey değildir bu.

Kısaca, kapitalist yoldan gelişmede görülen en ilginç şey, Türkiye'de yapılan yoğaltım ve yatırım harcamalarının kapitalist metropollerin istedikleri biçimde olmasıdır.

4. *Giderlerin finansman kaynakları:* Nüfus artışı yüksek olan ülkemizde ekonominin bütününde, emeğin verimliliği düşüktür. Bu verimliliğin tarımda daha da düşük olduğu iktisatçıların kabul ettikleri bir gerçektir. Ekonominin dış alem gelirleri, geleneksel tarım ürünleri ve maden ihracı ile sağlanmaktadır. Gelişmiş kapitalist ülkelerin tekel güçleri dolayısıyla bu çeşit ürünlerin fiyatları sanayi ürünleri fiyatlarına göre daha az arttığından bir gelir kaybına uğranılmaktadır. Gelir bölüşümü şartlarının gayri adil oluşunun (Bakınız: Devlet Planlama Teşkilatı araştırması) da gösterdiği gibi, özel kesimle kamu kesiminin finansmanı büyük ölçüde halk tabakalarının sırtından sağlanagelmektedir.

Sosyal kârlılığı düşük alanlara giden özel kesim yatırımlarını, Türk

sermaye piyasasının ana kuruluşları olan bankalar finanse etmektedirler.

Kamu cari yatırım harcamaları ise, esas olarak, emekçi halktan alınan vergilerle yapılmaktadır. Vergi verebilir güçte olan sınıflar, siyasî gücü ellerinde tuttukları için, ya hiç vergi vermemekte ya da, verdikleri zaman, çeşitli yollardan bunu gene emekçi halka inikas ettirmeye çalışmaktadırlar. Bunun için, ekonomik gelişme istendiğinde, artan nüfusa iş alanı açılmasına çalışıldığında, kullanılabilir kaynaklara el atılamamaktadır. Ve bütçe daima açık vermektedir. Bu, enflasyonun sebeplerinden biri olmaktadır; bu yıl da olacağı gibi.

Yardım alamayız

Dış finansman kaynakları ise çok sınırlıdır. Bunlardan önemli sayılabilecek olan dış kredi son yıllarda azalmıştır, daha da azalacaktır. Çünkü baş kredi veren Amerika'nın dünyanın her yanında bağlantıları vardır; bu bağlantılar yüzünden yaptıkları harcamalar dolayısıyla ödemeler bilançosu açık vermekte, doların değerini sarsacak ölçüde altın kaybına uğranılmaktadır. Verebildiği krediyi ise, bilindiği gibi ağır şartlarla vermektedir. İngiltere ekonomisi büyük dengesizlik içindedir. Sterlini kurtarma sloganıyla işçi iktidarının aldığı tedbirler ödemeler bilançosunu düzeltmiştir; fakat, ücretleri donduran ve işsiz sayısını 500 bine çıkaran bir deflasyonist politika ile olmuştur bu. İngiltere de kredi verecek takatta değildir. Batı Alman ekonomisi ise İngiliz ekonomisinin hastalığı içindedir. Alman ödemeler bilançosu 1965'te 1.5 milyar açık vermişti; 1966'da alınan deflasyonist tedbirlerle açık azalsa dahi kapanmamıştır. Yani Almanya'dan da kredi almak çok güçtür. Kaldı ki şartlı ve pahalı kredilerin faizleriyle geri ödenmesi (politik tavizler dışında) çok güç olmaktadır. Nitekim, her yıl ödenen borç taksitleri ihraç gelirlerimizin yaklaşık olarak üçte birini bulmaktadır.

Şu halde, Türkiye'de harcamalar gelirleri daima aşacaktır. Yani, bu şartlar içinde Türkiye'nin yorganı, ayağına göre her zaman

kısa gelecektir. Kaldı ki egemen sınıflardan kapitalistlerin çoğu, savaş içinde ve 1953'ten sonra, halktan enflasyon vergisi tahsil ederek servetlerinin nasıl arttığını görmüşlerdi. Bunun için, bu sınıf içinde enflasyonun hararetli taraftarları olacaktır. Ne var ki, bu mekanizmanın servet farklarını artırışının sonuçlarından korkanlar ve özellikle kendi çıkarları açısından fiyat istikrarını gerekli gören dış kapitalistler, enflasyona engel olmaya çalışacaklardır. AID Başkanı'mn enflasyon olmaması için yatırım harcamalarının (dolayısıyla büyüme hızının) azaltılmasını istemesi bundandır. İç kapitalist, bütün tecrübesizliği ile, "Benden Sonra Tufan!" demektedir. Bütün bunlara rağmen halen fiyatlar enflasyon tanımına uyacak biçimde artmaktadır. Nitekim çanları şiddetle çalmaktadır şu olaylar: İhracat mevsimi olan şu aylarda dış ödemelerde büyük güçlüklerle karşılaşılması üzerine liberasyon yolu ile ithalat durdurulmuştur. (Hem "müsaadeli" hem "liberasyon" demek gülünçtür!) Dikkat edilsin: Bu, ihracat mevsiminde olmaktadır! Baharda ise içinden çıkılmaz ödeme güçlüklerine düşecektir ekonomimiz. Harcamalar bütçede olduğu gibi yürütülürse fiyat yükselişleri bir yandan ihracatı kısarken, bir yandan da montaj sanayii şebekesinin gittikçe artan talepleri yüzünden ödemeler bilançosu açığı büyüyebilir hale gelecektir.

Bu vesile ile ibret verici bir olaya değineceğim: Odalar Birliği Sekreteri, son kotadan sanayicilerin taleplerinin 50 milyon dolar, oysa yapılan tahsisin sadece 8 milyon dolar olmasından yakınmaktadır. Bu da bir alarm çanıdır. Dış ödemeler yapılamazsa, faaliyetlerine devam edebilmeleri, kapitalist ülkelerden yapacakları ithalâta bağlı olan montaj ve benzeri sanayi kesimlerinin hali ne olacaktır? Fazla kapasitenin kurulduğu bu kesimlerde üretim azalacak veya duracak, maliyetler daha da yükselecek ve açık işsizlik artacaktır. Piyasadaki para arzı radikal biçimde azaltılamadığı takdirde bu durum, mal darlığından dolayı enflasyonun şiddetlenmesine sebep olacaktır.

Para düşecektir!

Öyleyse, hükümeti desteklemek amacıyla ünlü iş adamlarımızın

gazetelerde ekonomik gelişmeyle ilgili iyimser demeçlerine rağmen, şu sonuçları rahatlıkla çıkarabiliriz:

1 - Türk ekonomisini yöneten sınıflar, kendi kararlarıyla kendilerini vergileyip temelli reformlarla başka bir sisteme gidemeyeceklerine ve ayrıca dış kapitalistler de buna razı olmayacaklarına göre, bu varsayımlarla diyeceğiz ki esasen var olan *enflasyon 1967'de artacaktır.* Paranın iç ve dış değeri daha da düşecektir. İthal mallarının fiyatları öteki malların fiyatlarına oranla daha fazla yükselecek, yani pirim yapacaktır.

2 - Dış açık, montaj sanayi ağının dış ortaklarının bir süre verebilecekleri krediler, yerli kapitalistlerin dışarda biriktirdikleri servetlerinden memlekete getirmeğe rıza gösterecekleri miktar, ağır şartlı ve cüzi miktarda konsorsiyum kredileri kadar olabilecektir. Yani, dış kredi alınamayınca açık çok büyük olmayacaktır. Buna karşılık *bedelsiz ithalâta çaresiz olarak tekrar müsaade edilecektir.*

3- Faaliyetlerine devam için dışardan ithalât yapmak zorunda olan sanayide gelirler düşecek, işsizlik artacaktır. 1956 ve 1957'de olduğu gibi *millî gelirlerdeki büyüme hızı 1967'de süratle düşecektir.*

4 - İktidar istese de istemese de ödeme güçlükleri karşısında Doğu Bloku ile (Çin dahil) daha çok ekonomik ilişkilere gidilecektir.

5 - Ödemeler bilançosunun dengeye getirilmesi için hükümet, 1958'de olduğu gibi, kaçınılmaz olarak, dış alacaklılar tarafından *devalüasyon yapılmasına zorlanacaktır.* Ve devalüasyon, kanaatime göre, en geç 1967 sonbaharında yapılacaktır da. (Devalüasyonun yapıldığı resmen açıklanmasa dahi Türk parasının değeri fiilen mutlaka düşürülecektir.)

Batı kapitalizminin kendi çıkarları için ekonomik-politik yollardan şartlandırdığı Türk ekonomisinin temelindeki dengesizlik bir kez daha, fakat açık olarak gözükecektir. Nitekim, bunu çatlak halinde gören Maliye Bakanı 1966 sonuna doğru istifa etmiştir.

Daha çok ezilenler gene emekçi sınıflar olacaktır bu dengesizliklerde. Bu halk sınıfları ise, ezildikçe, tarihi ve kırık zemberekli kapitalizme ayarlanmak istenen saati, zembereği ile değiştireceklerdir.

Halk tarafından, halk çıkarına göre yapılacaktır yeni saatin ayarı.

Bize göre, zembereği kırık saati, samimi olarak kapitalizme ayarlamak isteyenler, efsanedeki gibi, dibi olmayan fıçıyı doldurmaya mahkûm insanın çilesini çekeceklerdir; eğer dayanabilirlerse. Ha gayret!

ANT

TİP'İN PROGRAMI DEĞİŞMELİDİR

1 - Tekelci uluslararası kapitalizmin etki alanı içinde kalan, sömürge ya da yarı sömürge ülkelerin temel çelişkisi, bu ülke halkları ile emperyalistler arasındadır. Böyle bir ülke olan Türkiye'nin temel çelişkisi de bu türdendir. Bu çelişkiyi çözerek bağımsızlığa kavuşabiliriz. Bu iş uzun bir süreç içinde sosyalizme yol açan adımlarla çözülecektir. Bunun için de emekçi halkın iktidara doğru gidişinde kendisi ile bağlantı kurabilecek dost güçleri ve kendisine karşı olması mümkün güçleri doğru teşhis etmesi gerekir. Yalnız, dost olup olmamayı, süreçte, zaman boyunca dikkate almak zorunludur. Bunun için de sınıf meselelerini doğru görmeliyiz.

Gerçek bağımsızlık hareketi gelişirken, adım adım sosyalizme giden yollar açılırken sınıf mücadelesi şiddetlenebilecek, önce emekçi halka dost görünenler, düşman haline gelebileceklerdir. Burada temel çelişkiyi çözmeye savaşanlar, tali çelişkilerin temel çelişki üzerindeki etkilerini, onun çözümünü kolaylaştırma yönündeki muhtemel basınçlarını doğru değerlendirmelidir. Mesele, bu tali çelişmeleri çözmek üzere açıklamaktan çok, bunların temel çelişkiyi çözmeye götürücü ağırlıklarını daha çok eylemde dikkate almaktır. Bunu iki örnekle açıklayayım:

İhtilal neden İngiltere'de değil de Rusya'da olmuştur? İngiltere'de daha keskin olan temel çelişki emperyalist aşamanın bol nimetleriyle küllenirken, Rusya'da işçi sınıfı ile burjuvalar, burjuvalar ile iktidarda olan feodaller, feodallerle köylüler arasındaki çelişkiler, kilisenin düştüğü batak, harbin yarattığı askeri, mali sonuçlar vs., üst üste küme halinde gelince Rusya kapitalizmin zayıf halkası olmuş ve bilinen ihtilal yapılmıştır. Burada temel çelişki üretimde tam çelişkilerin, üst yapı çelişkilerinin yığıldığı bir durumu görüyoruz. İkinci örnek, Türkiye'dir. Türkiye'de üst yapı çelişkisi olan islamcılık ile batıcı laik çekişmesini, bürok-

ratların ve CHP'nin yaptığı gibi ilerici-gerici çelişkisi biçiminde alıp çözmeye kalkarsak, temel çelişki görülemez ve çözülemez olur. Bu bakımdan, 1964 yılında 1. Büyük Kurultay'a alelacele yetiştirilen TİP programı yetersizdir. Ve üst yapı çelişkilerinin parti içindeki rakip iki grup tarafından da anlaşılmadığı kanısındayım. Sayın Aren üst yapı çelişkilerinin önemini hafife almış; Sayın Aybar ise bunun fantezisini yapmıştır.

2 - Tali çelişkilerin temel çelişki üzerindeki ağırlığı ile yaratacağı muhtemel oluşum, ancak dünya çapındaki çelişkiler içinde yerine konulabilir. Çünkü, birbirine bağlı ekonomilerde, dünya çapında sınıf mücadelesi şiddetlenirken ulusal seviyede de sınıf mücadelesi şiddetlenebilir.

Tekelci Amerikan kapitalizminin eksik talebi giderek sınıf mücadelesini geciktirici araçlarından ikisi, özellikle silahlanma harcamaları ile yaratılan talep ve refah devleti görüşüne uygun olarak içerde sosyal adaletçi harcamalardır. Bunlardan birincisi, kapitalizmin temel ilkelerinden özel teşebbüs ve kâr ilkelerine uygundur. İkincisi, bu ilkelerde fedakârlığı getirir. İşte, silahlanma yoluyla aranan çare, nicel olarak çok yaygın kapitalist imparatorluğun harcamalarını gerekli olandan aşırmış (Vietnam sebebiyle) ve nitel bir güçsüzlüğe sebep olmuştur.

Bu yoldan kapitalizmin güz dönemine girilince iki blok arasında sınıf mücadelesi şiddetlenmiştir. İşte Çekoslovak olayı bu dünya diyalektiği içinde meydana gelmiştir Çekoslovak ulusuna ait soyut bir hürriyet olayı değildir bu.

3 - Sınıf mücadelesi uluslararası seviyede şiddetlenirken Türkiye'de bağımsızlık için yapılan mücadelede durum nedir? Bağımsızlık kavgasında kimlerin dost, kimlerin karşı olması muhtemeldir?

Bunun için Türkiye'deki sınıf meselesinin yeterince neden aydınlanmadığını açıklığa kavuşturmakta büyük fayda vardır. Bu noktada 17. Yüzyıl sonuna kadar kapitalist-merkantilist bir üretim biçimine geçmeyen Osmanlılar'da zamanla iki cephenin kurulduğunu görüyoruz. Bunlardan biri yeniçeri-lonca esnafı-ulema'dan meydana gelen islamcı halk cephesi, diğeri de batıcı ya da yenilik

taraftarı bürokrat cephedir. 19. Yüzyıl'da batıcı bürokratları, sanayi devrimini yapmış kapitalist Avrupa'ya ülkenin kapılarını, yapılan ticaret anlaşmaları ile sonuna kadar açarak hem imparatorluğun parçalanmasını kolaylaştırmışlar, hem de mevcut üretim güçlerinin (tezgahlar, atölyeler vs.) tasfiyesine sebep olmuşlardır. Bu tasfiye ile işsiz kalan büyük halk kitleleri halkçı islamcı cepheyi güçlendirirken, batı üst yapı kurumlarının (kanunlar, eğitim ve kültür kurumları, baloları vs.) alınışı emperyalizmin kültür devrimi olarak içeriye girişini kolaylaştırmış; batıcıların meşrutiyet hareketi, anayasasıyla, emperyalist etkinin tepe noktasında padişaha karşı laik devlet ilkesini getirirken halkçı-islamcı cephe padişahtan yana itilmiştir. Bu arada batılaşma hareketinin getirdiği borçlanmalar devleti Düyunu Umumi'ye sürüklemiştir. Bir üretim aracı sahibi olmayan bürokratlar geçici olarak sahip oldukları politik güç ile servet sahibi olmuşlar, fakat cumhuriyet dönemine kadar hem yerli üretim güçlerinin tasfiyesine ve hem de parçalanan imparatorluğa emperyalistlerin yerleşmesine sebep olmuşlardır.

Yunan'ı yenerek Cumhuriyet'i bürokrat subaylar kurmuştur. Bunlar da devrim, yenilik, batılaşma diye batı kapitalizminin üst yapı kurumlarını almaya devam etmişler, üretim güçlerini yeterince geliştirme yolunu bulamadıklarından devlet masrafları değer yaratan emekçi halkın sırtından çıkarılmış; ve batıcı laik yaşayışlarıyla halka karşı düşmüşlerdir. Böylece, islamcı-halkçı cephe gücünü muhafaza etmiştir. (Terakkiperver Fırka, Serbest Fırka olayları, Ayan artığı, büyük çiftlik sahipleri de bu cephededir). Buna karşı bürokratların Halk Fırkası daima bir azınlık fırkası olmuştur. Bununla beraber bürokratlar şahsi servet edinirken, mevcut üretim araçları sahiplerinin az da olsa daha güçlenmesini sağlamışlardır. Üretim araçları sahipleri güçlenirken, İkinci Dünya Savaşı sona ermiş ve batı kurumlarına tutkun CHP bürokratları, üretim gücü sahipleri için büyük olanaklar yaratacak yabancı sermaye hareketlerine ve bazı ikili anlaşmalara gitmişlerdir. Daha güçlenen üretim araçları sahipleri ise ekonomik iktidarlarına uygun olarak siyasi iktidarı da istemişlerdir. Bunun için bürokratlara karşı islamcı-halk cephesini kullanarak 1950'de iktidara gelmişlerdir.

Burada bugün sınıf ve bağımsızlık meseleleri ile ilgili anahtar niteliğinde, sadece iki önemli hususu ortaya koymakla yetineceğim:

a. Emperyalizmin sınırları içinde DP hareketi, başlangıçta üretim güçlerini geliştirerek millî gelirde daha büyük artış sağlamış, fakat emperyalist etki alanında bir süre sonra bu hız kesilip ekonomik güçlükler artarken bürokratların hâlâ hakim olduğu CHP laiklik ve anayasa meselelerini rejim meselesi diye getirmiştir! Ve muhalefetini buna göre yürüterek emperyalist şartların sonucu çıkmaza giren DP'yi batıcı bürokratların subaylar kanadı devirmiştir. Tekrarlanması mümkün olayın önemi şundadır: Burjuva tipi üretim aracı sahibi bir sınıf olmadan yapılan batıcı laik hareket, üretim güçlerinin gelişip sonra duraklamasıyla belirebilecek emekçi gerçek bir sınıf hareketini durdurmaktadır. Çünkü emekçi yığınların geniş ölçüde yer aldığı halkçı-islamcı cepheden emekçi bir sınıf hareketi doğması, CHP'nin büyük rol oynayarak yarattığı laik-islamcı üst yapı çekişmesi ile durdurulmaktadır. Bu şartlarda patlama (27 Mayıs) bürokratları ve ortaklarını iktidara getirmektedir. Bu ise üretim güçlerinin gelişme hızını daha, yavaşlatmaktadır.

Bugün, AP'de emperyalizm paralelinde DP hareketini tekrarlamakta, hızı düştükçe laik-islam çekişmesi içine düşülmekte, AP içinden sınıf hareketi gelişmesi önlenmektedir. Bu sadece emperyalistlere yaramaktadır.

b. Bürokrat ve millî kahraman olan Mustafa Kemal, gerçek bağımsızlığın ekonomik bağımsızlık olduğunu söyledi. Bunun yolunu halk için bulamadığından ekonomik ve politik olarak bağımlı duruma düştük. Bugün, yabancı sermaye ortaklıkları ile Türkiye'de sanayileşme adı ile dışa bağlı montaj sanayiinin geniş ölçüde kurulduğunu görüyoruz. Bu yoldan emekçilerin nisbî fakirleşmesi ve işsizlik artmaya devam etmektedir.

Oysa biz ne görüyoruz, eskiden beri üretim aracı sahibi olmayan bürokratların subaylar kanadı, şimdi üretim araçları sahibi olarak sınıf olmaya yönelmiştir. Bilindiği gibi bütün subayların hissedar olduğu "*Ordu Yardımlaşma Ortaklığı*" adlı kurumun kaynakları

süratle genişlemiş ve bugün yabancı sermaye ile işbirliği yaparak dev montaj (otomobil, kamyon gibi) sanayii kuruluşlarına gitmiştir. Kâr hesabı içinde nerelere kadar gidebileceği de tahmin edilebilir.

Öyleyse, Abdülhamit piyesini protesto eden ilerici-laik Atatürkçü denen kimseler önce Ordu Yardımlaşma Kurumu'nun bu halini iyi değerlendirmeliler; bağımsızlık kavgasından söz ederek bürokratlarla işbirliği düşünen geniş cepheciler aynı değerlendirmeyi yapmadan hiçbir yere gidemezler; kendisine sosyalist diyenler de bu açık gerçekten korkup kaçamazlar.

Sadece yukarki anahtar iki husus sosyalistlerin, sınıf ve bağımsızlık meselelerinde, CHP ve AP'ye karşı bugüne kadar alışagelmiş tutumunun gözden geçirilmesini gerektirir. Hele ilerici-gerici gibi sözde ayrımlar süratle bir yana bırakılmalıdır.

Yukarki hususlar dikkate alındığında, sosyalistler için yeni strateji yöntemleri gerekebilir ve aceleye getirilmiş, çelişkilerle dolu sosyalist sözcüğünü de bulundurmayan TİP programı bu bakımlardan yetersizdir. Esasen Türkiye'de strateji tartışmaları bu programdan çok sonra başlamıştır. Kısaca, bana göre, mevcut programın olayların gerisinde kalışı TİP'deki tartışmaları tahrik eden objektif sebep olduğu halde, çatışan iki grup da mevcut programı kabul etmektedirler! Eyleme açık olmadığı için bu program bürokratiktir.

19 Kasım 1968 / **ANT**

ÇEŞİTLİ YAZILAR

BASININ FONKSİYON ve EKONOMİSİ, YENİ BASIN-İLÂN KURUMU*

Toplumun refahı, bütün problemlerin birleştiği ana problemdir. Refaha, saadete giden yol dengeye giden yoldur. Toplumda dengeye yöneliş, çeşitli fert ve gruplar arasında ahenkli yaşayışa yöneliştir. Mutlak bir denge ütopyadır. Nisbi ahenk ve denge sosyal, politik, ekonomik müesseseler yoluyla sağlanır. Konumuz üç kısma ayrılmıştır. I. Kısımda, bu ahenk ve dengeye yönelişte basının fonksiyonunun ne olduğunu göstermek; II. Kısımda, bu fonksiyonun yapılmasını engelleyen veya ondan sapmalara yol açabilecek sebeplerden iktisadi olanı anlatmak ve bunun için de hülâsa olarak basın ekonomisinden bahsetmek ve bu arada Türkiye basın piyasasının nasıl bir piyasa olduğuna işaret etmek; III. Kısımda ise, I. ve II. de anlatılanlara göre yeni "Basın-İlan Kurumu" hakkında söz etmek istiyorum.

- I -

Basının ne olduğu ve ne olması lazım geldiğini anlayabilmek için ona atfedilen ana fonksiyonu anlamalıyız. Fonksiyonun yapılması, gayelere ulaşmada vasıta olmaktır. Gayeler nedir? Bunlar, fertlerin, grupların ve toplumun yerine getirilmesini veya elde etmeği

* Gazetecilik Enstitüsünün 1948-1950 arasında kuruluşu sırasında Enstitü'nün İktisat Fakültesi'ne bağlanması zarureti üzerinde durulurken "Gazetecilik" hareketinin ve öğretiminin sosyo-ekonomik mahiyeti düşünülmüştü. İktisat Fakültesi Doçentlerinden Dr. İdris Küçükömer'in 100. yıldönümü "Serbest Konferanslar"ı arasında yaptığı konuşma, Enstitünün İktisat Fakültesi çevre ve çevresi içindeki yerini gösteren parlak bir misâldir. "Yıllık", İktisat Fakültesi öğreticilerini, "Gazeteciliğimiz"in içtimai ve iktisadi problemleri üzerinde yapılmış araştırmalara dâvet etmekle hem vazifesini ifa etmek, hem de değerli genç iktisatçı İ. Küçükömer'i yalnız bırakmamalarını recat eylemek istiyor. "YILLIK" yazı heyeti.

istedikleri kıymetler, arzular, isteklerdir; yerine getirilmediklerinde huzursuzluğa üzüntüye sebep olurlar[1]. Gayelere ulaşmanın mânası refahtır. Burada basın bakımından tesbit etmek istediğimiz fonksiyonu, gayelere ulaşmada basının bir vasıta olarak yerini tâyin ile anlayacağız. Genel gaye, refahı mevcut imkânlarla optimuma çıkarmak olursa, bunu sağlayan hareket rasyonel hareket olacaktır. Bu ise, gayeye yönelmiş hareketin insicamlı ve hürriyet içinde yapılmasını gerektirir. Zaten, insicamlılık hürriyetten bağımsız değildir. Hürriyeti şart ile gösteren B. Russell'in tarifini kabul ediyorum. Tarif şöyledir: "Arzuların yerine getirilmesine engellerin bulunmaması". Şu halde engeller kalktıkça hür, hür oldukça insicamlı veya rasyonel hareket kabil olur. Bazı Şark felsefelerinde[2]. olduğu gibi arzuyu tatmin ederek refahı sağlamaktan ise, bizzat arzudan vazgeçip onun baskısından kurtulma şeklindeki hareket tarzı bir tarafa bırakılırsa, problem ilk adımda engellerden kurtulma problemidir. Hürriyet rasyonel hesap veya harekete mâni olan, karıştıran hususların nisbi olarak ortadan kaldırılmasıyla sağlanır. Mutlak hürriyet düşünülemez. Çünkü, a) fizik, psikolojik, teknik ve tabii imkânsızlıklar; b) aynı şahsın gayeleri arasında çatışma; c) toplumda gayelerde çatışma mevcuttur[3].

Bu çatışmaları var kabul ettiğimiz an, mutlak denge imkânsızlığını da kabul etmiş olmaktayız. Toplumdaki çatışma politik meseleyi yaratır. Politik yönden önem taşıyan gaye veya arzuları B. Russell ikiye ayırır. Birinciler, zaruri olan yemek, giyinmek ve barınmak; ikinciler ise, kâr peşinde koşmak, gurur, rekabet, ve kuvvet aşkıdır. İkincilerin bariz bir vasfı doymazlıktır[4]. Aslında, çatışma sadece gayelerde değil, vasıta-gaye ve vasıtalarda mevcuttur. Böylece gayeler takip edilirken ferdî ve sosyal rasyonel çatışacaktır. Bunlar, politik ve ekonomik alanda şu ikili çatışmada hülâsa edilebilir: a) Hürriyet-nizam, b) Verimlilik-eşitlik. Bu çatışmaların politik ve ekonomik sistemlerde halledilmesine çalışılacaktır. Şu halde basının fonksiyonu, toplumun refahının optimuma ulaşmasını sağlamakta veya arzuların, kıymetlerin en iyi şekilde yerine getirilmesinde bir vasıta olarak, onların politik sistemde halledeceği safhaya iletilmesinde rol oynamaktır. Bu noktadan daha ileri gidip

fonksiyona açıklık vermek için, arzu ve gaye sahiplerinin kimler olduğunu göstermek yerinde olur. "Ütilitarien" felsefeye göre, bunlar herbiri bağımsız birer birim olan fertlerdir. Toplumun refahı fertlerin refahının toplamına eşit olacağından mesele, toplumun daha doğru ve pratik olanı ekseriyetin arzu veya gayesinin ne olduğunu bulmakla halledilir. Bu felsefe kabul edildiğinde basının fonksiyonu, bahis konusu ekseriyetin arzusunun ne olduğunun ifade edilmesini sağlamaktır. Halbuki, toplumda fertleri birbirinden bağımsız varlıklar olarak almak doğru kabul edilmemektedir. Toplumda fertler ve onların teşkil ettiği gruplar mevcuttur. Burada, ferdî rasyonel ile sosyal rasyonel hareketin bağdaşmazlığından, bir grubun rasyonel hareketinden diğer grup veya toplumun rasyonel hareketinin bağdaşmaz olabileceğine geçebiliriz[5]. Bahis konusu gruplar gayelere göre aileden millete kadar genişler. Hattâ milletlerin teşkil ettiği gruplar da vardır. Şu halde basının fonksiyonu eş gayeli fertleri gruplar halinde birleştirmek ve onların gayelerini politik karar vetiresine aksettirmektir. Tabiatiyle, aynı gaye ve menfaatleri taşıyanları bir araya getirebildiği oranda basının tesirliliği artacaktır.

Gayelerde devamlılık fert ve grupların davranışında devamlılığa işaret sayılabilir. Bu suretle belirli grup hareketleri sosyal organizasyona ve oradan da kooperasyona gidildiği oranda sosyal rasyonele yönelinmiş olunur. Basın ana fonksiyonunu açıklık ve dürüstlükle yapabildikçe zahirî çatışmalar giderilir, daha geniş gruplar teşkil edilir ve hakikî gaye ve kıymetler ortaya taraflar olarak çıkabilir. Bundan sonra karar vetiresine girilir[6].

Toplumda gayelere ulaşmak için gruplaşmalara ve gruplar arası münakaşaya ihtiyaç olduğu açıktır. Bu açıklık, bir milletin bütün fertlerinin eş gayeli olamayacağı, olsalar da önem dereceleri değişik bulunacağı hususlar ile ortadadır. Bize göre, bitaraf basın gruplardan bir veya bir kaçını özellikle temsil etmeyen basın olabilir. Bu ise, devamlı olarak güç muhafaza edilebilecek bir durumdur. Nihayet gazete veya dergi demek objektif haber bülteni demek değildir. Kaldı ki, objektif haber bülteni olmak da kolay değildir. Gruplaşmış tarafların seçilir halde bulunmadığı bir yerde,

"bîtaraf basın" anlaşılması güç bir kavramdır. Çünkü, bîtaraflığın neye göre olduğu belli değildir[7]. Burada neticeyi şöyle ifade edeceğiz: İfade edilmemiş gayelere vasıta ve hal çaresi bulunamaz.

Basının grupların bağlayıcısı, onların gayelerinin aksettiricisi olabilmesi ve bu fonksiyonu insicamlı yapabilmesi basın hürriyetini icap ettirir. Potansiyel olarak mevcut tarafların ortaya çıkışı gerekli olunca, buna engel olucu, şaşırtıcı faktörlerin bulunup bulunmaması hürriyetin bulunup bulunmadığını gösterir. Toplumda fertlerin nihaî gayesi, refah ve mutluluk olmakla beraber, buna ulaşmak için gerekli temel "vasıta-gaye" lerden birincisi olarak "hürriyet"-ten bahsedilir. Birinci hürriyet de "ifade ve haberleşme hürriyeti"-dir. Grupların veya halkın rasyonelliği bu hürriyet olmadan kazanılamaz. Fakat, basın fonksiyonunu yaparken, basın hürriyetinde paradoksal bir durum da ortaya çıkabilir. Bu paradoks batı demokrasilerinde halen halledilmiş değildir. Paradokstan söz etmek basın hürriyeti aleyhtarlığına işaret sayılmamalıdır. Aksine sosyal rasyonelliği arttırabilmek için bu paradokstan bahsetmek, daha doğrusu hürriyet içinde basının nasıl hürriyetsizlik yaratabileceğine dikkati çekmek gerekir.

Fertlerden hakiki grupların teşkili, onların yanıltılıp şaşırtılmaksızın gayelerini tespit edebilmelerine ve gayelerinden uzaklaştırılmamalarına bağlıdır. Yukarıda B. Russell'den alarak kaydettiğimiz, politik bakımdan önemli olan ikinci nev'i arzular burada hatırlanırsa, bahsettiğimiz yanıltılma, şaşırtılma imkânlarının açık olduğu kabul edilecektir. Hele haberlerin elde edilişi, verilişi, (yorumlar dahil) ve gazeteciliğin ekonomik temeli düşünüldüğünde, basının fonksiyonundan sapma ihtimalleri daha da açıklık kazanır. Kısaca, bilhassa basın yoluyla çevresine yaklaşması, hakikatleri görebilmesi lâzım gelen kişilerin kafasında beliren dünya ile hakiki dünya veya çevre farklı olabilecektir. İşte bu fark yaratıldığı oranda fertler, dolayısıyla yanlış teşkil edilen gruplar hürriyetten yoksun sayılmalıdır. Bu yoksunluk derecesinde de sosyal rasyonelden, dengeden uzaklaşılır. Belki yanıltmalarla bir süre için zahirî denge temin edilebilir. Bu aslında potansiyel dengesizliktir. Bu ihtimallere göre, grupların ve dolayısıyla halkın gaye ve arzuları basın tarafından

aksettirilmekten çok, basın onların arzu ve gayelerini yaratmakta bizzat rol oynayacaktır. Her şeyi görüp anlamak ve kıymetlendirmek imkânından mahrum olarak, oldukça karışık bir dünyada yaşayan halkın arzusu yerine, politik ve ekonomik gayeleri için basını idare edenlerin veya onlara tesir imkânını bulanların arzusu, açık veya kapalı olarak halkın arzusu imiş gibi aksettirilecektir.

Walter Lippmann, halk oyu (halk efkârı)nun kusurlu organizasyonuna ve bu kusuru gazetelerin daha da artırdığına işaret ederek, halk oyunun basın için mutlaka organize edilmesini, yoksa bugün olduğu gibi basın tarafından teşkil edilmemesini isteyecek; bu işin politika ilminin vazifesi olduğuna kani bulunduğunu belirtecektir[8].

- II -

Yukarıda anlatılanlardan sonra, şimdi, basın ekonomisi hakkında izahatımıza geçebiliriz. Önce, basın piyasasının nasıl bir piyasa olduğunu göstermeliyiz. Bu basitçe, gazetelerin alım ve satımının organize edildiği ortamdır. Piyasası olan mal veya hizmet gazete veya dergilerdir. Basılı kâğıdı, yani gazeteyi ele aldığımızda dar manada bir maldan, özü esas alırsak hizmetten bahsedilebilir. Bu noktada basın piyasasındaki mal veya hizmetin mahiyetini birinci kısımda gösterilen, basının fonksiyonunu gözeterek kolayca anlayabiliriz. İşte o fonksiyona uygun şekilde hizmet eden gazete veya dergi "iyi" ve "kaliteli" sayılabilir. Şu halde, benim anlayışıma göre gazete, geniş bir halk grubunu bağlayarak onun gayelerine hizmet ederken, fonksiyona uyduğu nispette kalitelidir; aksine gayet dar bir çevreye, fonksiyon dışı fantastik spekülasyonları hizmet olarak sunmak isteyen gazete ve dergi kalitesiz sayılır. Şu halde, demagoji yapmadan halk seviyesine inen gazeteler de kalitelidir. Bahis konusu fonksiyona uygun hizmet, kolayca başarılacak bir iş değildir. Bu, gerek gazete içinden ve gerekse dıştan gelen bir sürü tesire açıktır. Tesirler, haberlerin verilip verilmemesi yahut verilmesi lâzım gelenden farklı şekilde aksettirilmesi ve yorumlar yolu ile yapılır. Bu suretle, satılan basın hizmeti gayeye yönelmiş olmaktan uzaklaştırılır. Bu hal, iktisatta

mal veya hizmetlerin bozuk satılması eski tâbiriyle tağşiş edilmesine benzer. Fakat basının fonksiyonundan anlaşılacağı üzere bu hizmet veya mal, kumaş, kundura, elma gibi bir mal veya hizmet olmayıp onun tağşişi çok önemlidir. Çünkü, zararı sosyal dengesizlik olarak ortaya çıkacaktır.

Fonksiyon ifası, grup davranışı veya onların gayeleri ile ilgili olduğuna göre, her gazete diğer gazeteden az veya çok farklı olacaktır. Alıcılar, farklı satıcılara ayrı tercih sırası verecekler, diğer bir deyişle, piyasa aynı olmakla beraber alıcılar gazetelere farklı önem atfedecekler. Bu önem atfedişte, iktisadî mânada kalite farklılaşması ve yer farkı rol oynayacaktır. Heterojen bir piyasa olarak bu piyasaya "inhisarlı rekabet" piyasası denilecektir. Basın ele alındığında, baskı yerinden ziyade kalite farkından dolayı gazeteler ayrı mal veya hizmet telakki olunabilir. Burada bahsettiğimiz kalite, ayrı grupların temsilcisi olmak yanında, aynı grubun gaye ve arzularını aksettirme derecesini de ifade eder. Şimdi, basın ekonomisinde gerek talebin, gerekse arzın durumunu göstermeğe çalışalım.

Talep: Elastiklik katsayısı küçüktür. Umumiyetle ayrı grup veya fikirleri temsil ettiği oranda gazeteler arasında ikâme sınırlıdır; ikâme yapılsa dahi bütün talep bakımından netice değişmez, birinin talep edilen miktarı azalırken öbürünün artar. Diğer haberleşme vasıtalarının, yabancı gazete ve dergiler radyo, televizyon vs.nin gazete yerine ikâme imkânı azdır. Aksine gazete ile bunlar arasında gevşek de olsa tamamlayıcı bir alaka vardır. Hatta gazete ile dergi arasındaki ilgi de böyledir. Gazete ve dergi, umumi kültür seviyesinin gelişmesiyle zarurileşen bir mal veya hizmettir. Kendisinden kolayca vazgeçilemez. Fiyatlardaki küçük artışlar sebebiyle talep edilen miktarlar ona uygun olarak düşmez. Mamafih oldukça yüksek fiyatlarda, talep edilen miktarlarda cüz'i bir azalış ve ilave olarak alınan diğer gazetelerin talebinde de azalma olabilir. Bu hususiyetler talep eğrisinin elastiklik katsayısının düşüklüğünü gösterir. Bu da inhisara elverişli ortamın bir kısmını yaratır.

Kültür seviyesi geliştikçe, ayrıca talebin bünyesi değişime uğrar. Gelir artmasa dahi, talep artar; aynı fiyatlara daha fazla gazete ve

dergi talep edilir; yani gazete talebi kültür seviyesinin bir fonksiyonudur. Diğer taraftan, bütün piyasa içinde genel talepte bir değişiklik olmadan gazeteler veya dergiler arasında talep değişiklikleri olabilir. Konumuz bakımından bu husus önemlidir. Bir gazete normal olarak gelişip, kalitesini yükseltebilir, satışını artırabilir. Fakat bunun yanında, halk dalkavukluğu, sansasyon yoluyla fonksiyondan sapılıp grupların veya halkın hakikî arzularını aksettirmekten de uzaklaşılabilir. Böylece hakiki arzuları aksettirerek genişleyen gruplar yerine, şekilsiz, belirsiz, geniş "kalabalık"lara çok sayıda satış kabil olur. Bu yol biraz sonra göstereceğimiz arzın hususiyetleri sebebiyle açıktır ve geniş kütleler, sosyal ve hatta ferdi rasyonellik ve fayda aleyhine uyutulur. Problemler ortaya çıkamaz, hakiki gruplar teşkil edilemez. Daha ileri ve tehlikeli safha, bu kitlenin zamanla gazetenin istediği tarzda bir grup haline dönmesidir. Marjinal alıcılar, arzularını henüz bulamamış kimseler, bu kabil gazete ve dergilerin tesirinde oyuncak olabilirler.

Arz: Bunda genel olarak istihsal faktörünün bölünmezliği, ilân ve reklâmların tiraj ile beraber adeta progresif olarak artabilmesi sebepleriyle artan randıman kanunu kendini gösterir. Gerçekten, ilan ve reklâmların bilhassa hususi şahıs ve kurumlara ait olanları, tirajı artan gazete ve dergilerde toplanarak azalan maliyet temayülünü daha da kuvvetlendirir. Denilebilecek ki, ilân ve reklâmsız 20 kuruşa mal olan bir gazetenin, ilân ve reklâm alarak 10 veya 7.5 kuruşa mal olması muhtemeldir. Şu halde, ticari vasfı da bulunan basında, kârlılık için büyük ilân alabilmenin yolları aranacaktır. İlk yol, kolay olan yol, yukarıda talep kısmında söylediğimiz fonksiyondan sapış ile tirajı artırmaktır. Diğer taraftan sermayenin bölünmezliği, küçük teşebbüslerin yeni rakipler olarak piyasaya girmesine engel olur. Bunlar, basında inhisarcı temayüllere müsait ortamı hazırlar. Basın piyasasında mevcut teşebbüslerin hususiyetlerini hülâsa olarak gösterdiğimiz arz ve talep karşısında, ekonomik rasyonellik icabı kârlılığı artırmağa savaşmaları çok tabiidir. Yani, basında teşebbüsler ekonomik zaruretlerle monopolcü bir davranışa sahip olurlar. Diyebiliriz ki, bunda teşebbüs sahiplerinin iradesinin önemi azdır. Böylece, ya doğrudan doğruya

rekâbette diğerlerinin tasfiye edilmesi, kısaca basının büyük kısmına bir zümre veya bir kaç şahsın hâkim olması yahut da mevcut zümrenin kartel (tahsisen fiyat karteli) yaratması sonucuna varılır.

İnhisarlı rekâbet çok sayıda firmadan tasfiye ile çok az sayıda firmanın rekâbeti haline gelebilir[9]. Her şeye rağmen mevcut firmalar arasında bir fiyat rekâbeti imkânı mevcuttur, tâ ki, firmalar bir "fiyat saldırmazlık anlaşması" veya "saldırmazlık fiyat politikası" takip etsinler. Bu anlaşma açık, gizli veya zımni olarak yapılabilir. Böyle olduğunda, ortaya bir fiyat karteli çıkar. Bununla daha önce fiyatın kısmen tahrip edilmiş olan muvazeneye yöneltici veya ayarlayıcı fonksiyonu tamamen ortadan kalkmış sayılır. Mamafih, fiyat karteli teşekkül ettiğinde, "fiyat haricinde rekâbet" mekanizmasının işlemesi de kâbildir. Bu, firmalar arasında, malın veya hizmetin (burada gazete ve dergiler) kalitesini islah, reklâm ve ilân ile temin edilir. Fakat, bu çeşit rekâbetin fiyatı tesbit etmekle elde edilen avantajların kaybedileceği noktaya kadar devamı normal değildir.

İnhisarcılığın basın piyasasında hâkimiyeti[10] birbirinin sebep ve neticesi olan iki sonucu bize gösterir: a) Ekonomik kuvvet. Piyasaya hâkim olanlar kendi kârlarını azami kılacak fiyata, dengeye gelebilirler. Fakat, bu toplum bakımından olması gerekli dengeyi göstermez. Dengeye yönelme, maliyetler ile piyasa fiyatı arasındaki ehemmiyetli farkı ortadan kaldıran temayüldür. Topluma gitmesi gereken fark, inhisara göre firmanın sahibine gider. b) Politik kuvvet: Ekonomik kuvvet toplanması, basının yaptığı iş sebebiyle politik kuvvet de yaratır. Bilahare ikisi birbirini artırarak devam edebilir. Bu halde basından fonksiyonun başarılmasını beklememelidir. Basının bu hale gelmemesinin çareleri düşünüldüğünde, basın hürriyeti, daha doğrusu basın hürriyeti paradoksu ile karşılaşırız. Çünkü, yukarıda varılan netice bizzat basın hürriyeti içinde meydana gelir. Bu hürriyet paradoksu halen batıda halledilmiş değildir; basın ve diğer haberleşme vasıtaları genellikle tröstlerin elindedir. Nitekim, Amerika Birleşik Devletleri'nde rekâbete engel olucu hareketlere karşı, daha geçen asır

sonunda çıkarılmış ve zamanımıza kadar ihtiyaca göre tâdillere uğramış "Anti-trust" kanunlara[11] uyularak bazı basın yayın kurumları federal hâkim huzuruna çıkarılmıştır[12]. İlgi çekici bir olay, "**Time**" Dergisi'nin teklif ettiği ve "Time" ve "Encyclopaedia Britannica" tarafından finanse edilen "Basın Hürriyeti Komisyonu" raporudur. Komisyon âzasının ekseriyetini hocalar teşkil etmektedir (hukuk, felsefe, iktisat, antropoloji, politika ilmi ve tarih profesörleri). Komisyon inhisarın büyümesinden dolayı basın hürriyetini, tehlike içinde bulmuştur. Büyük basın organizasyonları o derece büyük olabilir ki, bu demokrasiye tehdit olur.

Şu halde, basın mutlaka ya kendi kendine, ya hükümet tarafından kontrol edilmelidir gibi sonuçlara varılmıştır[13]. Kısaca, söyleyecek şeyleri olanların söyleme imkânları açık olmalı, her hangi bir kaynaktan baskı ve engel yaratılmamalı. Fakat, bu ortam kendi hastalığını da birlikte taşır. Son temerküz ve inhisar temayülü örneği İngiltere'de cereyan etmektedir. Mesele basın ve parlamentoda münakaşa edilmiş ve teşkil olunan Krali Komisyon çalışmağa başlamıştır. Olay basitçe şudur: İki büyük gazeteler grubu yine bir basın müessesesi olan "**Oldhams Press**"i satın almak için mücadele etmektedir. **Sunday Times** grubu başında Mr. R Thomson, **Mirror** grubu başında da M. C. King vardır. Eğer Mr. King "**Oldhams Press**"i eline geçirirse on üç milyonluk bir tiraja kumanda edecektir. Her ne kadar bunu, kıyasıya rekâbeti durdurmak için ekonomik sebeplerle yapmak istediğini söylemekte ise de, elde edeceği kuvvet muazzamdır. Bu sebeple, bizzat basından şikâyetler yükselmektedir. Bu arada "**The Economist**" Dergisi bu işi hükümetin durdurmasını istemektedir[14]. Münakaşa konusu bir husus inhisarla mücadelenin yalnız basında değil, diğer bütün sahalarda da birlikte olması hususudur. Bu şüphesiz kabule şayan bir noktadır. Fakat, daha önce de söylediğim gibi unutulmamalıdır ki basın endüstrisi, fonksiyonu icabı diğerlerinden özellikle ayrılmaktadır. Yani, diğer bir endüstrideki inhisarın etkisi basındakinin yanında çok daha az önemlidir. Basın ayrı bir kategori olarak kabul edilmelidir.

Halen Türkiye'de basın piyasasına bakarsak "inhisarlı rekâbet"

in fiyat karteli ile yürütüldüğünü görüyoruz. Gazete fiyatlarının artırılarak tesbitine büyük bir gazete katılmak istememiş ve bir müddet mukavemet etmiş ise de, sonunda o da fiyat karteline dahil olmuştur. Mamafih, basın piyasamız Batı'daki derecede gelişmiş değildir. Bu sebeple orada görüldüğü ölçüde temerküz ve inhisardan bahsedilemez. Basında öte yandan, "fiyat haricinde rekâbet" olarak, kalite ve reklâm yoluyla kısmi bir mücadele de vardır.

- III -

I. ve II. kısımlarda anlatılanlara göre, 2 Ocak 1961 tarih ve 195 sayılı kanunla kurulan yeni Basın-İlân Kurumu'nun durumu nedir? Yahut, kanun ile kuruma tanınan görevler, basının fonksiyonunu yerine getirmesini sağlayacak imkânları teminde rol oynayabilir mi? Diğer bir deyişle, Kurum hürriyeti kısıcı ve dolayısıyla rasyonelliğe engel olucu etkiler yapabilir mi?

Cevabı verebilmek için önce, Kurum'un başlıca görevlerinin neler olduğunu söyleyelim:

1) Kurum'un idaresine katılan gazetelere, basın dernek ve sendikalarına kredi vermek; basın mensupları için yardım ve sosyal teşebbüslerde bulunmak;

2) Resmi ilânların ve yabancılara ait hususi ilânların basında yayınlanmasında aracı olmak; bütün ilân ve reklâmların piyasasını düzenlemek gayesiyle kanunla istenen evrakı ve kayıtları tutmak;

3) Basının makina, kâğıt, mürekkep gibi her türlü ihtiyacını temin etmek.

Bu önemli görevleri yapacak olan Kurum'un organları, Kanunun 4. maddesinde sayıldığı üzere şunlardır: a) Genel Kurul, b) Denetçiler, c) Yönetim Kurulu, d) Şubeler. Bunlar içinde asıl selâhiyetli Genel Kurul olup, kararları kesindir. Şu halde, yukarıda sayılan görevler yapılırken basındaki etkilerin, basının ana fonksiyonuna uygun olup olmamasında esas rol, bu Kurum'un olacaktır. Bu takdirde Genel Kurul'un kimlerden kurulduğu önemlidir. Türkiye'de tecrübe ile bilinmektedir ki, geçmişte resmi ilânlar,

siyasi hayattaki gerilimlere paralel olarak, olumlu prensiplere uyulmadan, iktidarlarca genellikle politika vasıtası diye kabul edilmiştir. Yani, siyasi kuvvete sahip olanlar, bu ekonomik kuvveti kullanıp, halk oyunda lehlerine etki yaptırarak, daha fazla siyasi kuvvet avcılığına çıkmışlardı. Bu bakımdan, Genel Kurul'un Hükümet'in etkisine uğrayacağı endişesi, daha başlangıçta bazı çevrelerce belirtildi. Kanaatimizce, Kurulun, tarafsız teşkiline gidilmiştir. Eğer otuz bir üyeye, yedi kişilik temsilcisi veya başka yollarla hükümet istediğini yaptırabileceği düşünülüyorsa, bu hastalığın çaresi olarak kanun yapma öyle pek önem taşımayacaktır. Aynı şekilde, Hükümet dışından gelen üyelerin de türlü kombinezonlarla Kurula hâkim olmaları düşünülebilir.

Şimdi, elimize, Kanuna göre hazırlanacak yönetmelik bulunmadan, sadece Kanun ile, görevler yönünden imkânlara bakalım. Kredi, yardım ve diğer sosyal teşebbüsler hususunda, belirli objektif kıstaslar konulmamış; anlaşılan Genel Kurul'un takdirine bırakılmış. Burada, kredinin tevzii önemlidir. Yeni basın organlarının basın hayatına girişi çok arzu edilir bir husustur. Giriş kapısının açık tutulmasında kredi imkânları lâzımdır. Şüphesiz olumlu bir başlangıçtan sonra, serüven havası olmadığı anlaşılan teşebbüsler için bu kapı açık olmalı. İnhisar temayülüne karşı vasıta, endüstriye giriş imkânı hazırlanmasıdır.

İlân ve reklâm yönünden söylenecek çok şey bulunabilir. Kanun'un 29. maddesi resmi ilânları tarif eder[15] ve 32. maddede "resmi ilânlar, fikir ve içtihad farkı aranmaksızın 34. madde mucibince vasıfları tesbit edilecek olan mevkutelere Basın-İlân Kurumu Genel Kurulu'nun tesbit edeceği esaslar dahilinde dağıtılır" denilmektedir. 34. madde ise, "Resmi ilân verilecek mevkutelerin vasıfları; a) Münderecat, b) Sayfa ve sayı ölçüsü, c) Kadro, ç) Fiili satış, d) En az yayın hayatı süresi, bakımlarından ve uygun görülecek diğer yönlerden Basın-İlân Kurumu Genel Kurulu'nca tesbit edilir" denilmektedir. Genel olarak, yukarıda sayılan kıstaslara göre, resmi ilân alacak gazete ve dergiler tesbit edilecek. Burada kanun koyucu objektif olabilmek için bir kaç kıstas saymış. Fakat, I. ve II. kısımlarda verdiği izahat ve basının ana fonksiyonu hatırlanırsa,

bu kıstasların güçlük yaratabileceğini söyleyebiliriz. Çünkü, bunlardan bir kısmı belirsizdir; her biri yalnız başına önemsizdir; bir kaçını birden bir gazete yahut dergide bulmak kolay olmayacaktır; teker teker yahut ikili olarak öncelik vermek kabil değildir. Sadece şu sonuncu söylenene örnek vereceğim: Diyelim ki, iki gazete mevcut, birisinin münderecatı seviyeli, fakat fiili satışı düşük; diğerinin münderecatı zayıf veya belirsiz, buna mukabil fiili satışı fazladır. Acaba hangi gazeteye öncelik verilecektir? Benim fonksiyon anlayışıma göre birinciye öncelik veririm. Genel Kurul ne düşünür? Şu halde Kurum vasıflar yönünden gazeteleri seçip liste hazırlamakta oldukça sıkıntılı durumdadır. Bununla beraber Genel Kurul'un teşkil tarzı, sorumluluğun muayyen gazeteler lehine kullanılmasına mâni olabilir gözüküyor.

Gazetelerin vasıfları tesbit edildikten sonra, bu vasıfların zamanla devam edip etmediğinin kontrolü için kanunun gazetelere bazı ödevler veren 35. maddesi ile ilân ve reklâmların kontrolü bakımından 47. madde de önemlidir. Gerçekten de 35. madde gazetelerin kanunen tutacakları defterlerden başka, noterden tasdikli defterlerle, vasıflarının kontrolü ve ilân ve reklâm bakımından bilgi vermekten bahsediyor. Diğer taraftan, kurumun hususi ilanlar için mecburi aracılığı olmadığı halde, hususi, resmi bütün ilân ve reklâmlara ait kayıtlar tutulmaktadır. Nitekim gazetelerin, ilân ve reklâm yayınladığı gün, o nüshaların Kurumun Genel Müdürlüğü'ne gönderileceğini ifade eden 47. madde, şöyle devam etmektedir: "Genel Müdürlük'çe bu nüshalar, Kurum'un verdiği ilân ve reklâmlarla, Kurumca verilmeyen ilân ve reklâmların hesabına ve bunların kimler tarafından verildiğinin tesbitine esas tutulur". Bu iki madde, bilhassa 47. madde, muhtelif gayeler yanında, muayyen gazete ve dergilerin ilân ve reklâm veriş yoluyla tesirliliklerini belli şahıs ve zümrelerin emrine verip vermediklerinin anlaşılmasında faydalı olacaktır. Böylece, bir temayülü gören Genel Kurul mukabil tedbirleri alabilmelidir. Zaten noksan organize halk oyu, tek taraftan işlenmemelidir. Fakat, değer hükümleri sahasında bulunulduğundan aksi tehlike de mevcuttur.

Yabancı kaynaklara ait hususi ilânların Kurumun aracılığı ile

yayınlanması mecburiyeti, bu defa dış etkilere karşı halk oyununun korunmasını hedef tutuyor olmalıdır.

İlân ve reklâmlar kadar önemli diğer bir görev, basının makine, kâğıt, mürekkep gibi her türlü ihtiyacını karşılamaktır. Kanunun bu görevle ilgili olarak Kuruma bir inhisar hakkı verip vermediği açık değildir. Mamafih, kanunla verilmiş bir inhisar hakkı olmasa dahi, Kurum bu bakımdan fiili ve kısmi bir inhisara sahip olacaktır. Türkiye'nin dış ödeme güçlüklerinin devamı süresince, o gibi malların ithali için bazı ayırımları Kurum elde edebilir. Bu malların basına dağıtılmasında, kredide olduğu gibi, kanaatimce en önemli nokta, inhisar temayülü görüldükçe endüstrinin kapısını yeni gelenlere iyice açık tutmayı bilmektir.

Kanun, Kurum'un kararlarına, kendilerine yüklenen ödevlere yahut basın ahlâk esaslarına riayet etmeyen gazete ve dergiler ve saire için müeyyideler koymuş ve bunlara itiraz mercii olarak, on gün içinde müracaat edilmek üzere, o yerdeki en yüksek dereceli Asliye Hukuk Hâkimliğini göstermiştir. Hâkim en geç on beş gün içinde kesin olarak kararını verir.

Hülâsa olarak, Kurumun görevlerini yerine getirmesinin kolay olmadığını, I ve II de söylenilen etkilerden tamamen kurtulunamayacağını ifade etmek isterim. Bununla beraber basının ana fonksiyonuna yardım yollarının Kuruma açık olduğunu da söyleyebilirim.

Kurum Kanunu'nun en büyük noksanı, monopollere karşı her hangi bir imâda dahi bulunmamasıdır. Mamafih bu, iktisadi hayatla ilgili kanunların, ihtiyacı yavaş yavaş duyulmağa başlamış genel bir noksanıdır.

---

1) Gayelerin yaratılması ve onlara hizmet eden sosyal müesseselerin doğuş ve değişimini ele almak, tarih felsefesi ile uğraşmak burada konumuzun dışındadır.
2) Batıda da "Stoic" ler.
3) R. A. Dalh and C. E. Lindblom, **Politics, Economics and Welfare** S: 32-33.
4) B. Russell. **Human Society in Ethics and Politics** S: 160-161.
5) Büyüklü küçüklü grup arzu veya gayelerinin çatışması ile kollektif gayeler ortaya çıkmaktadır: Bunların yerine getirilmesinde devleti de fert ve gruplar arasında bir "taraf" olarak kabul edeceğiz. Yukarıda bahsettiğimiz "hürriyet - Nizam" çatışması burada hatırlanmalıdır.

6) Şüphesiz, çatışmaların hallinde onları karara bağlamanın bir metodu olarak demokrasiye inanıp inanmamak önemli bir noktadır. Çatışmaların bağdaşmazlığına inançta bir "Leviathan" aramaya yahut "üstün-insan" ın arzularını esas alan romantikleri kabule götürebilir.
7) Grupların belirliliği, sınırları, bu arada sınıfların kısmen iç içe yahut belirli oluşu, toplumdan topluma ve zamanla değişmektedir.
8) W. Lippmann, **Public Opinion** S: 22.
9) Fakat, unutulmamalı ki, firma adedi önemli olmakla beraber ondan daha önemli olan firmaların bütün piyasaya göre cesametleridir. Cesamet derecesi arza tesir edecektir.
10) Bir piyasada inhisarın bulunup bulunmadığını şunlara bakarak anlamak kabildir: 1) İstihsâlin yüksek bir oranı pek az firma tarafından arzediliyorsa; 2) uzun devrede yahut ortalama zaman süresince fiyatlar, endüstrinin istihsalinin büyük kısmını istihsal eden firmaların uzun devre marjinal maliyetlerini ve keza muhtemelen uzun devre ortalama maliyeti önemli derecede aşıyorsa inhisar mevcuttur.
J. S. Bain, "Condition of Entry and the Emergence of Monopoly". **Monopoly and Competition and their Regulation**, Edited by E. H. Chamberlin, içinde S: 216-217.
11) Sherman, **Clayton Acts**.
12) Hattâ kendisine haber vermeyen "Associated Press" i bizzat bir basın kurumu olan "Chicago Sun" dava etmişti.
13) Bu kısımları, E. Roosevelt'in önsüzü ile başlayan ve "The Library of Congress" tarafından yayınlanan "**Freedom of Information**" den çıkardım.
14) **The Economist**, February 4, 1961.
15) Madde 29 - a) Kanun, tüzük ve yönetmeliklerle yayınlanması mecburi olan (özel dernekler hariç) veya,
b) Genel ve katma bütçeli dairelerle il özel idareleri, belediyeler, köyler ve İktisadi Devlet Teşekkülleri ve sermayesinin yarısından fazlası kamu hukuku tüzel kişilerine ait bulunan teşekküllerin verdikleri.
Reklâm mahiyetini taşımayan ilânlar, resmi ilân sayılır.

28 Kasım 1961 / **Gazetecilik Enstitüsü Yıllığı** Sayı:2

JAPON KALKINMASI VE TÜRKİYE

Bu yazıda şunu göstermeğe çalışacağım: *Japon kalkınma modeli Türkiye için bir örnek olamaz. İki ülkenin tarihi ve ekonomik şartları hemen de hiç bir benzerlik göstermemektedir.* Japonya'da kapitalist ve emperyalist gelişmenin şartları oluşurken, Türkiye'de (ya da Osmanlılar'da) tam tersine bir oluşumla karşı karşıya bulunuyoruz. İki ülkeyi, olanaklarına göre, karşılaştırmaya geçmeden önce, *Japon gelişmesini sağlayan ve Türkler için söz konusu olmayan güçlerin nasıl oluştuğunu anlamalıyız.* Bunun için modern Japon ekonomisinin kuruluş ve gelişme dönemi olan Meiji dönemine nasıl geçildiğinin açıklanması gerekir. Meiji'den önceki dönem, Tokugawa ya da derebeylik dönemidir. İşte, aşağıda önce bu derebeylik dönemini ve ona yakın güçlerin nasıl gelişeceğini kısaca anlatacağız.

Tokugawa Dönemi: 1600-1868

Ekonomik Düzen: İlkel tarıma bağlı bir düzende özellikle pirinç üretimi yapılır. İlkel üretim tekniği asırlarca değişmeyen biçimde kullanılagelmiştir. Tarım ürünlerini yetiştiren köylerde, genel olarak, kapalı ekonomi içinde yaşanılır; yani köyler, dışarı ile hemen yok denecek kadar az mübadelede bulunurlar. Yalnız köylerde yaratılan ürünün %40 ya da daha fazlası derebeylerine (aristokratlara), derebeylik hakkı olarak verilir. Sanayi el sanatları biçimindedir; bu çeşit sanayide daha çok şehirlerde yaşayan aristokrasinin ihtiyaçları için lüks nitelikte mallar da üretilir. Ve bu çeşit sanaatlarda ya da sanayide lonca düzeni hakimdir. Ticaret önemsizdir; ancak köylerin besleyemediği aşırı nüfus artışının yarattığı şehirleşme ile önem kazanacaktır.

Mevcut üretim düzenine göre sınıflar şöyledir: a) Köylüler, b) derebeyler (daimyo), c) Savaşçı sınıf (samuray), d) zanaatkârlar, e) tüccarlar (chonin)

Bu ekonomik düzen ve sınıf yapısına göre politik sistem şöyle kurulmuştur. İçe ve dışa kapalı bir sistem:

Daha *19. Yüzyıl başlarında* tahmin edilen Japon nüfusu yaklaşık olarak 30 milyon kadardır. Bu *nüfusun asıl büyük çoğunluğunu derebeylerin toprağına bağlı, hür olmayan köylüler meydana getirir.* Derebeyler egemen (hakim) sınıftır. Ve 270 kadar derebeyi (daimyo) vardır. Bunlar, imparatora sözde tabidir. Gerçekte, imparatorun elinden imtiyazları alınmış, bir gölge haline getirilmiştir. Gerçekte derebeyler içinde en güçlüsü olan Tokugawa ailesi ülkede egemendir. Derebeylerine kendilerini kiralayan samuraylar belli miktarda rant almakta ve bu genel olarak pirinç tayını halinde kendilerine ödenmektedir.

Hiç çalışmadığı halde tarım ürününün %40'ını ya da daha fazlasını derebeylik imtiyazı olarak alan 270 Daimyo ve onlar içinde esas hakim olan Tokugawa ailesi bu imtiyazı yürütmek isteyecekti; fakat bu nasıl başarılabilirdi?

Bu, ancak bütün değişim kapılarını kapayarak olabilirdi. Yani bir zümrenin çıkarı için toplum hayatının zaman boyunca donduruldan kalıplara oturtulmasıyla! *Sosyolojik deyimle toplumda grup ya da sınıflar arasındaki "mobiliteyi" ortadan kaldırmakla.* Başka bir deyişle, dünya nimetlerinden faydalanma ve prestiji üst sınıflara ait kabul edip aşağıdan gelebileceklere bu kapıları kapatmakta. Bunun sağlanılmasını istemekten daha doğal ne olabilirdi hakim sınıf için! *Nitekim, Japonya toplum düzeninde değişiklik getirecek her yeniliğe kapatıldı, 1640'da dış ticaret ve öteki dış ilişkiler yasaklandı.* Her hangi bir Japon'un ülke dışına çıkmasının ya da geri dönmesinin cezası ölüm idi. Okyanusu geçecek büyüklükte tekne yapımı yasaklandı. Dış ticaret sadece Nagasaki'de sıkı kontrol altındaki birkaç Hollanda'lı ve Çin'li aracılığı ile yapıldı*.

Gerçekte dış ticaret adeta yok edilmişti. Ülke içinde ticaret ve seyahat hürriyeti, meslek seçimi hürriyeti sıkı bir kontrol altına alınmış idi. Bir kısım malların üretimi yasaklanmıştı. Derebeylik

* F. W Lockwood, **The Economic Development of Japan**, Princeton University Press 1954, s. 4-5.

sistemini özellikle içerdeki başkaldırmalara karşı korumak üzere asker ve maliyet olarak iki milyona yaklaşan bir kitle hazır halde tutuluyor, besleniyordu. İşte böylece hiç bir değişime, hiç bir yeniliğe açık olmayan Japon sistemi, kendini yıkacak ya da değiştirecek olan güçleri kendi içinde büyütecektir. Sistemin katılaştırılmış, adeta kristalleştirilmiş kalıpları, aşağı gruplar için daha iyi hayat şartları ve prestiji yasaklayınca, bu sosyal ve politik dengesizliklerin sebebi olacaktı. Ülkelerde meydana gelen ihtilâllerde bu sebebi bulmamak mümkün değildir*. Nitekim, küçük sayılabilecek Japon adaları üzerindeki nüfus arttıkça (ki artış oranı yüksektir) mevcut üretim tekniği (ki asırlarca değişmemiştir) ile topraklar nüfusu besleyemez hale gelmiştir. Ve bu durumda, tahditlere rağmen, köylerden şehirlere kaçış başlamıştır. Şehirler büyüdükçe ticaretin önemi artmış; tüccarlar her ne kadar sınıf olarak prestij bakımından aşağı sayılıyorlarsa da ekonomik güç olmaya başlamışlardır. *Nüfus artışı ve tarımda ilkel üretim metotlarının devamı, toplum dengesini bozmuştur.* Bu bozuluşu, Amerikalı Profesör Lockwood'un "doymak bilmez yoğaltıcı müstehlik parazit hakim sınıf" dediği derebeylerin lüks yoğaltımı daha da artırdı. Böylece Tokugawa Devleti devamlı bir mali yetersizliğe sürüklendi.

İlkel üretim metodları ile tarıma bağlı Japonya halkı, yeterli derecede beslenemez olunca, bunun gerektirdiği sonuçlar ve sosyal sınıflar açısından şöyle oldu: Bir yandan, hür olmayan köylüler ve samuraylar ezildiler. Çünkü, derebeyler kendi masraflarını onların sırtından çıkarmaya muktedirdi. Öyle ise köylüler ve samuraylar mevcut durumdan memnun olmayan birer sınıf olacaktı. Öte yandan, özellikle 1750'den sonra, şehirlerde ekonomik bir güç olmaya başlayan tüccar sınıfı da gayri memnun idi. Zamanla samuraylara, derebeylerine borç para verecek hale gelen bu sınıf, ekonomik olarak daha gelişebilmek için, derebeylik düzeninin koyduğu tahditlerin kalkmasını istemekte idi. Ve bu sınıf, yukarı sınıf olan derebeyleri tarafından önce de değinildiği gibi prestij

* S. M. Lipset, R. Bendix, **Social Mobility in Industrial Society**, University of California Press 1959, s. 5.

açısından hor görülen bir sosyal statüde bulunuyordu. Bu sebeplerle, *ekonomik olarak güçlenen bu ilk Japon burjuvaları "kızgın" denilebilecek bir grup olmaya başlıyordu.* Sistemin yarattığı dengesizlik içinde *hoşnut olmayan diğer bir grup daha vardı. Bunlar,* durumu düzeltmek üzere sistemde değişiklik (reform) yapılmasını ve politik gücün yeniden bölüşümünü isteyen, *progresif denilen ve daha çok Japonya'nın batı bölgesinde yer alan derebeyleri yahut "klanlar"dı*; ki bunlar ekonomik hayata üretici olarak girmek istiyorlardı. *Nitekim, 1868 ihtilâlini, bu üç gayri memnun kitle, yani ezilen samuraylar, ekonomik serbesti ve daha yukarı bir sosyal sınıf olarak kabul edilmelerini isteyen tüccarlar ve progresif derebeyi ya da asilzadeler* birlikte yapacaklardır. *Bu güçlerin işbirliğinden dolayı Japon İhtilâli'ni Fransız İhtilâli'ne benzetenler vardır.* Ve sonra ihtilâlciler Japon gelişmesini, Japonya'nın ve Doğu Asya'nın verili tarihi şartları içinde sağlayacaklardır.

Tokugawa'nun dondurulmuş sisteminin yarattığı dengesizliklerin ilk somut belirtileri, açlık ve sefalet içindeki köylülerin 1750'den sonra birbirini izleyen isyanlarıdır.

Dengesizliğin yarattığı huzursuzluk, *19. Yüzyıl ortalarına kadar gittikçe şiddetlenerek devam etmiştir.* İşte yukarda anlatılan nitelikteki mevcut düzenin cenderesini kırmak isteyen güçlerin gelişmesi esnasında *dışardan çok önemli bir etki oldu.* Bu *dışsal etki* Japon kapılarını huzursuz Japonların aczi içinde dış aleme zorla açan *yabancıların gelişidir. 1850'de Amerikan donanmasından bir grubun (Perry'nin idaresinde) gelişi; 1859-63 arasında İngiliz ve Amerikan savaş gemilerinin Japon limanlarını bombardımanları,* Japon radikallerine bir şeyi gayet iyi anlattı: *Teknik üstünlük olmadan, millet olarak bağımsız olunamazdı.* Ve Japonlar üstün teknik karşısında boyun eğdiler, yabancılara taviz verdiler ("tıpkı İkinci Dünya Savaşı sonunda olduğu gibi"). Bunlar o zaman bardağı taşıran damla gibi oldu. Nitekim, 1868'de kısa çarpışmalar içinde Tokugawa rejimi yıkıldı. Meiji dönemi reformcu bir nitelikle başladı.

MEİJİ DÖNEMİNDE AMAÇLAR, YAPILANLAR VE TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRMA

Bu dönem, Japonya'da yeni bir sistemin kuruluş ve sağlamlaştırılış dönemidir Yeni sistemi getirenlerin birbirine bağlı *iki amacı vardır:* a) *İç problemleri çözmek üzere çeşitli reformları yapacak* ve mevcut muhalefeti bastıracak güçte *otoriter bir devlet kurmak;* b) *yabancı teknik üstünlüğü karşısında bağımsız kalabilmek için* hiç olmazsa *onlar kadar bir teknik seviyeye varmak;* ve bu yoldan dünya politikasında söz sahibi olabilecek bir varlık sağlamak. Yukarda işaret etmiştim ki, sonuncu amacı yabancıların Japonya'ya müdahalesi yaratmıştır. Böyle olunca bunun mantıki sonucu Japonya'yı dış müdahaleden kurtarmak üzere "Japonların" kendi kendilerine destek olma amacı Ondokuzuncu Yüzyıl sonuna kadar uygulanacaktır*. Bu amaçlar birlikte alındığında, Japon kapitalizmini ve emperyalizmini daha iyi anlayabiliriz.

Öyle ki, teknolojik üstünlük ile bağımsız olunabilecek ise, a) teknolojik üstünlüğü sağlayacak bir sistem Japonya'nın çıkarlarına uygun sistem olacaktır. b) teknolojik üstünlük ise gerçekte sanayileşme ile somutlaşacaktır. c) kendi kendine dayanarak sanayileşme bağımsız sanayileşme olabilecek. d) O halde Japonya'nın sanayileşmesine çalışanların çıkarı, Japonya'nın çıkarları ile aynı yönde sayılacaktır. Bu özdeşlikler Japonya'nın yeni yöneticileri tarafından açık olarak idrak edilmiş gözüküyordu. İşte bu amaçlar ve onların araçlarıdır ki, Japonya'yı bir yandan kapitalist sınaî gelişmeye, öte yandan da İkinci Dünya Savaşı'na sürükleyen militer diktatörlüğe yöneltti.

Aşağıda, teferruata ve karşılaşılan güçlüklere girmeksizin ve kronolojik bir sıra izlemeksizin, Japon sanayileşmesini sağlayan değişikliklere değineceğim ve bunları tam tersi bir eğilimdeki Türkiye ile karşılaştıracağım.

1) (*Japonya*) Tokugawa yönetimi imparatorun imtiyazlarını elinden almış, onu bir gölge.haline getirmişti. *Yeni reformcular*

* Editors: Siman Kuznet, Wilbert E.Moore, Joseph J.Spengler **Economic Growth**, Brazil, India, Japon, Duke University Press 1955

politik kuvvet bölüşümünü, imparatorun etrafında toplanarak yaptılar (bu bir çeşit restorasyondu da). *Böylece, aslında önceki oligarşinin yerini progresif nitelikte olan bir yeni oligarşi almış oldu.* Bunlar, Japon bağımsızlığını, "*İmparatorluk miyth*"i ile sloganlaştırdılar. *İlk önemli hareket, toprak reformudur. Derebeylerin toprak üzerindeki imtiyazları ya da hakları ellerinden alındı (1871).* Buna karşılık, derebeyleri bir çeşit emeklilik gelirine bağlandı; sonra bu gelir, derebeylerine "millî tahvil" vermek şekline döndürüldü. *Ayrıca aristokrasinin şehirli tüccarlara (burjuvalara) olan borçlarını da devlet üzerine aldı. Böylece, derebeylik sistemi kalkmış oluyordu.*

1) (*Türkiye*) Osmanlılar'da durum: *Japonlar'ın bağımsız, üstün bir "Milli Devlet" kurma çabasına giriştikleri* 19. Yüzyıl ortasında Türkler Milli Devlet olma çabası ötesinde artık dağılma dönemine girmiş bir imparatorluğu kurtarma çabasında idiler. *Vaktiyle kıtalara yayılan imparatorluk, kendisini devam ettirecek nitelikte çağdaş ekonomik sisteme ve zamanın gerektirdiği teknik bilgilere sistematik bir biçimde sahip olamamıştır.* Bu sebeple, rönesanstan sonra ekonomik-teknik üstünlüğü kazanan ülkeler karşısında devamlı olarak ezilmiştir. *İmparatorluğun batışının esas nedeni de buradadır.* Türkler, çöken bir imparatorluğu *(Japonların aksine)* sebeplere inmeden kurtarma çabası içinde kaldılar. *Kapalı Tokugawa döneminin yarattığı güçleri Türkiye'de bulmak imkânsızdır.* Ekonomik ve sosyal yapı Tokugawa'nın yapısından farklıdır. *Aşağıda gösterileceği gibi Osmanlı İmparatorluğu her çeşit dış baskıya açıktır.* Japon biçimi bir derebeylik Osmanlılar'da yoktu. *Ancak, imparatorluğun çağdaş ekonomik-teknik oluşum dışında kalması ile merkezi gücünü yitirmesiyle ancak, timar, zeamet ve hasları yürütenler 19. Yüzyıl'da bu topraklar üzerinde güçlenmeye başlamışlardır. Halbuki önce de söylenildiği gibi Japonya'da 1600'dan önce de var olan derebeylik Tokugawa döneminde ülkede egemen olmuşlardı. Osmanlılar'da tarım alanında herhangi bir reform hiç siz konusu değildi.*

Kısaca, Japonya, olayların sebebi olarak gördüğü ekonomik-teknik üstünlüğe dayanan otoriter bir devlet olma yoluna giderken,

Osmanlılarda böyle bir amaç mevcut değildi denebilir.

2) *(Japonya) Vergi reformu yapıldı (1873).* Buna göre *devletin esas geliri, yeniden değerlendirilen topraklar üzerinden-değerle orantılı olarak alınan bir vergi ile sağlanır oldu.* Aslında, köylülerin derebeylerine ödedikleri pay, bu defa, devlete vergi olarak verilecekti. Bu vergi, Japon ekonomisinin gelişmeyi hazırlayan kuruluş yıllarında "1873' ten itibaren yirmibeş yıl devlet gelir ve yatırımlarının esas kaynağı olmuştur. 1882'ye kadar devlet gelirlerinin %80'inden fazlasını bu vergi sağlamıştır". Aşağıdaki tablo daha sonraki yıllar itibariyle diğer vergilerle yapılan bir mukayeseyi göstermektedir. Tabloda gayrimenkul vergisi olarak gösterilen bu vergiye bina vergisi dahildir. Böylece, esas büyük yoğaltıcı (müstehlik) köylü kitlesinin yoğaltımı kısılmış, devletin gelişme hamleleri ancak bu yoldan finanse edilmiştir.

	1893-94	1913-14	1933-34
	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Gayrimenkul vergileri	61,4	19,8	18,0
Yoğaltım vergileri	20,4	31,9	31,5
Gelir, Sermaye ve Girişim Üzerine vergiler:	14	37,1	43,3
Gümrük resimleri	5	11,2	7,3

Toprak reformu ile *derebeylerinden kurtulan köylülerin* toprak reformundan kazançları, *vergi reformu ile hemen hiçe indirilmiştir.* Şu halde, *Japon sanayiinin kuruluş yıllarındaki maliyeti, nüfus çoğunluğunu meydana getiren köylülerin ağır mahrumiyeti ve sefaleti olmuştur* Yeni Japon yöneticileri ekonomik zorunluluk ile moral kuralları çiğneyip geçmişlerdir. Daha doğrusu, yöneticilerin ahlak değerlerini, amaçları tayin ediyordu. *Topraktan alınan bu vergi dışında yoğaltım vergileri ikinci sırayı işgal etmiş, devlet tekelindeki tuz ve tütün gibi mallara konan bu vergiler de yine geniş ölçüde büyük köylü nüfusundan alınmış oluyordu. Tüccar, sanayici gibi gruplar mümkün olduğu kadar az vergilenmiştir.* Yatırım için gerekli kaynakları, başlangıçta, esas

üretim kesimi olan tarımdan almak için tarım kesimini ağır vergiler altına sokmak ve sanayileşmeye yardım eden grupları da çok daha az vergiye tâbi tutmak, yeni rejimin amaçlarına tamamen uymaktadır. *Japonya'da kamusal ve özel yatırımlarıyla sanayileşmenin temelleri atıldıktan sonradır ki sanayi kesiminin vergi yükü arttırılmıştır. Bu ise ancak 10. Yüzyıl'ın ilk çeyreğinde ve daha sonra olmuştur. Bu oluşum, halen Türkiye'de izlenenin tersine bir oluşumdur.*

2. *(Türkiye) aynı dönemde Osmanlılar'da vergileme durumu özet olarak şöyledir*

a) Önceden gelen vergi olarak "aşar" vardır. Bu, ürünün 1/10'una eşit olmakla beraber hemen de *tamamen mahalli kalmaktadır.* Yani, "aşar", bunu toplayan mültezim ya da askeri valinin emrinde kalmakta, *merkezi hükümete gitmemektedir. Bu vergi ancak 19. Yüzyıl sonlarında merkeze gelmeye başlamıştır.*

b) *1858'de toprak vergisi konmuştur.* Yapılan *toprak değerlendirilmesine göre düşük oranda bir vergidir.* İlk oran %0,4 idi: sonra, aşar alınmayan arazide %08 oldu (1878)

c) Hayvanlardan alınan "ağnam" denilen diğer bir vergi vardır. Hayvan iradının %10'u kadardır.

d) *1870'de temettü vergisi* (kazanç vergisi başlangıcı, *kondu fakat* dış ticarette önemli rol oynayan *yabancı ithalatçılar vergi dışında bırakıldı.*

Osmanlılar'da toplanan bu vergiler hükümetin giderleri için yetersiz kalmıştır. Bu giderler, hükümetin cari giderlerini, bu arada ordunun ihtiyaçları için yapılan giderleri kapsar. *Yoksa, Japonya'daki gibi sanayileşme için devletin yapması düşünülebilecek yatırımların finansmanı söz konusu değildir.* Osmanlı vergi gelirlerinin düşüklüğü *ve içinde bulunulan şartlar altında* devlet harcamalarının kaçınılmazlığı devleti kolaylıkla dış borçlanmaya itecektir. Nitekim, 1855'den beri bütçe açığını kapamak için *adeta devamlılık gösteren bir yolda* dışa gittikçe daha fazla taviz vererek ancak sağlanır olan borçlanmalara gidilmiştir. *Burada bu borçlanmanın nasıl olduğunu* Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığını nasıl

kaybetti-ğini hikaye edecek değilim. *Yalnız şu kadarına değineceğim. Devlet dışarıya borçlandıktan sonra, her yıl, hem bu borçların faizlerini ve hem de itfa planı gereğince kısa süre sonra borcun amortismanını dışarı ödemek zorunda kalmıştır. O zaman hemen görüldü ki devlet bu taksitleri ödeyememektedir ve bütçe açığı artmaktadır. Bu durumda sözü edilen dış borç taksitleri, yeni borçlanmalarla kapatılmak istenmiş, fakat bu çaresiz hale düşen devlete ancak çok ağır şartlarla ilave borçlar verilir olmuştur* Aşağıdaki tablo o devrin altın para değerine göre 1854-1874 arası borçlarını resulmal ve safi bedel olarak göstermektedir. "*Komisyon ve diğer giderler düştükten sonra, hükümetin eline geçen miktar, bundan da daha azdı*"*.

İstikrazlar	Resülmal Türk Lirası	Safi bedel Türk Lirası	Faiz %
1854	3.300.000	2.640.000	6
1855	5.500.000	5.644.375	4
1858	5.500.000	4.180.000	6
1860	2.240.942	1.400.588	6
1862	8.800.000	5.984.000	6
1863	8.800.000	6.248.000	6
1865	6.600.000	4.356.000	6
1865 (U.Borçlar)	40.000.000	20.000.000.	5
1869	24.444.442	13.200.000	6
1870	34.848.000	11.194.920	3
1871	6.270.000	4.577.100	6
1872	5.302.220	5.222.686	9
1873 (U.Borçlar)	12.612.110	6.832.551	5
1873	30.555.558	16.500.000	6
1874 (U.Borçlar)	44.000.000	19.140.000	5
Yekün	**238.773.272**	**127.120.220**	

Kaynak: İ. Hakkı Yeniay. **Yeni Osmanlı Borçları Tarihi**

* İ.Hakkı Yeniay. **Yeni Osmanlı Borçları Tarihi** İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayını 1964 Sahife: 51

Ve *nihayet 1875'de Osmanlı Devleti borçlarını hemen de hiç ödeyemez olmuş, acze düşmüştür.* Osmanlılar'ın 1875-1881 arası tam acz dönemidir. *Nitekim,* dış alacakların basıncı ile meşhur *"Muharrem Kararnamesi" denilen bir kararname (20.12.1881) ile "Düyunu Umumiye İdaresi" kurulmuştur. Buna göre, Osmanlılar'dan alacaklı olanların katıldığı idare, Osmanlı borçlarını tasfiye için Osmanlı Devleti gelirlerinin önemli bir kısmının kontrolünü ele alıyordu. Bu aslında Osmanlılar'ın ekonomik ve onunla birlikte politik bağımlılığının uluslararası bir seviyede tescilinden başka birşey değildi:*

İşte bu idare, tasfiyeyi yürütmek için ilerde bazı vergilerin arttırılmasına dahi gidebilmek gücünü kendinde bulabilmiştir.

3. (*Japonya*) a) *Yatırımlar: Yeni Japon yönetimi, içerde kuvvetli olmak ve "zengin bir Japonya" yaratmak ve dışa karşı "güçlü bir orduya sahip olmak için sanayileşmeyi seçince, devlet hem "devlet kapitalizmi" yapacak,* bunun için temel yatırımlara gidecek *ve ayrıca tüccar-sanayici finansiyerleri geliştirmek için hem teşvik edecek ve hem de koruyacaktır.*

Yeter ki, bu burjuva grubu, politik yönetimle çatışmasın. Gerçekte, çatışma değil tamamlaşma olmuştur; bu, aşağıda belirtilecektir.

Devlet, doğrudan doğruya, özellikle ordunun ihtayaçlarına da öncelik veren çeşitli alanlarda yatırımlara gitmiş, fabrikalar kurmuştur; sonra, kurumların kâr getirmeyenlerini düşük fiyatla özel kesime satmış, fakat sağlanan fonlarla daha büyük ölçüde yatırımlara gitmiştir özel kesim; devlet kurumlarını satın alabilecek seviyeye, iç ve dış piyasa imkânları ile gelişerek gelmiştir.

b) *Ekonomik ve diğer alanlarda teknik eleman kadrolarını yetiştirmek için en verimli yatırım olarak insana yatırıma gidildi. Japonlar'ın daha 1870'lerde ilk okul mecburiyetini başardıklarını söylemekle,* orada insanda verimliliğin artırılması için daha başlangıçta işin ne kadar ciddi olarak ele alındığı anlaşılmış olur. Ve insana yatırım için hemen Batı'nın tekniğini (organizasyon tekniği dahil) Japonya'ya transfer için dışarıya çok sayıda ve devamlı öğrenci gönderilmesi plânlandı. Ayrıca, içerde de teknik

öğrenime öncelik verildi; gerekli okulların açılmasına gidildi. Esasen Tokugawa dönemi "makine öncesi" dönemi olarak; Meiji dönemi de "makineleşmeye geçiş dönemi" olarak nitelenir*. Bu yoldan hem tarımda, hem de sanayiide verimlilik kısa sürede arttı. Geçen yüzyıl sonu ve bu yüzyıl başlarında bütün Batı, Japon öğrencilerine ait hikayelerle doludur. Japonlar'ın, Batı'dan bu teknik bilgi transferleri adeta bir humma gibidir.

Japonlar, insana yatırımın verimliliğini ilk sanayileşmede gördükleri gibi, (ki bu çeşit yatırım, maddedeki yatırım gibi, savaşlarda bombardımanla tahrip de edilemiyor). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikalılarla ortaklaşa üstün teknikli yeni sanayi kurarken de gördüler; 1954'ten sonra görülen büyük kalkınma hamlesi geniş teknik kadrolarının varlığı ile mümkün olabildi (Batı Alman kalkınmasında da asıl etken budur).

c) *Japon sanayileşmesi, 20. Yüzyıl'a gelinceye kadar, tamamen yerli kaynaklarla gerçekleştirilmiş, dışardan borç alınmamıştır. Ancak, bu yüzyılın başından itibaren Batı Avrupa sermaye piyasalarından kredi alınmıştır.* Esasen, 20. Yüzyıl başına kadar Japon sanayiinin temelleri atılmış bulunuyordu; ve artık alınan krediler zamanında geri ödenebilirdi. Ve ayrıca dışarıya kredi de verilebildi. Nitekim, aşağıdaki tabloda görüleceği gibi Japonya'ya dış sermaye akımı (kümülatif olarak) 1868-95 döneminde hemen yok denecek miktarda olduğu halde 1896-1913 döneminde artmış. Fakat, şayanı dikkattir ki, 1914-1919 döneminde dış sermaye piyasalarından alınan krediler artmış olmakla beraber (2,431,2 milyon Yen) aynı dönemde Japonya'dan dışarı sermaye çıkışları (uzun ve kısa dönemli olarak) daha fazla olmuş; ve *Japon Ödemeler Bilonçosu (kümülatif olarak) fazlalık vermiştir (240,3 Milyon Yen).*

* Editors: Simon Kuznet, Wilbert E. Moore, Joseph J. Spengler. Duke University Press 1955, s. 130.

Japonya'ya Dış Sermaye Akımı

Net Akım (¥ 000.000)

	Dönemler Toplamı (Cari Değerlerle)	Yıllık Oran (1905 Değerler ile)
Devir I (1868-95)	¥ 2.4	İhmale Değer
Devir II (1896-1913)	¥ 1.500.0	84.5
Devir III (1914-19)	¥ 2.431.2	-240.3
Devir IV (1920-29)	¥ 2.772.1	120.2

Kaynak: Editors: Simon Kuznets, Wilberts, E.Moore, Joseph J. Spengler **Brasil, India, Japan Economic Growth** Sahife: 181

Japon bağımsızlığını korumak, "kendi kendine yeter olma amacı"nı gerçekleştirmek Japon radikallerini yabancı "sermayeye karşı bir fobia"ya itmiştir. Bu fobia'nın azalması iki hususun gerçekleşmesi ile mümkün olmuştu: aa) Ekonomik kalkınmanın temelleri atılıp kalkınma başladıktan sonra; bb) Çin ve Rusya'ya karşı harplerle zaferler kazanarak kendilerine olan güvenlerini artırdıktan sonra*.

d) Ayrıca, Japonya, yine 20. Yüzyıl başına kadar, içerde yabancılara firma kurdurmamıştır. Bu hususa yeni Japon yönetici oligarşisi bilhassa dikkat etmiştir. Aksi halde Japon bağımsızlığının zedeleneceği görüşü yöneticilerde hakim idi. Gerçi ekonomi dışa açılmış, dış ticaret çabucak genişlemişti. Hem ihracat, hem de ithalat artmıştı. Fakat ithalatın asıl önemli kısmı Japon sanayileşmesi için gerekli makinalar ve sanayi ilkel maddeleri idi. Bu bakımdan ithalat yolu, Japon iç piyasalarında rekabet sağlayan malların getirilmesine gitmek yerine, onu tamamlayıcı malların elde edilmesi yolu olmuştur. Böyle olunca küçük sanayii (el sanayii dahil) devletin de teşviki ile büyüme ortamını bulmuştur; ekonomik olmayanların tasfiyesi dış etki ile değil, içerde gelişen rasyonel firmalar sebebiyle olmuştur. Esasen Japonya'ya büyük ölçüde yabancı sermaye ile kuruluşlar, ya da ortaklıklar, İkinci

* **Adı geçen eser** Sahife: 210

Dünya Savaşı'ndaki yenilgi üzerine, galip Amerikalılar tarafından getirilmiştir.

e) *Japonlar, İngiltere'de ya da Amerika'da olduğu biçimde bir sermaye piyasası kuramamışlardır. Fakat devlet, kamu bankalarını kurmuş, sonra özel kesimle de ortak bankalar kurulmuştur.* Ayrıca, tamamen özel olan bankalar da kurulmuştur. Fakat devlet, kendi esas amaçlarına göre, bankaları sıkı bir kontrol altında tutmuştur. *Özel bankalar, ellerinden derebeylik hakları alınmış ve kendilerine devlet tahvili verilmiş bulunan eski asilzadeler tarafından özellikle kurulmuştur.* Bunlar, bankalar için başlangıçta gerekli fonları tahvillerden sağlamışlardır.

Ayrıca, kapitalist gelişme için zorunlu olan sigorta ve ulaştırma işletmeleri de kurulmuştur.

Başlangıçta gerek bankacılık, gerekse sigorta ve ulaştırma kuruluşları iyi çalışmamıştır. Fakat, Japonlar kısa denecek kadar bir zaman içinde bu kuruluşları düzeltmişlerdir. Dışardan yapılan bilgi transferleri bunu sağlamıştır.

Tokugawa döneminde Japonya içinde ticarette mevcut tahditler kaldırılmış, ticaret gelişmiş ve bu alanda da birlik olmuştur. Üretimi önceleri yasak olan bir kısım malların üretimi serbest bırakılmıştır.

Böylece, yeni *dış kaynaklara başvurmaksızın, Japonya içindeki yabancı firmalar kurdurmaksızın, yabancı malî merkezlerin etkisinde kalmaksızın gerekli malî müesseseler kurulmuş ve içerde kamu kuruluşları yanında, özel Japon kapitalist kuruluşları da doğmuş ve gelişmiştir.* Bu kapitalist kuruluşların büyük bir kısmı küçük cesamette olmakla beraber, bir kısmı da çok geniş çapta kuruluşlardır. *Ticaret-sanayi-finans alanlarında* çeşitli kollar halinde çalışan bu kapitalist *dev kuruluşlara "Zaibatsu"* denilmektedir. Bu kombinaların diğer bir özelliği aile kuruluşları oluşlarıdır*.

Ve Japon aile kuralları bu kombinaların değişik firmalarında da yürütülmüştür. Bir Zaibatsu'ya ait firmada firma sahibi çalışanların

* Clark Kerr J.T. Dunlop. F.H. Harbison. C.A. Myers, **Industrialism and Industriel Man**, 1962 Sahife: 80-81

"babası" gibi gösterilmek istenmiştir. Aslında bu kurallar Japon işçilerinin örgütlenmesine karşı kullanılan bir çeşit araç olmuştur. Ve bu çeşit *aile kombinaları Batı'daki anlamda anonim şirketlerinin kurulmasını da engellemiştir.*

f) *Zaibatsular, ekonomik büyüklükleri ile, Japon yönetici oligarşisine doğrudan ve dolaylı olarak katılmışlardır.* İşte bu kapitalist grubun önce iç piyasalara dayanarak gelişmesi aslında *militer otoriter yeni Japon Devlet'ini emperyalizm arenasına itecektir:* Çin Savaşı'na, Mançurya ve Kore İstilâsı'na, Rus-Japon Savaşı'na vs.ye itecektir Japonları. Ve bu biçim imparatorluk inşası İkinci Dünya Savaşı sonunda bitecektir ya da yıkılacaktır ancak!

3. (Türkiye) a) *Japonya'nın aksine, Osmanlılar'da zengin ve bağımsız bir imparatorluk yaratma amacı kalmamış ve bunu sağlayacak biçimde yeterli kamu yatırımları olmamıştır. Japonlar "millî-devlet"ten imparatorluğa giderken, Osmanlı İmparatorluğu dağılmaya gidiyordu.* Daha doğrusu Osmanlılar'da imparatorluk Myth'i dağılmanın sebebi idi*.

Ekonomik-teknik üstünlüğü olan Avrupa ülkeleri bir yandan imparatorluğu ezerlerken, bir yandan da Avrupa'da 19. Yüzyıl'ın romantik milliyetçi akımlarının etkisinde kalan Osmanlı İmparatorluğu'na dahil *ülkelerde milliyetçileri destekliyorlardı.*

Batı'da "Libere etme"nin özel bir kullanışını "Grekleri Türkler'in boyunduruğundan kurtarmak" olarak görüyoruz. Nitekim romantik akımın şampiyonlarından İngiliz şairi Lord Byron'un Yunanistan'da Türklere karşı savaşırken vurulup ölmesi boşuna değildir.

b) *Ekonomi ve teknik ilişkileri ve bu ilişkiler ile bağımsızlık arasındaki bağ yeterince görülememiştir. Bu sebeple batıya büyük sayıda ve sürekli olarak öğrenci gönderilmemiştir. Gönderilenler de,* Japonya'daki gibi yapılan seçmelerde iyi puan alanlar değil, *paşa ve eşraf çocukları olmuştur.*

c) *Japonlar 20. Yüzyıl'a gelinceye ya da sanayiinin temellerini atıncaya kadar yatırımlarını (kamu ve özel) kendi iç kaynakları*

* Ed. Rustow and Ward, **Political Modernization in Japan and Turkey** Princeton University Press Sahife:

ile yaptılar. Oysa, Osmanlılar'da devlet giderleri için gerekli kaynaklar vergilerle sağlanamamakta ve kamu yatırımları bir yana, cari devlet giderleri için bile dış borçlanmaya gidilmekte idi. Dışardan alınan krediler genellikle hem verimli alanlara gitmiyordu: hem de bu kredilerin şartları çok ağır oluyordu. Bu yoldan imparatorluk egemenliğini sür'atle kaybediyordu (Japonya'nın aksine).

d) *Yine 20. Yüzyıl'a kadar, Japonlar kendi ülkelerinde yabancı firma ya da ortaklık kurdurmadıkları halde, Osmanlılar'da durum bu açıdan da tam tersine idi. Çeşitli alanlarda önemli derecede yabancı firmalar vardı. Esasen kapitülasyonlar Türkiye'yi Batı kapitalizminin bir piyasası haline getirmişti.* Bu şartlarda, Japonya'da olduğu gibi, yerli kapitalistlerin çıkması beklenemezdi. Osmanlılar'da radikal bir hareket gözüken İttihat ve Terakki hareketine perde arkasından katılan ya da yardım eden iş adamları nüfuz ticareti yapmak isteyen ithalâtçılar idi! Verili şartlar altında başka türlü de olamazdı.

e) *Bankacılık da genellikle yabancılar elinde idi.*

f) *İşte bu şartlar altında Türkiye'de Japonya'da görülen nitelikte kapitalist büyümeye yönelinememiştir Hele, Zaibatsu tipi kapitalist kuruluşlar hiç olamamış ve emperyalizme geçme olanağı yaratılamamıştır.*

Böyle ekonomik ve tarihî nedenlerle kapitalist gelişme olmayınca, Türkler için emperyalist gelişme alanı olarak ne Çin, ne Mançurya, Ne Kore, ne de Okyanus adaları gibi çevrede bir yeni yayılma alanı da söz konusu olamayacaktı. Aksine, Osmanlı ülkesinin kendisi bir Çin, bir Mançurya, bir Kore vesaire gibi olmuştur!

Cumhuriyet dönemi de ekonomik olarak yatırım kaynakları, teknik bilgi, iç ve dış piyasa genişlikleri bakımından Osmanlı döneminden çok farklılaşmamıştır. Cumhuriyet Devleti adeta Osmanlılar'ın ekonomik gelişmeye engel kötü şartlarının mirasçısı olmuştur.

Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu duruma baktığımızda, gördüklerimiz şunlardır: *Türkiye, teknik kadroların eğitimi bir yana, daha okur yazar oranını bile yükseltememiş; hatta ilkokul mecburiyetini ciddi olarak yürütememişştir.* Yatırım için gerekli

fonların sağlanabilir olduğu *tarım (vasıtalı yoğaltım vergileri hariç) hemen hiç vergilendirilmemiş,* daha doğrusu vergilendirilememiş; ve *böylece sanayileşmenin temelleri Japonya'da olduğu anlamda atılamamış; dışarıya* özellikle ekonomik açıdan (Birleşmiş Milletler ölçülerine göre) *uygun sayılmayan bir yoldan borçlanılmış ve her yıl borç taksitleri yeni borçlarla ödenebilir hale gelinmiş;* içerde, *yerli kapitalistler Japonya'daki anlamında yetişmeden ekonomi dış kapitalist firmalara açılmış (vesaire) bulunuyor.* Onun içindir ki, kalkınma temelleri çağımıza göre atılamamış Türkiye'de ağır dış borçların ana kısmı ve faizlerinin ödenmesi gittikçe güçleşmektedir. *Bu açıdan bakılınca eski "Düyunu Umumiye İdaresi" ile* yeni *"Konsorsiyum İdaresi" arasında bir paralel kurmak isteyenler olursa bu iddiayı reddetmek pek de kolay olmayabilir.* Hele konsorsiyum ya da dış kredi vermek isteyenlerin ileri sürdüğü şartlar kamuoyuna açıklanamadığı sürece!

Bu şartlar altında Türkiye'de artan nüfus ile kaçınılmaz olan enflasyon vesaire....ekonomik olayların getireceği *şuurlaşma, Japonlar'ın Tokugawa dönemi sonundaki şuurlaşmadan farklı olabilecektir!*

Hele, Zaibatsu tipi kapitalist aile kuruluşlarının bulunmadığı bir ülkede *iktisadî devlet kuruluşlarının özel kesime satılması sadece sayıklanan bir hayal olacaktır*

Kaldı ki *unutulmaması gerekli bir nokta, Japon sanayileşmesinin* maalesef *otoriter-militer bir yönetimle sağlandığıdır.*

Bu yazıda, Japon sanayileşmesi ile Türkiye'nin tarihî ekonomik şartlarının hemen hiç bir benzerliği bulunmadığını anlatmak istedim. *Yoksa, Japonya'nın bugün içinde bulunduğu* bölüşüm şartlarına, *İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Japon endüstrisinin sermaye ve ilkel* maddeler itibari ile *dışa, özellikle Amerika'ya bağlı oluşunun getirdiği sorunlara, Japon ekonomisindeki dengesizliklere* (ki bunlar Batı kapitalistlerinden daha fazladır) ve *bunların Japon sosyal ve politik hayatındaki etkilerine hiç değinmedim.*

"Japon Kalkınması ve Türkiye / **GERÇEK YAYINEVİ**

"İşçi Sorunu" Özel Sayısı.

BİZİM SENDİKALAR VE POLİTİKA

I

Pek az istisnası ile politikacılarımız şirinlik muskası peşindedirler. Öyle ya bir grubun temsilcisi olarak gözükmekle, memleket gelirinin büyük bir kısmını bu azınlıkla beraber paylaşmak kolayca vaz geçilecek bir şey midir? Bu dünya böyle gelmiş böyle gitmez mi? Basit görüşü ile politikacıların çoğu gerçekçidirler. Çünkü yönlerini, ortaçağa ait değerler sistemi ile tayin eden insanların çoğunlukta olduğu bir toplumda mutlu azınlığın borusunu öttürmek, biraz da halk dalkavukluğu yapmak başarı için yeterlidir. Hele halk dalkavukluğunu anayasanın genel ilkelerine uydurma kolaylığını bulmak hiç de güç sayılmaz. "Halk egemenliği", "halk böyle istiyor" biçimindeki sloganlar, öze inilmezse, halka karşı kullanılabilir araçlar haline kolayca dönüşür. Halk egemenliği, halkın önüne açılmış değişik imkânları (amaç ya da araçlar biçiminde) görüp, değerlendirme ve sonunda kendisine en yararlı bulduğu imkânı seçebilme şartları içinde vardır. Yoksa, tarihi gelişimin getirdiği sosyal, politik, ekonomik kurumların baskısı ile sözünü ettiğimiz şartlar yok edilmiş ya da kısıtlanmış ise, ayrıca toplumda bu şartların sağlanması için ciddi bir çaba da görülmüyorsa, halk egemenliği kimin egemenliğidir? Hatta diyeceğim ki, egemenlik şartlarından söz etmeyi ve onların kurulmasını istemeyi çıkarlarına aykırı bulanlar, toplum hayatına kasteden ve kaynağı şüpheli "müktesep hak" sahipleri, ulusu yönetim kararlarını kendi çıkarlarına alabildiği sürece, halk egemenliği oligarşi egemenliğinin çirkin, çirkin olduğu kadar da gerçek ve tarihi olan bir maskesidir. Bu öyle bir maskedir ki, onun altında halkın sesi, genellikle azınlığın sesinin yansıma aracıdır.

Burada bir sorun var: Mustafa Kemal, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaptıklarını ve yapmayı planladıklarını kamuoyuna sunsa idi ne gibi sonuçlarla karşılaşabilirdi? Acaba sonuç onun yurt dışına sürülmesi biçiminde olmasa dahi, politik hayattan uzaklaştırılmasına varmaz mı idi? Soruya ne hacet, bunun örnekleri Atatürk'ün kendi hayatında ve daha önceki devrimcilerle bu Ulus'un geçmişinde yok mu? Böyle sonuçları, halk egemenliği ilkesine göre, halkın gerçek sesi mi kabul edeceğiz? Evet gerçekte halktan çıkan bir ses, kısıtlanmış, saptırılmış, ifade aletleri ile rahatça oynanmış ve oynanabilecek bir sestir bu. Evet gerçekleşen, fakat şartlandırılmış bir halk sesi diye kabul edebiliriz onu.

Topluma karşı oynanan bu oyunun son derece tehlikeli bir yanı hukuku da oyunun bir aleti gibi görmek isteyenlerin varlığındadır. Kaynağı şüpheli müktesep hakları veri alan ve koruyan hukuk düzeni, bizzat hukuk kavramını yıkıcı, hukuku alet edici, hatta daha ağırı, hukuku bir zümrenin baskı aleti haline getirici düzen alacaktır. Evet tarihi ve sosyal gelişimi cendereye alan bir hukuk anlayışı, değişimin temel sebeplerine inemeyen hukukilik, gülünç olmanın ötesinde topluma karşı bir silahı temsil eder.

Başka bir tehlike de oyunun içinde olmamakla beraber, oyunu da anlayamayan ve yurdumuz meselelerini şahıslara bağlayan bir grubun saflığındadır. Bunlar, isterler ki, halk kendilerinin düşündüğü gibi hareket etsin! Bu gurup, 20 nci Yüzyıl'ın ikinci yarısında, ortaçağın değerleri içinde bırakılmaktan dolayı o değerlere uygun yönelimi bulunan, daha fenası ayrıca çeşitli baskılarla şartlanan, büyük halk kitlelerine kızar. Bu ham aydın ya da politikacılar hakkındaki kişisel yargım onların halk deyimi ile bakar olduklarıdır. Yani görmeden bakar! Şüphesiz bu miyopluktan öte bir özelliktir.

Toplumun görünen bugünkü ve yarınki çıkarlarına bir oligarşi adına karşı çıkıp, toplumsal dengeyi iyice bozanlar yurdumuzda mevcuttur. Bunların tutumunu uzun dönemde, kendilerine ve topluma karşı kurulmuş bir tuzak olarak değerlendirebiliriz. Bu kısmen bilinçle, kısmen de bilinçsizce oynanan genel bir oyundur; toplumun bütünüyle ilgili olma kriterine uyduğundan politik genel

bir oyundur. Oyunda rol alan herkes de politikacıdır. Fakat klâsik anlamdaki politikacılarımız esasta bu oyunun araç aktörleridir; bir kısmı da bizzat rejisör ve rejisör yamağı postunda oturur. Onların bir kısmı, şirinliği, içinde Machiavelli'den reçeteler bulunan muskalarla sağlamak isterler; bir kısmı, Machiavelli'nin "prens" ini okumak imkânına sahip olamadıklarından halk masallarındaki "kuzu postuna bürünmeyi" seçmişlerdir. Tarihi rollerine uygun olmakla beraber bu post artık iğreti bir posttur.

Toplumla ilgili kararların alınmasını sağlamada ister araç-aktör, ister rejisör olsun politikacıların büyük ekseriyetinin belirli ortak yanı, tarihi sosyal gelişmeyi sağlayan genel etkenleri arayıp bulma yerine, yani sebepler yerine, sonuçlarla uğraşmalarıdır. Tarihi güçlere dayanmayan Machiavelli politikası çağımızda politikacıyı ıskalatır, rezil eder. Hele asrın gelişmemiş memleketlerinde öylesine bir tutumu olanlar, ulusa ihanete kadar gidebilirler. Onun için bakınız, bizim politikamızda gerçek devrimci dışında kalan, politik muharebe kazanmış politikacı bulabilir misiniz? Fakat, kısa dönemler de neticelerle uğraşarak sanki olayların esas yöneticisi kişiler imiş gibi, onlarla savaşan ve bazı savaşları da kazanmış gözüken oportünist politikacılar, yavaş yavaş aşağıdan ve hatta dış alemde tepen tarihi uzun dönem güçlerinin karşısında (ve onları anlayamamaksızın) kıskıvrak, adeta kerpeten'e yakalanmağa başladıklarını hisseder olacaklardır. Bunu sezen oportünist, devamlı işlediği suçlardaki rolünü tarihten gizleyemeyecektir, her ne kadar yeni akıma da uyar gözükse de!

Tarihi güçler bir memlekette alınacak kararları aldıran ve uygulatan güçlerdir. Bu güçlerde yeni gelişme, politik kuvvetin yeniden bölüşümünden başka bir şey değildir. Bu yeni kuvvet bölüşümü, yeni kararlar ile birlikte gelir. Kararlar sözde kararlar değil, uygulanan kararlar olur.

II

Yukarda çizilen biraz da sembolik tabloya ya[illegible] çerçeveye neden lüzum gördüm? Sebep şu: Politik kuvvet bölüşümünde, sendikaların olması lâzım gelen yerini tespit etmek istiyorum.

1 - Sendikaların politikadaki yeri:

Sendikalar işçilerin haklarını koruyan kurumlardır. Sendikalar işçilerin haklarını kime karşı koruyacaktır? İşçiler dışında kalan grup ya da sınıflara karşı. Toplumda grup ya da sınıflar arasında iş bölümü olduğu kadar, çıkar çatışmaları da vardır. Bu çatışmalar politik kararların hammaddesini yaratır; ve bu hammaddeler politik karar yapısında politik karar haline dönüşür. İşte bu kararların alınmasında partiler ile baskı gruplarının rolleri birbirini tamamlayıcıdır. Partiler karar organlarına dahil olmak için seçime girerler (dar anlamda politika), baskı grupları da kararları, güçlerine göre baskıları altına alıp lehlerine çıkarmaya savaşırlar. Sendikalar, dernekler, birlikler, ticaret odaları vesair birer baskı grubunu temsil ederler. Sendikalar sözünü ettiğimiz çıkar savaşında, işçilerin çalışma yeri olan fabrikaların dar çerçevesi dışında, daha geniş alanda politik faaliyet içinde olmalılar. Çünkü, işyerinin şartları, ücret meseleleri dahi iş yerinin dar çerçevesinde halledilemez. En azından bir toplu sözleşmenin metod ve muhtevasını tayinde önceden alınmış politik kararların (kanunların) esaslı rolü vardır. Sosyal ekonomik hayatın dinamizmi bu kararların zaman zaman gözden geçirilmesini yeni şartlara uygun hale getirilmesini zorunlu kılar. Bütün bu hareketler politikanın kendisidir. Öyle ki, sendikalar işçilerin haklarını korurken, yapacakları faaliyetlerle toplum hayatını geniş ölçüde etkileyebileceklerdir. Toplu sözleşmeler, grevler, yürüyüşler, mitinglerle, toplum yönetiminde aşağıdan bir kontrol mekanizması işlemeye başlayacaktır. Bu kontrol çok taraflı olarak a) firmaların çalışmasının, b) hükümetin ekonomik ve sosyal politikasının denetlenmesini getirir; ve bunların ötesinde, c) işçi ve iş verenin karşılıklı tutumları sebebiyle (uzayan grevlerde görüldüğü gibi) halkın konularla ilgilenmesi ve onun da, dolaylı da olsa, kontrole katılmasına sebep olur.

O halde işçileri gerçekten temsil eden sendikaların iş yerinin dar çerçevesi dışında kompleks bir faaliyet içinde bulunmaları kendi haklarını elde etmeleri için zorunludur. Zaten, gerçekten mevcut bir işçi kitlesi varsa sendikalar onlar tarafından bu çabaya itilecektir. Hattâ bazı sarı sendikacılar onları satmış olsa dahi

Sözünü ettiğimiz kompleks faaliyet, bazı uluslarda sendikaların dar anlamdaki politik mücadeleye doğrudan doğruya katılmasına kadar varabilir; kanaatimce varmalıdır da. Bu hali, İngiltere gibi memleketlerde görüldüğü üzere, sendikaların blok reyleriyle sosyalist partilere geniş ölçüde hakim olmalarında görürüz. Böylece sendikalar iktidar savaşına doğrudan doğruya katılmış sayılır. Sanayiileşme ile işçi problemleri, ekonomik ve sosyal hayatın bir numaralı problemleri olmaya başlar. O halde, nihaî politik kararları, aşağıda bir baskı grubu olarak etkilemekten ziyade, doğrudan iktidar savaşı ile almak amaç güdülebilir.

2 - Gelelim Türkiye'ye:

Burada önce gerçek işçinin tanımını yapmalıyız. Çünkü, gerçek işçi tanımı yurdumuzda henüz yapılmış değildir. Evet, yapılmış yetersiz bir tanım vardır; fakat bu tanıma dayanan bir çok düşünür ve politikacı yanılmaktadır. Gerçek işçi sadece emeğini satan ya da kiralayan adam değildir.

Böyle gevşek bir tanım hukuki konularda yeterli sayılabilir; fakat sosyal politik açıdan yetersizdir. Gerçek işçi emeğini kiralamakla beraber, patron olma hayalini yitirmiş işçilerdir. Öyle ki, bu nitelikle işçi sınıfı bilinci birlikte gelir. Gerçek işçinin tanımındaki bu şart ne zaman gerçekleşebilir. Bu, sanayiileşme ile gelen şu iki hususa bağlıdır: a) İhtisaslaşan işçi genellikle ihtisası dışında iş yapamaz duruma gelecek, b) işçi işinden ayrılıp küçük bir iş yeri açmak imkânını bir vesile ile bulsa dahi, önceden kurulmuş büyük sanayi karşısında yaşama imkânı genellikle kalmamış olacak. İşte bu iki şart gerçekleşirken emeğini kiralayan kitle de büyüyecek ve bu büyüyen kitle içinde patron olma hayalini yitirenler de artacaktır. Bu hal, işçi sınıfı bilinç ve dayanışmasını yaratır. Bu suretle de yavaş yavaş ortaçağ değerleri terkedilir. O halde, emeğini kiraladığı varsayılan insanlara ait istatistik rakamlarına bakıp Türkiye'de büyükçe işçi kitlesi var demek ve onu politik büyükçe bir güç gibi görmek hatadır. Ama bu demek değildir ki, yurdumuzda gerçek işçiler yoktur. Halen emeğini kiralayanların küçük dahi olsa bir kısmı gerçek işçidir; bir kısmı da buna yakındır. Fakat,

yurdumuzda emeğini kiralayanların büyük kitlesi mistik ortaçağ değerlerine uygun olarak yönelir, hareket eder, oy verir.

Sendika ve işçi hareketlerimiz, yukarki işçi kavramı ve I nci bölümde kısaca çerçevesini çizdiğim çürüyen, kokan politik genel oyunun ışığı altında değerlendirilebilir. Biz eğer, yaptığım işçi tanımı ile genel politik oyunu "postula" alırsak ya da varsayarsak, bunlardan kolayca yeni önermelere, sonuçlara varabiliriz. Ve bu önermelerin, yurdumuzdaki sendika ve işçi hareketlerini izah edip etmediğini araştırabiliriz.

Hemen diyebiliriz ki, işçilerin büyük kitlesi dolayısıyla da sendikalar, siyasî genel oyunun dışına çıkamazlar; bu oyunun farkında dahi değildirler. Hattâ, oyunun nihaî yöneticilerinin istediği yönde oy kullanırlar. Yani, çalışanlara karşı duran bir azınlığın çıkarı lehine oy verdiklerini anlayamazlar. Sendikacıların çoğu genel oyun çerçevesi için iyi niyetli dahi olsalar, kolayca sarı sendikacı özelliği kazanırlar, ve böyle olduklarının farkında da olmayabilirler. Bu bir süre daha böyle bir kader olarak devam edecektir. O hâlde, böyle bir kaderci durumda bir sendikacıya sarı sendikacı demek sadece moral bir iddiadır; ve fazlaca etken de değildir. Bir kısım sendikacılar sarı sendikacılığı bilerek, isteyerek kabul ederler. Ki bunlar, özel kesimden kamu kesiminden açık, kapalı fonlardan ödüllerini, harçlıklarını alırlar. Bunlar toplu sözleşmelerde işçilerin haklarını, sureta korurlar ve onları satarlar. Bu davranışın bir kriterini hemen vereyim: Bu enflasyon içine adımını atmış ve ekonomisi dengesiz bir memlekette kanunun verdiği asgarî anlaşma süresini kullanacak yerde, azamisini kullanmak ve enflasyona karşı bir kayıt koydurmamaktır. Benzer sendikacılar onbeş senedir "sendikalar politikanın dışında kalmalıdır" edebiyatı ile yetiştirilip kendileri de bunu etrafa yaydıkları halde, kongrelerin kulisini şirin politikacılara terk ederek o tip politikacının aleti olurlar. Bu gibi önermeleri uzatabiliriz. Bunların Türkiye gerçeklerine uyup uymadığını bizzat sendikacıların kendilerine ve okuyuculara bırakıyorum.

Ben bir hususu salık vereceğim. Sadece sun'î aynalara yaklaş-

makla büyüyen politikacılara katılmak, işçilerin az ya da çok sağlayacaklarından da olmaları demektir. Kısmen mümkün olan bir alternatif, tarihi ve sosyal gelişmeyi görerek dengeyi o gelişmede aramaktır.

Mart, 1964, **YENİ UFUKLAR**

İdris Küçükömer, 1960 Anayasası'ndan sonra 1970'li yılların başına kadar birçok açıkoturumda konuşmacı olmuştur. Bu açıkoturumlardan birçoğuna ait konuşma metni elde bulunmamaktadır. Aşağıdaki metin Türkiye'de petrol sorunu konusunda Muammer Aksoy, Ahmet Hamdi Başar, Ziya Hepbir, Ahmet Güryüz Ketenci, Doğan Özgülen ve İlhan Selçuk'la birlikte yapılan açıkoturumda İdris Küçükömer'in yaptığı konuşmadır. Bu metin T.M.T.F. tarafından basılan kitapçıktan alınmıştır.

ÇÖZÜM SİSTEMİN DEĞİŞİMİDİR

1- Sayın Muammer Aksoy'un anlattıklarına göre konu pırıl pırıl ortadadır. Yabancı özel petrol firmalarının yahut petrol tröstünün yurdumuzda neden petrol çıkarıp onu işlemediklerini anlamak, verilen bilgilerin ışığında artık daha kolaydır. Fakat, petrol konusunu, demir çelik diğer madenler, dış ticaret vesairede olduğu gibi, öbür ekonomik konulardan ayıramayız.. Ekonomik temelden gelen sosyal politik sorunları birbirinden ayrı kompartımanlar olarak ele alamayız; hepsinin arasındaki ilişkileri görmek, sorunu ona göre değerlendirmek ve ancak o zaman çare olacak araçların tavsiyesine gitmek kabil olur. Türkiye gibi gelişmemiş bir ülkede, ekonomik gelişmeyi ve sosyal adaleti engelleyen ülke içi ve dışı bağlantıları, bunların bütününün teşkil ettiği mevcut yapıyı (çerçeveyi) görmek gerekir. Böyle bütüne bakamazsak o zaman petrol kanununun bazı maddelerini değiştirmekle petrole ait bütün problemleri, sanki petrol konusu ayrı bir kompartıman imiş gibi çözeriz sanırız. Yahut, yabancı tröstün Türkiye'de neden petrol

çıkarmayacağını açıkça ortaya koyduktan sonra, yine de isterlerse kendilerine uygun bulurlarsa gelsinler deriz; bu olmaz.

2- Sayın Ziya Hepbir bir sendikacı olarak konuyu işçilerin istihdamı açısından ele aldı, Türk Petrol ile yabancı tröstün ne kadar işçi çalıştırdıklarını ve ücretlerini kararlaştırdı. Türk Petrol'ün bu hususlarda üstünlüğünü belirtti. Sonra bu yabancı firmalarda istihdam ve ücretleri artırma savaşında olduklarını söylediler. Havada asılı bir laf bu. Türkiye'de petrol sorunu, bir miktar daha işçi istihdam ve ücret artışının çok ötesinde ve onunla mukayese edilmeyecek bir önemdedir. Hattâ petrol sorunu diğer sorunlarla bağlı olarak çözülürse ancak bütün ekonomi içinde işçi istihdam ve ücret artışı olabilecektir. Yoksa, işçiler ve sendikalar kendi problemlerini dar bir açıdan görüp ayrı bir kompartıman imiş gibi ele almamalıdırlar. Şimdi bakınız Petrol Kanunu'nun 1. ve 2. Maddelerine:

1- Türkiye'deki Petrol kaynakları devletin hüküm ve tasarrufu altındadır.

2- (6. 6. 1957-6987) bu kanunun maksadı, Türkiye Cumhuriyeti petrol kaynaklarının hususi teşebbüs eli ve yatırımları ile süratle fasılasız ve verimli bir şekilde geliştirilip kıymetlendirilmesinin ve bu maksada uygun nispette Türkiye dahilinde yabancı menşeili petrol ile yapılan petrol ameliyatının aynı surette inkişâfını sağlamaktır.

Bu iki madde ile yerli özel teşebbüse (kapitalistlere) açık olanlara yabancı kapitalistlerin girmesine, türlü tavizlere yol açan yabancı sermayeyi teşvik kanunu yan yana getirilirse, Türk Ulusu'na karşı nasıl bir oyun oynandığını kolayca anlayabiliriz.

1. ve 2. maddeler birbiriyle çelişik maddelerdir. Bakınız neden? Yabancı sermayeyi teşvik kanunu kanalı ile Türkiye'ye gelip petrol arayacak, bulacak ve bunu dışarıdan ithal edeceği ham petrol ile beraber tasfiye ederek işletecek yabancı firmalar, Türkiye'nin çıkarlarını gözetecek yahut da ona uygun hareket edecek! Bu iki maddeyi bir araya getirenler ya cahil, ya da uluslararası bir oyunun figüranları idiler. Çünkü:

a) Dev uluslararası kapitalist yabancı firmalar her firma gibi kârını maksimum yapmak ister,

b) Kârın maksimum yapılması, satış yapılacak piyasaların genişletilmesine ve maliyetin düşürülmesine bağlıdır. Bunları sağlamak için dünya yüzünde yaklaşabildikleri bütün piyasaları ve petrol kaynaklarını doğrudan ve dolaylı olarak kontrol etmek savaşındadırlar ve büyüklükleri ekonomik açıdan onları bu savaşa zorlar. Bu büyük firmalar kendi ülkelerinde çıkandan çok, diğer ülkelerin petrol kaynaklarını kontrol eder ve işletir. Tabii bu sözü edilen savaş içinde Türkiye Piyasası'na ve petrol kaynaklarına da el atılmıştır. Ve bu devler birçok devletlerden daha güçlüdür. Şimdi devamlılığı sağlamak için yapacakları uzun dönemli planlarında, Türkiye'nin ne gibi rolü ya da etkisi olur da bu yoldan Türk çıkarları da korunmuş metropollere alınır. Bunun aksini iddia etmek iktisattaki firma teorisine kahkaha ile gülmek olur. Ve bu tröstün uzun dönemli hesaplarındaki uzun dönemli strateji mutlaka her yıl daha çok büyük kâr değil, devamlı ve emniyetli büyük kâr sağlamaya göre kurulmuştur. Bu devamlılık ve emniyet dev firma olmanın yapısından doğar; ve bunu sağlamak için doğrudan ve dolaylı her türlü "kuvvet politikasını" uygularlar. İşte bu noktada kapitalist dev firmaların yanında açık ya da kapalı olarak kapitalist devlerin desteğini görürüz. Daha doğrusu nihai amaçta dev firmalar ile kapitalist devletlerin bir özdeşliğini bulabiliriz. Neden mi? Geçmişi sömürgecilik üzerine kurulmuş ve kurumsal yapı kazanmış kapitalist piyasa ekonomilerinin işleyişi, harpte ve sulhte petrol gibi bir numaralı malın üretim ve kullanma bölgelerine tevziinin uzun süre garantilenmesini şart kılar. Petrolün değil kısa süre (Süveyş olayı gibi) uzun süre devamlı sağlanamayacağı düşüncesi kapitalist ekonomilerde büyük panik yaratabilir. Bunun sebep olacağı buhranlar ve işsizlik kapitalist ülkeler için kolayca sistem problemine dönüşebilir.

Öyle ise bu ülkeler, petrol vesaire önemli kaynakları olan ve stratejik önemi bulunan ülkeleri dış yardımlarına, diğer dış ekonomik ilişkilerine varıncaya kadar bağlamaya, yarı, ya da tam sömürge haline getirmeye mecburdurlar. Demiştim ki, petrol

problemi soyut yalnız başına çözülebilecek bir problem değildir. Bunun çözümü sistem değişikliğindedir. Bu nedir? Türkiye'yi dışardan sömürme imkânı veren bu sistemi değiştirmektir.

Hemen ilave edeyim ki, ben yabancı sermayeye karşı değilim. Ancak, yabancı sermaye Birleşmiş Milletler'in salık verdiği gibi uzun dönemli ve düşük faizli olmak şartı ile; yani, bu gelişmemiş ekonominin zamanında ödeyebileceği nitelikte olmak şartıyla alınabilir. Bunun dışındaki sermaye, kapitalist metropollere bağlayıcı siyasi ekonomik tavizler verdirir. Öyleyse bu durumda olan yabancı sermayeyi ve yabancıları Mustafa Kemal'in yaptığı gibi defetmek gerekir.

Problemler birbirine bağlı ve çok yönlü ise çözüm nedir? Çözüm sistem değişimidir. Hangi sistem? Sosyalizm. Ne kadar sosyalizm? Sizlerin ve Türk halkının istediği kadar. Bunun asgarisi, sosyal sistem ve ekonomiyi belirleyecek ve rasyonelliği ile Türk Ulusu'nun mutluluğunu sağlayacak ağırlığı olan sosyalizmdir.

3- Bana göre petrol ve diğer sorunların Türkiye'de çözümü sosyal sistemimizin yapısında büyük değişikliklere bağlıdır. Değişiklik, sistem değişikliği niteliğine varıncaya kadar herhangi bir ana problemimizin anlamlı bir çözümü olmayacaktır.

İDRİS KÜÇÜKÖMER
KAYNAKÇASI

- **"Modern Kapital Teorilerinde Münakaşalı Bazı Problemler"**, İst. 1954, 147S. (Yayınlanmamış Dokt. Tezi)
- **"Para Politikası Gayelerini Gerçekleştirmekte Neden Muvaffak Olmayabilir"** İst. 1958, İ.Ü. İktisat Fak. Yay. Ayrı Basım. 10 s.
- Maliye Enstitüsü Konferansları Dördüncü seri Sene 1958 İst. 1959 İst. Ün. İkt. Fak Yay. Sermet Matbası.
- **"Basının Fonksiyon ve Ekonomisi, Yeni Basın - İlan Kurumu"** İstanbul, Kasım 1961, Gazetecilik Enstitüsü Dergisi Yıllık, Sayı 2, S. 82 - 93.
- **"Sosyal Kıymet, İktisadi Refah, Sosyal Tercih ve Bazı Planlama Sebepler,"** İst., 154 S. (Yayınlanmamış Doç. Tezi.)
- **"Türkiye'de Temel Kararları Kim Alır ?"** İstanbul, 27 Haziran 1962, Yön-Sayı 28, Vatan Gaz. ve Matb. TAŞ. S.13-14.
- **"1 - Planlama Trajedisi mi ?, 2 - Uzmanların Planı Sosyalist Plan mı ?"**, İstanbul. 10 Ekim 1962, Yön, Sayı 43, Vatan Gaz. ve Matb. TAŞ., S. 9.
- **"Bizim Liberallerimiz!"** İstanbul, 24 Ekim 1962. Yön, Sayı 45, Vatan Gaz. ve Matb. TAŞ., S. 20.
- **"Irkçılığın Kaynakları ve Türkiye, (1) - Romantik Akım ve Irkçı Politika"**, İstanbul, 5 Aralık 1962, Yön, Sayı 51. Vatan Gaz ve Matb. TAŞ., S. 12.
- **"Irkçılığın Kaynakları, (2) - Irkçı Milliyetçilik ve Türkiye"**, İstanbul. 12 Aralık 1962, Yön, Sayı 52. Vatan Gaz. ve Matb. TAŞ., S. 11.

- **"Türkiye'de Kendilerine 'Devlet Adamı' Denilen Kişilere, (1) Vatanseverliğe Sosyal ve Ekonomik Açıdan Bakış"**, İstanbul, 2 Ocak 1963, Yön, Sayı 55, Vatan Gaz. ve Matb. TAŞ., S. 6.

- **"Kendilerine 'Devlet Adamı' Denen Kişilere, (2) - 1. Politika Nedir?, 2. Kalpazanlar Demokrasisi Nedir?"** İstanbul, 6 Şubat 1963, Yön, Sayı 60, Vatan Gaz. ve Matb. TAŞ., S. 11 12.

- **"Kendilerine 'Devlet Adamı' Denen Kişilere. (3)-Kapalı Rejimde Grev ve Toplu Sözleşme"**, İstanbul 1963 (Şubat ya da Mart),Yön, Sayı (60 ila 69 arası),Vatan Gaz.ve Matb. TAŞ, S.(?).

- **"Sosyal Siyasetlerimiz ve İnönü'nün Yeri"**, İstanbul, 10 Nisan 1963, Yön, Sayı 69, Vatan GAz. ve Matb. TAŞ. S. 10.

- **"Bizim Sendikalar ve Politika** Yeni Ufuklar" Mart 1964, "İşçi Sorunu" özel sayısı, s. 16 - 22.

- **"İktisat İlkeleri Üzerine (1) - İktisada Giriş"**, İst. 1964, İ.Ü. Yay. No:142 Okay Yayınevi, İst. 1965. İ.Ü. Yay. No 1112 İktisat Fak. No: 161, Hamle Matb. 295. s.

- **"Politikacılara sunulur (1)-Egemenliğimiz ve Var Oluşumuz"**, İstanbul, 2 Ekim 1964, Yön, Sayı 79, Güneş Matb. TAŞ., S. 12.

- **"Politikacılara Sunulur (2) - Ereğli, Demir - Çelik Kurumu ve Egemenliğimiz"** İstanbul, 9 Ekim 1964, Yön, Sayı 60, Güneş Matb.TAŞ., S. 12 - 13.

- **"Politikacılara Sunulur (3) - Dış Ticaret, Büyük Soygun Yolu (1)"** İst., 23 Ekim 1964, Yön, Sayı 82, Güneş Matb. TAŞ., S. 10.

- **"Politikacılara Sunulur (4) - Dış Ticaret, Büyük Soygun Yolu (2)"**, İstanbul, 20 Kasım 1964, Yön, Sayı 86, Güneş Matb. TAŞ. (?), S. (?).

- **"Politikacılara Sunulur (5) - Dış Ticaret, Büyük Soygun Yolu (3)"**, İst., 20 Kasım 1964,Yön,Sayı.86,Güneş Matb.TAŞ, (?), S(?).

- **"Politikacılara Sunulur (6) Türkiye' de Çombeler"**, İstanbul, 4 Aralık 1964, Yön, Sayı, 88, Güneş Matb. TAŞ., S. 16.
- **"Politikacılara Sunulur (7) - Türkiye Hukuk Hakim Sınıflarının Bir Aracı mıdır?, Hukuk Sosyalizasyonu"**, İstanbul, 29 Ocak 1965. Yön, Sayı 96, Güneş Matb. TAŞ., S. 11.
- **"İktisat İlkeleri Üzerine, (İktisada Giriş)"**, Kitap 11, İst., 1965, İ.Ü. Yay. No : 1131, İktisat Fak. No: 168, Hamle Matb., 216 s. İst., 1967, İ.Ü. Yay. No: 1238, İktisat Fak. No: 205, Hamle Matb. 232 s.
- **"Türkiye Nereye Gidiyor ? (1, 2, 3, 4) - Bir Uyarka"**, İstanbul, 22, 23, 24, 25, Aralık 1965, Akşam Gaz., Akşam Matb., S. 2. İst., Haziran 1989, Alan Yay., Düzenin Yabancılaşması Batılaşma (İkinci Basım) İçinde s.159- 176.
- **"Japon Kalkınması ve Türkiye (Önsöz)"**, İstanbul, Şubat 1966 Gerçek Yay., S (5 - 20).
- **"Bağımsızlık Sorunu"**, (İst.) Mart 1966, Tip İstanbul İl Yönetim Kurulu Eğitim Bürosu, Tip Yay. 23 s.
- **"Gelişmiş ve Azgelişmiş Ülkelerin İlişkileri Üzerine - Politik İktisada Dönüş Denemesi"**, İstanbul, 1966, İ.Ü. Yay. No: 1217. İktisat Fak. No. 200., Hamle Matb. 168 s.
- **"Sınıf Açısından 1966'da Türk Ekonomisi"** İstanbul. 3. 1. 1967 Ant. Sayı 1, S.(?).
- **"1967 Türkiye'sinde Enflasyon, İşsizlik, Devalüasyon"** İstanbul, 10.1.1967, Ant, Sayı 2 S. (?).
- **"Eğitimde Uluslararası Çerçeveye Doğru"** İstanbul, 3.10.1967, Ant,Sayı 40, S. (?).
- **"Sınıfsal Açıdan Türk Eğitim Vakfı"** İstanbul, 17.10. 1967, Ant, Sayı 42, S. (?).
- **"Türkiye Batılaşamaz"**, Akşam Gaz. 14.10. 1968, S 2.
- **"Osmanlılarda Kapitalist Düzene Neden Geçilemedi?"**, Akşam Gaz., 15. 10 1968, S. 2.

- **"Ortanın Solunda Paşalar ve Abdülhamid"**, Akşam Gaz. 16.10.1968, S.2.
- **"Ortanın Soluna Sorular"**, Akşam Gaz. 17.10. 1968, S.2.
- **(Batılılaşma, Kapitalizm ve Sivil Toplum - Türkiye Batılaşamaz! - Osmanlılarda Kapitalist Düzene Neden Geçilemedi? - Ortanın Solunda Paşalar ve Abdülhamid - Ortanın Soluna Sorular**) İst., Eylül 1987, İktisat Dergisi, İ.Ü. İkt. Fak. Mez. Cem. Yay., Sayı 274 **"İdris Küçükömer ' in Anısına Armağan,** Özel Sayı " s.10 - 23.
- **"Osmanlılarda Kapitalist Düzene Geçilememesi ve Bürokratlar ile Ortanın Solunun Gelişimi"**:, İstanbul, Ortak Yay., Asya İTÜOB ve İktisat Fak. Talebe Cemiyeti Ortak Yay., Asya Matb. İst.,Haziran 1989, Alan Yay, **"Düzenin Yabancılaşması - Batılaşma (İkinci Basım)"** içinde s. 177-235.
- **"Amerika ve De Gaulle"**,İst. 21 Mart 1966, Akşam Gaz. S. 2.
- **"Dolar Krizi AP'yi Doğu Bloku ile Yakın İlişkilere İtecektir"** İstanbul. 26.3.1968, Ant. Sayı 65 S. (?).
- **"Tıp Olağan Kongre Konuşması"**, Kasım 1968, TİP. Tarihi Cilt.3, M. A. Aybar, İst., Temmuz, 1988, BDS, Yay. İçinde s. 246 - 253.
- **"TİP'in Programı Değişmelidir"**, İstanbul, 12.1.1968, Ant. Sayı 98. S. (?).
- **"Düzenin Yabancılaşması"** İst. 1969. Ant Yay., Duran Ofset Basımevi. 162 s. İst. Haziran 1989, Alan Yay, s. 176.
- **"Yeni Dengede CHP'nin yeri"**, İst., 1.4.1969, Ant. Sayı 118. S.(?).
- **"Paşa'nın ve Amerika'nın Oyunları"** İst. 22.4.1969, Ant, Sayı 121, S. (?).
- **"Niçin Bu Feryat ve Küfür"**,İst.13.5.1969, Ant, Sayı 124, S (?).
- **"Amerika Hangi Tarafta?"**, İst. 27.5. 1969, Ant, Sayı, S. (?).
- **"CHP Kendisine Karşı mı ?"**İst.3.6.1969, Ant,Sayı,127,S. (?).
- **"Türk-İş İşçiyi Sokağa Dökemez"**, İst.17.6.1969, Ant, Sayı 129, S.(?).

- "**Stratejik Kördüğüm ve CHP**", İst, 22.6.1969, Ant, Sayı 134, S. (?).
- "**Düzenin Yabancılaşması Üzerine**", İst. 29.7.1969, Ant, Sayı 135, S, (?).
- "**Kayseri'deki Oyun ve Oyunlar**", İst. 15.7.1969, Ant, Sayı 133, S. (?).
- "**Devlet ve Hükümet Birliğine Doğru**",İst. 16.9.1969, Ant, Sayı 142, S. (?).
- "**Bayar, Anayasa ve Üniversite**", İst., 30.9.1969. Ant, Sayı 144. S. (?).
- "**1970 Bütçesinin Reddi ve Demirel'in Geleceği**", İst. Milliyet Gaz. Yıllığı 70 (15 Şubat 1970 Düşünenlerin Forumu, Yön, Ali Gevgilili, S. (?).
- "**4 Nisan 1970 Tarihli Görüşme**"
- "**Türkiye 'de Soldaki Bölünmeler**", Çetin Yetkin Mayıs 1970 Toplum Yay. s. 74- 82,132, 192-193.
- "**1971 Türkiye'si ve Reformlar**" İst. Milliyet Gaz. Yıllığı. Düşünenlerin Forumu, Yön. Ali Gevgilili, S. 210- 216.
- "**Türkiye'nin Gerçekleri ve Reformlar**",İst.Milliyet Gaz. Yıllığı'71, Düşünenlerin Forumu,Yön. Ali Gevgilili, S.216- 223.
- "**Yeni Hükümet ve 1972 Türkiyesi**", İst. Milliyet Gaz. Yıllığı, Düşünenlerin Forumu, Yön, Ali Gevgilili, S. 38- 42.
- "**İktisat İlkelerine Yeniden Bakış**" İstanbul, 1972, Sermet Matb. 452 s.
- "**Cumhuriyet'in 50. Yılı (1)**", İstanbul, 28.10.1973, Milliyet Gaz., Düşünenlerin Forumu, Yön, Ali Gevgilili, S. (?).
- "**Atatürkçülük ve Türk Toplumu (2)**", İst. 4.11.1973, Milliyet Gaz., Düşünenlerin Forumu, Yön Ali Gevgilili, S. (?).

●"**Türkiye Şimdi Ne Yapmalı? (3)**", İstanbul, 12.11.1973. Milliyet Gaz. Düşünenlerin Forumu. Yön Ali Gevgilili, S. (?).

●**(Cumhuriyet'in İlk Elli Yılı Üzerine İdris Küçükömer - Cumhuriyet'in 50. Yılı - Atatürkçülük ve Türk Toplumu - Türkiye Şimdi Ne Yapmalı?)**, İst. 1987 İktisat Dergisi, İ.Ü. İkt. Fak. Mez. Cem. Yay. Sayı: 274.

●"**İdris Küçükömer 'in Anısına Armağan, Özel Sayı**" s.24- 34.

●"**Yaşamımdan Acı Dilimler, Harun Karadeniz**" (Önsöz) 2. Basım,Mart 1977 (3.Basım 1979) İst. May Yay. s. 5-15. (s.5-13).

●"**Asyagil Üretim Biçimi, Yeniden Üretim ve Toplum**" İst. Yaz 1977. Toplum ve Bilim, S (3-30).

●"**Özal Balıkla Denizaltıyı Birbirine Karıştırıyor**" Seyfettin Gürsel ile Görüşme. İst. 1-15 Haziran 1984. Sayı 3 Yeni Gündem s. 9-10.

●"**Türkiye'de Sol Liberal Olabilir mi ? - Program ilkeleri** İst. 1 15 Temmuz 1984. Yeni Gündem, Sayı 5. Milsan Basın San. AŞ.. S. 12-13.

●"**Gündemdeki, Platform Politiktir**" İstanbul. 16-31 Ekim 1984. Yeni Gündem. Sayı. 12 Milsan Basın San. AŞ. S. 20-31

●"**Başbakan Parayı Anladı mı ? (1)**" İst. 3-15 Ocak 1985. Yeni Gündem. Sayı 13. Milsan Basın San. AŞ.. S. 18-19.

●"**Başbakan Parayı Anlayabildi mi? (2)**" İst. 16- 31 Ocak 1985. Yeni Gündem.Sayı 14.Cumhuriyet Matb.ve Gaz. TAŞ. S. 28- 29.

●"**Liberal Değil, Sivil Toplum - Demokratik Misak;'a Gerçekler**". İst. 1-15 Mayıs Yeni Gündem. Sayı 21, Cumhuriyet Matb. Gaz TAŞ. S. 18-19.

●"**Tarih ve Toplum**" İst., Ağustos 1987. Sayı: 44, s. 16-80, 1983. İletişim Yay.

●"**Sivil Toplum, Bürokrasi, Politika ve Aydınlar**" İst. Eylül 1987 İktisat Dergisi, İ.Ü İkt Fak. Mez. Cem. Yay. Sayı 274 (**İdris Küçükömer'in Anısına Armağan, Özel Sayı**). S. 35-39.

● "**SHP'nin Yeri ya da Temsil Ettiği Politik Miras (1)**" İstanbul, Eylül 1987, İkt. Dergisi İ.Ü. İkt. Fak. Mez. Cem. Yay., Sayı 274 (**İdris Küçükömer'in Anısına Armağan, Özel Sayı**), S, 40-44.

● "**Olanla Olmayanı, Bilmek - Celal Bayar, Devlet ve Anayasa Kavramı (2)**", İst. Eylül 1987, İktisat Dergisi İÜ, İkt. Fak. Mez. Cem. Yay. Sayı 274, (İdris Küçükömer'in Anısına Armağan, Özel Sayı,) S. 44-49.

● "**Çağdaş Yanılgı ve Demirci - Solun Açmazı**", İst. Eylül 1987. İktisat Dergisi. İ.Ü. İkt. Fak. Mez. Cem.Yay., Sayı 274, (İdri s Küçükömer'in Anısına, Özel Sayı). S. 50-52.

● "**Batılılaşmada Bürokrasinin Yeri Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**" İst., 28 Kasım 1983 Cilt 1 S. 248.

● "**Japonya Tarihi ve Ekonomik Şartları Farklı**" İst. Cumhuriyet, Siyaset 85, 19 Mayıs 1985, S. 72.

İDRİS KÜÇÜKÖMER

ÜZERİNE YAZILANLAR KAYNAKÇASI

● "**Yalçın Küçük, Empresyonist Bir Tablo**" İst. Ant. Temmuz, 1969, Sayı 134, S. 10-11

● Osman Ulagay, "**Düzenin Yabancılaşması Üzerine**" İst. Temmuz1969, Aydınlık., S 9, s 218- 239

● Hilmi Yavuz, **Küçükömer ve Bilim Felsefesi** İst. Yeni Ufuklar, S. 233, Şubat 1973. İst. Felsefe ve Ulusal Kültür. İçinde, Eylül 1975, Çağdaş Yay. s 118 -125.

● Nabi Avcı, Zaman Gazetesi

● Doğan Avcıoğlu, **Milli Kurtuluş Tarihi**" (Önsöz), İst. 1974. Cilt 1 s 12-16.

● Can Yücel, **İdrisin şu işi**", (Şiir)

● Gösteri, "**Çok Bi Çocuk**", İçinde

● Murat Belge, "**Özgün Düşünce Yine Kaybetti, Yeni Gündem**" 12 - 18 Temmuz 1987, Sayı 71, İletişim Yay. s 56- 57.

- Ece Ayhan, "**Bir 'Uç Beyi' Olarak İdris Küçükömer**", İst., Gergedan, Ağustos 1987, S. 6, s 4.
- Sencer Divitçioğlu, "**İdris Küçükömer ya da Du puit mi, Deli Dumrul mu?**", İst. Eylül 1987, İktisat Dergisi, İ.Ü. İkt. Fak. Mez.Cem Yay., Sayı 274 (**İdris Küçükömer Anısına Armağan, Özel Sayı**), s. 3-4.
- Asaf Savaş Akat, "**İdris Küçükömer'in Mirası (1)**" İst., Eylül 1987, İktisat Dergisi. İÜ İkt. Fak. Mez. Cem. Yay. Sayı 274. (İdris Küçükömer' in Anısına Armağan, Özel Sayı), s. 5-9.
- "**İktisat Dergisi'nden Okurlarına**" İst. Eylül 1987, İktisat Dergisi, İ.Ü. İkt. Fak. Mez Cem. Yay. Sayı 274. (İdris Küçükömer'in Anısına Armağan, Özel Sayı).
- Sencer Divitçioğlu, "**İdris Küçükömer**" İst. Kasım 1991, Bağlam Yay. içinde, (**İdris Küçükömer ya da 'Paşa ' ve Bilim - İdris Küçükömer ya da Dupuit mi Deli Dumrul mu? - İdris Küçükömer ya da İbn Haldun Versus Locke**" s 91 110.
- Sefa Kaplan, "**Mohikanların Sonuncusu**", Nokta, İst 17 Temmuz 1988, Sayı 28.
- Asaf Savaş Akat, "**Bu Kadar Sivil Topluma, Bu Kadar Bağımsız Aydın...**" İst. Nokta.17 Temmuz 1988, Sayı 28 (Sefa Kaplan ile Yapılan röportaj)
- Taha Akyol, "**İdris Üniversiteden Nasıl Atıldı?**" İst. Nokta. 17 Temmuz 1988 Sayı 28.
- Sencer Divitçioğlu, **İdris Küçükömer ya da İbn Haldun Versus Locke**", İst. Toplum ve Bilim, Kış 1988 Sayı 40.
- Ahmet Güner Sayar, "**İdris Küçükömer Hocamıza Dair Düşünceler ve Hatıralar**" İst. Toplum ve Bilim, Bahar 1989 Sayı 45.
- Erdoğan Alkin, "**Hayek, Popper, Küçükömer**" Milliyet, 23 Ağustos 1988.
- Elçin Macari, "**Küçükömer'e İkinci Armağan**", 2000'e Doğru, İst, 6 Ağustos 1989, sayı 32.

●"**Kim İlerici, Kim Gerici**", Nokta, İst., 9 Temmuz 1989. Sayı 27.

●Sencer Divitçioğlu, "**Tekerleklerine Taş Kondu**" Nokta, İst. 9 Temmuz 1989, Sayı 27.

●Serdar Uzun, "**Halk Bir Sürü mü?**", İst. Saçak, Mart 1985, Sayı 14.

●Fethi Naci, "'**Münevver'den 'Entel'e**" İst. Yeni Düşün.

●Hüsamettin Çamoğlu, Müşir Kaya Canpolat, Yücel Yaman "**İdris Küçükömer-Bilmeyen Ne Bilsin O'nu, Bilenlere Selam Olsun, Düzenin Yabancılaşması**" İst. Alan Yay. Haziran 1989. s. 4- 6.

●"**İdris Küçükömer**" Ana Britanica İst., Cilt 14. s. 168 - 169.

İDRİS KÜÇÜKÖMER

1925 - 1987

İdris Küçükömer'in "*sivil toplum*" üzerine filozofça geliştirdiği düşüncelerinin kaynağında, 1960'ların ilk yarısında, Albay Talat Aydemir ile cuntacılığın kurmayında edinilmiş yoğun bilgiler ve deneyler yatar. "*İktidar*" ve onun "*büyülü çekiciliği*"ne bir kapı eşiği uzaklığı yaklaşmışken, genç Küçükömer'ce sorulmaya başlanan radikal soruların, ciddi bir bilim adamının kimliği ile birleşmesi ise hemen sonraki yıllarda bir "*sivil toplum*" kuramcısını ortaya çıkarmıştır.

Bu kitapta okunacaklar "Neyiz ki? Neyi değiştirebiliriz?" diye başlayan soruların, 1960 sonrasında Yön ve Ant dergilerindeki cevaplarıdır. Bu kitap, Düzenin Yabancılaşması'na giden yolun bir başlangıcıdır.

Küçükömer, "Batı'dan etkilendim. Bir zamanlar ulaştığı politik güçle Batı'yı etkilemiş ve ondan etkilenmiş Osmanlı kültür mirası içine doğdum. Ama, düşünceyi yasaklamış bir toplumda doğdum. Düşünmek kolay değildi..." deyip, düşünen bir insan olarak "*halkı kurtaracak*" çözüm arayışlarına bu iki ünlü dergide cevaplar verdi... Bir iktisatçı bilim adamı olarak, çözümler üretti.